

บทที่ 5 ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้เพื่อฟื้นฟูชุมชนและรับมือกับภัยพิบัติ กรณีศึกษา : บ้านน้ำเค็ม จังหวัดพังงา มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาคือ

1. ศึกษาการเรียนรู้ การจัดการความรู้และการจัดการตนเองเพื่อฟื้นฟูชุมชนและรับมือกับภัยพิบัติสึนามิของชุมชนบ้านน้ำเค็มใน 3 ระยะเวลาคือ ระยะเวลาฉุกเฉิน ระยะเวลาฟื้นฟูและระยะเตรียมความพร้อม

2. วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการความรู้เพื่อฟื้นฟูชุมชนและรับมือกับภัยพิบัติสึนามิของชุมชนบ้านน้ำเค็มใน 3 ระยะเวลาคือ ระยะเวลาฉุกเฉิน ระยะเวลาฟื้นฟู และระยะเตรียมความพร้อม

3. เสนอแนะแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ การจัดการความรู้และการจัดการตนเองของชุมชนเพื่อเตรียมรับมือกับภัยพิบัติและความเสี่ยงต่าง ๆ

โดยผู้ศึกษาแบ่งการนำเสนอผลการศึกษาในบทนี้ออกเป็น 4 ส่วนดังนี้

5.1 การเรียนรู้ การจัดการความรู้และการจัดการตนเองเพื่อฟื้นฟูชุมชนและรับมือกับภัยพิบัติสึนามิใน 3 ระยะเวลา คือ

5.1.1 ระยะเวลาฉุกเฉิน

5.1.2 ระยะเวลาฟื้นฟู

5.1.3 ระยะเตรียมความพร้อม

5.2 บทบาทของผู้นำ

5.3 บทบาทภาคีที่เกี่ยวข้องในการให้ความช่วยเหลือ

5.4 ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการความรู้เพื่อฟื้นฟูชุมชนและรับมือกับภัยพิบัติสึนามิ

5.4.1 ระยะเวลาฉุกเฉิน

5.4.2 ระยะเวลาฟื้นฟู

5.4.3 ระยะเตรียมความพร้อม

5.2 การเรียนรู้ การจัดการความรู้และการจัดการตนเองเพื่อฟื้นฟูชุมชนและรับมือกับภัยพิบัติ

5.2.1 **ระงับฉุกเฉิน** วันที่ 26 ธันวาคม 2547 – ช่วงที่อยู่พื้นที่พักชั่วคราวก่อนที่ผู้ประสบภัยส่วนใหญ่จะย้ายเข้าบ้านพักชั่วคราวมีระยะเวลาประมาณ 3 เดือน

5.2.1.1 **สถานการณ์ทั่วไปและปัญหาที่พบ** หลังจากเกิดเหตุการณ์สึนามิ สถานการณ์ในช่วงนี้สับสนและวุ่นวายเป็นอย่างมาก เพราะชาวบ้านจากบ้านน้ำเค็มต่างวิ่งหนีคลื่นยักษ์สึนามิออกมาที่บริเวณองค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วงและบริเวณที่ว่าการอำเภอตะกั่วป่า บางส่วนวิ่งหนีไปไกลถึงเขาสูงซึ่งเป็นรอยต่อของจังหวัดพังงาและจังหวัดสุราษฎร์ธานี ปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงนี้คือ การที่ผู้ประสบภัยหนีคลื่นยักษ์สึนามิกระจัดกระจายไปอยู่ตามที่ต่าง ๆ และไม่มีสถานที่ที่เป็นศูนย์อพยพกลางสำหรับผู้ประสบภัย ชาวบ้านไม่สามารถรวมตัวกันได้และไม่มีที่อยู่อาศัย

หลังเหตุการณ์สึนามิผ่านไป สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ได้เปิดศูนย์ช่วยเหลือให้กับผู้ประสบภัยสึนามิขึ้นเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2548 บริเวณพื้นที่กรมทรัพยากรธรณี ตำบลบางม่วง อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา เพื่อช่วยเชื่อมโยงชาวบ้านที่หนีไปอย่างกระจัดกระจายให้มาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน รวมทั้งช่วยจัดหาเต็นท์ที่พักให้กับผู้ประสบภัยเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า จากนั้นจึงเริ่มมีผู้ประสบภัยที่ทราบข่าวว่ามีการเปิดศูนย์เพื่อให้ความช่วยเหลือ จากการบอกต่อแบบปากต่อปากและประกาศจากทางอำเภอตะกั่วป่า จึงมีผู้ประสบภัยสึนามิจากบ้านน้ำเค็มทยอยกันเข้ามาพักอาศัยเป็นจำนวนมากและทำให้พื้นที่บริเวณกรมทรัพยากรธรณีนี้นั้นกลายเป็นศูนย์ที่พักของผู้ประสบภัย สึนามิที่ใหญ่ที่สุดใน 6 จังหวัดที่ประสบภัยสึนามิ

โดยในช่วงสัปดาห์แรกหลังเกิดเหตุการณ์สึนามิ ผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็มได้ทยอยกันเข้ามาพักอาศัยอยู่ในเต็นท์ที่ทางสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนตลอดจนหน่วยงานอื่น ๆ จัดหามาให้ผู้ประสบภัยกว่า 500 หลัง ทำให้เต็นท์ที่มีนั้นไม่พอกับจำนวนผู้ประสบภัยสึนามิ ในขณะเดียวกันได้มีผู้ที่ทราบข่าวลงมาให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิเป็นจำนวนมาก ทั้งหน่วยงานของภาครัฐ เหล่ากาชาดจังหวัด ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน มูลนิธิอาสาสมัครและประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความช่วยเหลือในรูปแบบของการบริจาคเครื่องอุปโภค บริโภค ต่าง ๆ เช่น เสื้อผ้า อาหาร น้ำดื่ม เงินสด ฯลฯ

ในท่ามกลางสถานการณ์ภัยพิบัติสึนามิช่วงฉุกเฉินดังกล่าวนี้ มีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างมากในหลายประเด็น ผู้ศึกษาสรุปเป็นประเด็นหลักได้แก่

- 1) ปัญหาเรื่องของการรวมคนให้มาอยู่บริเวณเดียวกัน

2) ปัญหาเรื่องของการที่ไม่มีข้อมูลความเสียหายจึงไม่สามารถประเมินความต้องการเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยสินามิได้ในเบื้องต้น

3) ปัญหาการจัดสรรเงินที่พักรั่วครวให้เพียงพอกับจำนวนผู้ประสบภัยและดูแลเรื่องความปลอดภัยในศูนย์พักรั่วครวบางม่วง

4) ปัญหาการขจัดระบบจัดการของบริจาค เนื่องจากมีผู้มาบริจาคสิ่งของเป็นจำนวนมาก เช่น อาหาร เสื้อผ้า แต่สิ่งของนั้นมากเกินความต้องการและสิ่งของบางชนิดไม่สามารถใช้งานได้

5) ความขัดแย้งระหว่างผู้ประสบภัยด้วยกันเองที่เกิดจากความเครียดเพราะต้องสูญเสียทั้งครอบครัว ทรัพย์สิน เป็นต้น ความขัดแย้งที่เกิดจากการทำงานภายในศูนย์พักรั่วครวบางม่วง ความขัดแย้งจากการได้รับของบริจาคที่ไม่เท่าเทียม ฯลฯ

6) สภาพทางจิตใจของผู้ประสบภัย

5.2.1.2 การเรียนรู้ การจัดการความรู้และการจัดการตนเองของชาวบ้านน้ำเค็ม เพื่อแก้ไขปัญหาในระยะฉุกเฉิน

1. การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ : การประชุมอย่างไม่เป็นทางการ

ดังที่กล่าวถึงสถานการณ์ในช่วงฉุกเฉินไว้ว่าปัญหาในช่วงสถานการณ์ฉุกเฉินนั้นมีหลายประการ ซึ่งปัญหาในแต่ละข้อนั้นชาวบ้านน้ำเค็มมีการเรียนรู้และการจัดการความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาตามประเด็นหลักทั้ง 6 ข้อข้างต้น โดยมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรูปแบบของการประชุมเพื่อแก้ปัญหา

1) ปัญหาเรื่องของการรวมผู้ประสบภัยให้มาอยู่ในบริเวณเดียวกัน

การแก้ไขปัญหาเริ่มจากผู้นำชุมชนบ้านน้ำเค็มเจรจาขอใช้พื้นที่ของทางราชการจากนายอำเภอตะกั่วป่าและประชุมร่วมกับนักพัฒนาเอกชนที่เข้ามาช่วยเหลือในช่วงฉุกเฉิน คิดให้มีการสร้างห้องน้ำเพื่อรวมคน ซึ่งบริเวณนี้เป็นพื้นที่ของกรมทรัพยากรธรณี ตำบลบางม่วง อำเภอตะกั่วป่า จากนั้นทางอำเภอตะกั่วป่าจึงประกาศให้ชาวบ้านที่หนีไปอยู่อย่างกระจัดกระจายนั้นมาพักที่ศูนย์อพยพหรือศูนย์พักรั่วครว บริเวณกรมทรัพยากรธรณี และทางอำเภอตะกั่วป่าจึงกำหนดให้แต่ละองค์การบริหารส่วนตำบลนั้นจัดหาพื้นที่เพื่อใช้เป็นศูนย์พักรั่วครวของชาวบ้านที่ประสบภัย

ในส่วนของบ้านน้ำเค็มนั้นอยู่ในเขตตำบลบางม่วง จึงใช้พื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง ซึ่งมีการเตรียมการรองรับผู้ประสบภัยสินามิโดยการทำงานร่วมกันของ ผู้นำชุมชน

บ้านน้ำเค็ม นายอำเภอตะกั่วป่า นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง นักพัฒนาเอกชน เป็นวิธีการแก้ปัญหาของชาวบ้านที่ได้ผล มีผู้ประสบภัยสึนามิจากบ้านน้ำเค็มเป็นจำนวนมากย้ายเข้ามาอยู่อาศัยที่บริเวณนี้ หลังเกิดเหตุการณ์สึนามิ ผู้ประสบภัยจากบ้านน้ำเค็มมารวมตัวกันที่นี้มากที่สุดเนื่องจากอยู่ในเขตของกรมทรัพยากรธรณีและองค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วงซึ่งอยู่ห่างจากชุมชนบ้านน้ำเค็มมีระยะทางประมาณ 6 กิโลเมตรและบริเวณนี้จึงกลายเป็นศูนย์พักชั่วคราวของผู้ประสบภัยสึนามิที่ใหญ่ที่สุดใน 6 จังหวัดที่ประสบภัย และเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้และการจัดการความรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิของชาวบ้านน้ำเค็ม

2) ปัญหาเรื่องของการที่ไม่มีข้อมูลของความเสียหาย

การที่ไม่มีข้อมูลความเสียหายนั้นจึงไม่สามารถประเมินความต้องการเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิได้ในเบื้องต้น วิธีการแก้ไขปัญหาคือมีการรวบรวมข้อมูลความเสียหาย โดยแกนนำผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็มร่วมกับนักพัฒนาเอกชน ได้ประชุมและแบ่งกลุ่มผู้ประสบภัยเพื่อสำรวจและรวบรวมความเสียหายกันเองรวมทั้งประเมินสถานการณ์ในพื้นที่และมีการจัดระบบการลงทะเบียนของผู้ประสบภัยเพื่อให้ทราบข้อมูลในเบื้องต้น ซึ่งมีผู้ประสบภัยสึนามิมาลงทะเบียนจำนวน 855 ครอบครัวจึงทำให้ทราบว่า เกือบทั้งหมดมาจากบ้านน้ำเค็ม

3) ปัญหาการจัดสรรเตียงที่พักชั่วคราวให้เพียงพอกับจำนวนผู้ประสบภัยและดูแลเรื่องความปลอดภัยในศูนย์พักชั่วคราวบางม่วง

การที่มีผู้ประสบภัยเป็นจำนวนมากมาอยู่รวมกันที่นี้นั้นจึงต้องมีการจัดหาเตียงที่พักชั่วคราวเพื่อรองรับผู้ประสบภัยให้เพียงพอ แต่สถานการณ์ในช่วงเวลานั้น จำนวนเตียงที่พักที่มีผู้มาบริจาคให้นั้นไม่เพียงพอกับความต้องการ วิธีการแก้ไขปัญหาคือ มีการจัดการความรู้โดยใช้การประชุมเพื่อร่วมกันกำหนดกติการ่วมกัน โดยจะจัดสรรเตียงให้กับครอบครัวที่มีเด็ก หรือคนชรา เข้าพักก่อน จนสามารถจัดสรรเตียงให้กับผู้ประสบภัยได้ครบซึ่งรวมแล้วมีผู้ประสบภัยอยู่กันทั้งหมด 824 ครอบครัว เตียง 1 หลังจะอยู่กันเป็นครอบครัว ครอบครัวละ 3-5 คน รวมผู้ประสบภัยที่พักอยู่ที่ศูนย์พักชั่วคราวบางม่วงนี้ทั้งหมดประมาณ 3,500 คน ซึ่งนับว่ามีผู้ประสบภัยเป็นจำนวนมากที่อยู่ที่นี่

การที่มีผู้ประสบภัยเป็นจำนวนมากอยู่รวมกันที่นี้นั้นจึงเกิดปัญหา ความวุ่นวายต่าง ๆ ตลอดจนปัญหาเรื่องของการไม่ปลอดภัยของมิจอาชีพที่แฝงตัวมาขายมอทรพย์สินหรือทำอันตรายกับผู้ประสบภัยที่เป็นผู้หญิง ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นหรือมีแนวโน้มว่าจะเกิดขึ้นนั้น เป็นการเรียนรู้

จากสถานการณ์ในพื้นที่จริง จึงมีการจัดการความรู้โดยใช้รูปแบบของการประชุมกันทุกคืนระหว่างแกนนำ ผู้ประสบภัย นักพัฒนาเอกชน จากการประชุมร่วมกันจึงได้ข้อสรุปว่า ให้มีการจัดแบ่งพื้นที่เดินที่พื้กชั่วคราวทั้งหมดนี้เป็นแถว จำนวน 50 แถว แถวละ 10 เดินที่ แล้วกำหนดให้มีผู้รับผิดชอบในการดูแลเรื่องความปลอดภัยภายในเดินที่พื้กชั่วคราว โดยประกาศรับอาสาสมัครที่เป็นผู้ประสบภัยในพื้นที่มารับผิดชอบในตำแหน่งหัวหน้าแถวจำนวน 50 คน เพื่อดูแลเดินที่และผู้ประสบภัยที่อยู่ในแต่ละแถวจำนวน 50 แถว และหัวหน้าโซน โซนละ 5 แถว จำนวน 10 คน ซึ่งทุกคนนั้นเป็นผู้ประสบภัยสินามิที่มาจากบ้านน้ำเค็ม เพื่อกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบในการดูแลเรื่องความปลอดภัย นอกจากนี้จากการประชุมร่วมกันยังมีข้อกำหนดว่าให้ติดป้ายชื่อที่เดินที่และจัดทำป้ายชื่อผู้ที่เข้าพื้กทุกคน โดยจะมีรายละเอียดของเดินที่ที่เข้าพื้กว่าอยู่ โซนไหน แถวไหน เดินที่หลังที่เท่าไร จัดทำป้ายชื่อเป็นบัตรแสดงตัวในการใช้สิทธิ์ในค่ายพื้ก ซึ่งทำให้ง่ายต่อการดูแลผู้ประสบภัยรวมทั้งทรัพย์สินอื่น ๆ

การเรียนรู้ของผู้ประสบภัยสินามิเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท่ามกลางสถานการณ์ภัยพิบัตินี้คือ การเรียนรู้ร่วมกันในลักษณะของกระบวนการกลุ่ม ระหว่างผู้ประสบภัยสินามิและนักพัฒนาเอกชนที่เข้ามาทำงานร่วมกับผู้ประสบภัยในช่วงแรก ได้แก่ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน มูลนิธิชุมชนไท คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ (กป. อพช. ภาคใต้) มูลนิธิการพัฒนาที่อยู่อาศัย เครือข่ายสลัมสี่ภาค เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนภาคใต้ เครือข่ายแผนชีวิตชุมชนภาคใต้ เป็นต้น การเรียนรู้ร่วมกันในลักษณะกระบวนการกลุ่ม กลุ่มที่เกิดขึ้นนี้คือ กลุ่มของผู้ประสบภัยสินามิที่มาจากบ้านน้ำเค็ม

ก่อนเกิดเหตุการณ์สินามินั้น ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนเป็นแบบต่างคน ต่างอยู่ เพราะชุมชนไม่ได้เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์แบบเครือญาติ (ดังที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3) แต่ในสถานการณ์ภัยพิบัติสินามิ เกิดการรวมตัวขึ้นของผู้ประสบภัยเพื่อแก้ไขปัญหา โดยมีการจัดการความรู้ในรูปแบบของการประชุมเพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทุกคืน เพื่อพูดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละวันและร่วมกันแก้ไขปัญหาระหว่างผู้ประสบภัยและนักพัฒนาเอกชน เกิดการจัดการตนเองขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหา กล่าวคือ จากการประชุมร่วมกันของผู้ประสบภัยในแต่ละคืน เกิดเป็น การแบ่งงานแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ มีการกำหนดให้มีหัวหน้าแถว หัวหน้าโซน เพื่อประสานงานระหว่างกัน เพื่อดูแลแก้ไขปัญหาตนเอง

ในเวลาต่อมา วันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2548 หลังเหตุการณ์สินามิ 10 วัน ผู้นำชุมชนแกนนำและนักพัฒนาเอกชนได้ร่วมกันก่อตั้ง “สภากาแฟชุมชนสายสัมพันธ์” ขึ้นเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในช่วงฉุกเฉิน (ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม, 2551 : 39) “สภากาแฟชุมชนสายสัมพันธ์” ซึ่งเป็นวิธีการจัดการความรู้ของผู้ประสบภัยในลักษณะของการดื่มกาแฟและพูดคุยกันในตอนเช้า ที่มีรูปแบบเน้นการประชุมแบบไม่เป็นทางการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปกติกกันเพื่อหาทาง

แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น โดยมีการรวมหุ้นเพื่อเปิดร้านค้าแฟซึ่งระดมหุ้นจากแกนนำชาวบ้านที่ทำงานในช่วงฉุกเฉินคือหัวหน้าแถว หัวหน้าโซน จำนวน 32 หุ้น หุ้นละ 100 บาท เพื่อเป็นทุนในการเปิดร้าน การสร้างตัวร้านนั้น ผู้ประสพภัยใช้เศษไม้ที่เหลือจากการสร้างบ้านพักชั่วคราวมาสร้างเป็นเพิงและที่นั่งเปิดเป็นร้านค้าแฟ

การก่อตั้ง “สภากาแฟชุมชนสายสัมพันธ์” นี้เกิดขึ้นท่ามกลางสถานการณ์ภัยพิบัติและรูปแบบของสภากาแฟนี้คือพื้นที่สำคัญของผู้ประสพภัยในการสร้างความรู้ใหม่และการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้ไปพร้อมกัน โดยการประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้นั้นเป็นการสื่อสารโดยการประชุมอย่างไม่เป็นทางการของผู้นำ แกนนำ ผู้ประสพภัย นักพัฒนาเอกชนเพื่อแก้ปัญหาในขณะนั้น ดังที่คุณ จำรงค์ จิตนิวัตน์ นักพัฒนาเอกชนจากมูลนิธิการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่เข้ามาทำงานร่วมกับผู้ประสพภัยตั้งแต่ในช่วงระยะฉุกเฉินจนถึงปัจจุบันนั้นกล่าวว่า

“...ตอนแรกเริ่มประชุมกัน คนก็เอาแต่เถียงกัน หาข้อยุติไม่ได้ คนเป็นพันปัญหาสารพัด พวกเราจึงหารือกันวงในว่า จะทำอย่างไรให้พอได้ทำงานกัน จึงตกลงใช้สภากาแฟเป็นที่หารือกันนอกรอบทุกเช้า เป็นที่วางกรอบแนวทาง กติกา การทำงาน เพื่อนำไปสู่วงแรกกับแกนนำชุมชน 15 คน เพื่อหารือกับองค์กรพัฒนาเอกชนและหน่วยงานราชการทั้งหลาย ตอน 4 โมง ว่ามีกี่แนวทางเลือกในแต่ละเรื่อง พอ 6 โมงเป็นการประชุมคุยเถียงกันกับกรรมการกลาง 60 คน ที่เป็นตัวแทนของแต่ละแถว ที่พัก คนละแถว แถวละ 10 เต็นท์ว่าจะเลือกทางเลือกไหนใน 2-3 ทางเลือก พอทุ่มครึ่ง เป็นการประชุมใหญ่ทั้งค่ายเป็นพันคน มาอธิบาย อภิปราย ฟังแล้วลงมติรับรอง หรือจะเสนอปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอย่างไรให้ได้ข้อยุติร่วมกัน เพื่อเอาไปประสานและทำ ทำกันอย่างนี้ทุกวัน เป็นอยู่อย่างนี้ 6 เดือน จนชาวบ้านเข้าบ้านชั่วคราวหมด หลังจากนั้นเหลือประชุมกรรมการและตัวแทนรวมจากองค์กรต่าง ๆ ที่ยังอยู่ช่วย ประชุมวันละรอบ ตอน 9 โมงเช้าประชุมใหญ่ชาวบ้านทั้งหมด อาทิตย์ละครั้งจนครบปี กับหน่วยงานอื่น ๆ ก็ตามแต่โอกาสเราไม่เคยว่างเว้นจากการประชุมเลย ในช่วงแรกเราประชุมกันวันละ 2-3 รอบ แต่มาช่วงที่เข้าที่เข้าทางแล้ว เรามีการประชุมห่างขึ้นเดือนละราว 20-25 ครั้ง ไม่ค่อยจะมีวันไหนเลยที่เราไม่มีการประชุม ทุกกลุ่มประชุมเป็นประจำ นอกจากนั้นการแก้ปัญหาเร่งด่วน เราก็ใช้วิธีโทรศัพท์ตามเพื่อประชุมด่วน” (ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม, 2551 : 38)

การแก้ปัญหาในช่วงฉุกเฉินนั้น มีการสร้างความรู้ใหม่และการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้ โดยการประชุมและการทำงานแบบกระบวนการกลุ่มและการประชุมอย่างไม่เป็นทางการที่จะต้อง

เกิดขึ้นในพื้นที่เพื่อให้รู้ถึงสภาพปัญหาที่แท้จริงและหาทางออกร่วมกันซึ่งรูปแบบของการประชุมอย่างไม่เป็นทางการนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 5 รูปแบบคือ

- ประชุมระหว่างนักพัฒนาเอกชน - นักพัฒนาเอกชน
- ประชุมระหว่างนักพัฒนาเอกชน - แกนนำผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็ม
- ประชุมระหว่างนักพัฒนาเอกชน - แกนนำผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็ม-ผู้ประสบภัยสึนามิบ้าน น้ำเค็ม
- ประชุมระหว่างนักพัฒนาเอกชน - แกนนำผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็ม - ผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็ม - ภาศิที่เข้ามาช่วยเหลือ เช่น หน่วยงานจากภาครัฐหรืออาสาสมัครอื่น ๆ
- ประชุมระหว่างนักพัฒนาเอกชน - แกนนำผู้ประสบภัยสึนามิ - ภาศิกายนอกที่เข้ามาช่วยเหลือ เช่น หน่วยงานจากภาครัฐหรืออาสาสมัครอื่น ๆ

การประชุมโดยใช้ลักษณะของสภาภาพของผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็มนั้นเพื่อแก้ปัญหาดังต่อไปนี้

1) **ปัญหาการขาดระบบการจัดการของบริจาค** เหตุการณ์สึนามินั้นมีผู้มาบริจาคสิ่งของเป็นจำนวนมาก เช่น อาหาร เสื้อผ้า แต่สิ่งของนั้นมากเกินความต้องการและสิ่งของบางชนิดไม่สามารถใช้งานได้ เช่น เสื้อผ้า หรืออาหารที่หมดอายุแล้ว ในท่ามกลางสถานการณ์ภัยพิบัตินั้นประเด็นปัญหาหนึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวคือ การบริจาคของ เงินสด ของผู้บริจาคจากภายนอกโดยที่ยังไม่มีระบบของการจัดการกับสิ่งของที่ได้รับบริจาคเกิดเป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ประสบภัยสึนามิ เพราะผู้ให้บางครั้งให้ไม่ทั่วถึง ไม่เท่าเทียม และสิ่งของที่ผู้ให้นำมาบริจาคมานั้นไม่สามารถใช้ได้ทุกอย่างหรือไม่ตรงกับความต้องการของผู้รับ นอกจากนี้ยังสะท้อนว่าปัญหาที่ผู้บริจาคที่ไม่ได้คำนึงถึงความรู้สึกหรือความต้องการของผู้ประสบภัยนั้นก่อให้เกิดปัญหาได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน

การบริจาคแบบปัจเจกทำให้ผู้ประสบภัยเห็นความสำคัญในลักษณะของการให้แบบให้เปล่าเพียงอย่างเดียวและเมื่อผู้ประสบภัยได้รับของไม่ทั่วถึงกันก็กลายเป็นความรู้สึกขัดแย้งระหว่างกัน วิธีการแก้ไขปัญหาคือใช้พื้นที่ที่เกิดขึ้นจากสภาภาพประชุมระหว่างผู้นำ แกนนำ และนักพัฒนาเอกชน เพื่อกำหนดกติกาให้มีโกดังของบริจาคที่เป็นส่วนกลางขึ้นมาเพื่อลดความขัดแย้งและเกิดเป็นฝ่ายจัดการของบริจาคขึ้น

จากการบอกเล่าและแสดงความคิดเห็นของคุณปริดา คงแป้น ผู้จัดการมูลนิธิชุมชนไท ในฐานะนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานกับผู้ประสบภัยสึนามิตั้งแต่ในช่วงฉุกเฉินกล่าวถึงปัญหาในเรื่องการบริจาคในช่วงนี้ว่า

“...การให้หรือการสนับสนุน ให้จากการรู้บ้าง ไม่รู้บ้าง หรือด้วยความที่อ่านสภาพพื้นที่ไม่ออกบ้าง แต่ความจริง ๆ เป็นประสบการณ์ที่น่าสนใจมาก เพราะว่าตอนที่เรายู่ที่ศูนย์พักชั่วคราวมีอยู่ช่วงหนึ่งก่อนที่จะจัดระบบการบริจาคข้าวของกองกลาง คือชาวบ้านลุกขึ้นเข้าแถววันหนึ่ง ๆ เป็นสิบ ๆ รอบ จนเราที่เป็นองค์กรที่ช่วยอยู่ไม่รู้จะทำอย่างไร เลยต้องตั้งทีมชาวบ้านขึ้นมา 1 ทีมแล้วเราจะต้องเจรจากับทุกคนที่บริจาค :เหนื่อยมาก ทะเลาะกับกระทรวงไหนก็ไม่รู้ที่อยากจะบริจาคคืออยากให้ชาวบ้านมาเข้าแถวรับของทุกคนเลย อยากจะแจกให้ทุกคนเลย เดินที่ชาวบ้านก็เล็กน้อยเดียว เอาของไปสม ๗ ถ้าไฟไหม้นี้คงตายกันหมด เราต้องเจรจากับชาวบ้านจนยอมให้เปิดโกดังใหญ่ จัดทีมขึ้นมา เช่น ผู้นำคือคุณไมตรีแล้วเอาของทั้งหมดเข้าโกดัง เอาเงินบริจาคเข้ากองกลางแต่ที่ว่าที่เหนื่อยที่สุดจำได้ว่ารับผิดชอบในการเป็นที่เลี้ยงชาวบ้านที่เป็นแกนนำกลุ่มนี้ เสร็จกับผู้ให้ บอกว่าคุณเอาของมา 50 ห่อ แต่ชาวบ้านมี 300 ถ้าให้อย่างนี้ชาวบ้านจะทะเลาะกันตาย ชาวบ้านเข้าแถววันหนึ่ง นี้ สิบรอบนะคะ เดี่ยวเข้าแถว เดี่ยวเข้าแถว เหนื่อยมากกับงานนี้ แต่ท้ายที่สุดพอหลัง ๆ เราก็ไม่ยอมแล้ว บอกว่าถ้าคุณไม่ทำตามกติกาตรงนี้คุณไปเลย แต่แกนนำชาวบ้านก็ช่วยชี้แจงว่าถ้าคุณไม่รับกติกาตรงนี้ก็ให้ไปบริจาคที่อื่น ดังนั้นตรงนี้ควรเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ผู้บริจาคควรทำความเข้าใจ...” (เอกสารถอดเทปสรุปการประชุมสรุปทเรียนรู้ 3 ปีสีนามิ, 2551 : 73)

2) ความขัดแย้งระหว่างผู้ประสพภัยด้วยกันเอง ท่ามกลางสถานการณ์ภัยพิบัติขนาดใหญ่และการที่ผู้ประสพภัยแต่ละคนต้องมาอยู่รวมในที่เดียวกันนั้น ย่อมเกิดความขัดแย้งขึ้น การประชุมร่วมกันทุกคืนจึงเป็นพื้นที่ในการบอกกล่าวความต้องการหรือปัญหาของแต่ละคนได้นอกจากนี้ การประชุมเพื่อตกลงร่วมกันเพื่อแบ่งงาน แบ่งหน้าที่และความรับผิดชอบนั้นสามารถที่จะแก้ปัญหาการทะเลาะวิวาทได้ในระดับหนึ่ง เพราะนอกจากจะมีผู้รับผิดชอบในการดูแลความปลอดภัยแล้วยังต้องดูแลเรื่องของความขัดแย้งและการทะเลาะวิวาทในแต่ละแถว แต่ละโซนด้วย

3) สภาวะทางจิตใจของผู้ประสพภัย เหตุการณ์สีนามิเป็นเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งชีวิต ทรัพย์สินรวมทั้งปัญหาด้านจิตใจของผู้ประสพภัย การประชุมเพื่อแบ่งงานและแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบที่ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ประสพภัยที่มีบทบาทหลักในการปฏิบัติงานนั้น ทำให้ผู้ประสพภัยมีงานทำ มีหน้าที่ที่จะต้องดูแลผู้อื่น ทำให้คลายความเครียดลงไปได้บ้าง

5.2.1.3 การจัดการตนเองและแนวทางการแก้ไขปัญหา

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้นที่ผู้ศึกษาสรุปไว้ข้างต้นนั้นผู้ประกบภัยสินามิบ้านน้ำเค็ม แก้ปัญหาต่าง ๆ ข้างต้นนั้นด้วยการแบ่งฝ่ายการรับผิดชอบงานภายในศูนย์พักชั่วคราวบางม่วงเกิด เป็นการจัดการตนเองเป็นฝ่ายต่าง ๆ ดังนี้

1) **ฝ่ายจัดการสิ่งของบริจาค** จากสภาวะความวุ่นวายของการรับบริจาคในช่วงฉุกเฉิน ทำให้เกิดกติกาในการตกลงกันว่าจะให้แต่ละกลุ่ม แต่ละแถว ส่งตัวแทนมารับของบริจาค ถ่ายรูปกับ ผู้มาบริจาคแล้วนำของเข้าสู่โกดังกลางโดยไม่เก็บไว้ที่เต็นท์ แล้วให้หัวหน้าโซนมาเป็นผู้เบิกของไป แจก หากว่าผู้ประกบภัยจะมาเบิกของก็จะเบิกกับหัวหน้าโซนที่จะทำหน้าที่ในการรวบรวมรายการ ของที่ผู้พักอาศัยในโซนนั้น ๆ เขียนขอมา และนำมาเบิกที่ส่วนกลาง

2) **ฝ่ายบัญชี** เพื่อดูแลเรื่องเงินบริจาค โดยมีการจัดให้มีโต๊ะรับบริจาค ตู้บริจาคเงิน มีการออกใบเสร็จรับเงิน มีผู้รับผิดชอบเก็บฎุญแจของตู้รับบริจาค ในช่วงเวลาเย็นมีการนัดเวลานำ ฎุญแจมาเปิดตู้บริจาค นับเงินร่วมกัน แล้วลงบัญชี สรุปยอด แล้วนำเงินไปฝากที่ธนาคาร

3) **ฝ่ายแม่ครัว** ฝ่ายแม่ครัวเป็นอาสาสมัครผู้ประกบภัยที่พักในศูนย์พักชั่วคราวบางม่วง มีหน้าที่จัดการเรื่องอาหาร โดยประสานการช่วยเหลือเรื่องอาหารกับหน่วยงานที่จะเข้ามา ทำอาหารให้ ซื่ออาหารสดที่จะทำเพิ่มในแต่ละวัน จัดระบบการจ่ายแจกอาหาร โดยให้ผู้ประกบภัย นำช้อน ส้อม ภาชนะ มาตักอาหารและเก็บไปล้างเอง และเมื่อทุกคนครบครัวย้ายเข้าบ้านพัก ชั่วคราวแล้ว แต่ละครอบครัวก็ต้องรับผิดชอบในการทำอาหารเอง แต่กลุ่มแม่ครัวจะดูแลเรื่อง การซื้ออาหาร แบ่งอาหารแห้งที่ได้จากการรับบริจาค

4) **ฝ่ายรักษาความปลอดภัย** ในระยะฉุกเฉิน มีเจ้าหน้าที่ที่เป็นอาสาสมัครป้องกันภัย ฝ่ายพลเรือนจากอำเภอชะอวด จังหวัด นครศรีธรรมราช และอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน อำเภอตะกั่วป่า ได้มาช่วยจัดระบบประสานงานเรื่องความปลอดภัย ต่อมาเมื่อผู้ประกบภัยมีการ ประชุมเพื่อแบ่งงานแล้วจึงมีฝ่ายรักษาความปลอดภัยที่เป็นอาสาสมัคร รวม 50 คน

5) **ฝ่ายประสานเรื่องข้อมูลผู้เข้าพักอาศัย** การจัดทำข้อมูลผู้เข้าพักอาศัยในช่วงแรก ใช้การลงทะเบียนผู้เข้าพักที่กองอำนวยการ เมื่อจัดเป็นแถว โซนเต็นท์ที่พักชั่วคราวแล้ว หัวหน้า โซนจะเป็นผู้รวบรวมรายชื่อ ให้แต่ละเต็นท์ทำป้ายกระดาษแข็งเขียนรายชื่อสมาชิกในครอบครัวติด ที่หน้าเต็นท์ของตนเอง หัวหน้าโซนจะทำหน้าที่ในการประสานและสำรวจข้อมูลเพื่อจัดหาเต็นท์ ให้กับผู้ประกบภัยที่ยังไม่มีที่อยู่

ดังนั้นการเรียนรู้ของผู้ประกบภัยในช่วงฉุกเฉินท่ามกลางความวุ่นวายของสถานการณ์ ภัยพิบัติคือการเรียนรู้จากปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้นและแก้ปัญหาตามสถานการณ์ ผู้รู้ก็คือ

ผู้ประสบภัยที่ได้ความรู้จากการปฏิบัติจริง ในสถานการณ์ฉุกเฉินนี้ไม่มีใครที่เป็นผู้รู้ เพราะผู้ประสบภัยเรียนรู้จากปัญหาและความไม่รู้

จากสภากาแฟพัฒนามาเป็นศูนย์ประสานความช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิและจากการประชุมร่วมกันทุกคืนจึงมีการกำหนดให้มีการคัดเลือกตัวแทนมาบริหารศูนย์ประสานความช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิที่เกิดขึ้นจากสภากาแฟนี้ เช่น ฝ่ายจัดการเรื่องของบริจาค ฝ่ายบัญชี ฝ่ายแม่ครัว ฝ่ายรักษาความปลอดภัย ฝ่ายประสานข้อมูลผู้เข้าพักอาศัย ดังกล่าวข้างต้นนั้น ซึ่งการกำหนดงานให้ผู้ประสบภัยรับผิดชอบนี้ยังเป็นการช่วยเหลือเยียวยาจิตใจของผู้ประสบภัยทางอ้อมด้วยเพราะผู้ประสบภัยสึนามิจะเป็นมีบทบาทหลักในการดำเนินการจัดการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นที่ศูนย์พักชั่วคราวบางม่วง

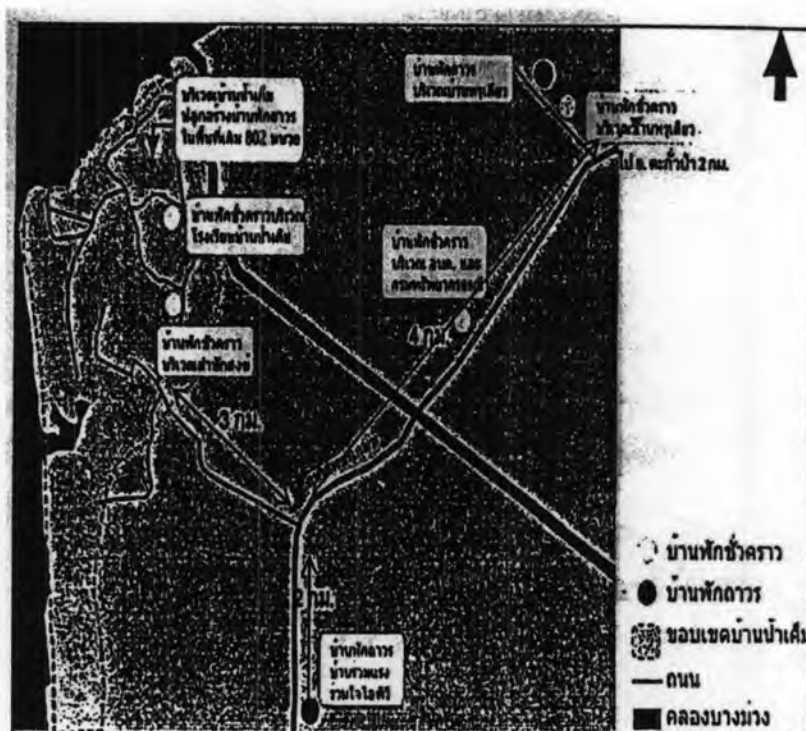
สถานการณ์ภัยพิบัติช่วงระยะฉุกเฉินนั้น การที่ผู้ประสบภัยสึนามิได้ร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในลักษณะของการประชุมร่วมกันทุกคืนนี้เป็นการถ่ายโอนความรู้ที่มีอยู่ในตัวคน (tacit knowledge) เป็น ความรู้ที่สามารถนำไปใช้งานได้ (explicit knowledge) เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น การเรียนรู้และการจัดการความรู้ในสถานการณ์ภัยพิบัติสึนามิของผู้ประสบภัยในระยะฉุกเฉินนี้มีการเรียนรู้เพื่อที่จะแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น โดยใช้การเรียนรู้จากความทุกข์ ความเดือดร้อนในสถานการณ์ที่วิกฤติ โดยใช้วิธีการรวมกลุ่มของผู้ประสบภัย เป็นการทำงานเพื่อแก้ปัญหาแบบกระบวนการกลุ่ม มีการจัดการความรู้ในรูปแบบของการประชุมร่วมกันทุกคืนระหว่างแกนนำผู้ประสบภัยซึ่งเป็นวิธีการที่ชัดเจนที่สุดของการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของผู้ประสบภัยและนักพัฒนาเอกชน การเรียนรู้และการจัดการความรู้ด้วยวิธีการดังกล่าวก่อให้เกิดการจัดการตนเองเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยมีกลไกสำคัญในการจัดการความรู้หรือนักจัดการความรู้ในช่วงนี้คือ นักพัฒนาเอกชน ที่เป็นผู้มีบทบาทหลักในการสนับสนุนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชาวบ้านน้ำเค็ม ซึ่งไม่เคยมีการจัดการความรู้ร่วมกันเพื่อแก้ปัญหามาก่อน

ต่อมาในท่ามกลางปัญหาต่าง ๆ ที่ยังคงมีอยู่ ประกอบกับการจัดการความรู้ในรูปแบบของสภากาแฟที่ได้ผลจึงสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงฉุกเฉินได้ จึงพัฒนาการทำงานของผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็มมาเป็น "ศูนย์ประสานความช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิ" ขึ้นเพื่อจัดการปัญหาต่าง ๆ อย่างเป็นระบบมากขึ้น นอกจากนี้การเรียนรู้เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาก่อให้เกิดการทำงานร่วมกันของผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็ม และเกิดเป็นศูนย์ประสานความช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิ (ที่ต่อมาพัฒนามาเป็นศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มในปัจจุบัน)

6) **การจัดการตนเองเรื่องที่พักชั่วคราว** หลังเหตุการณ์สึนามิผ่านไป มีการเปิดศูนย์ช่วยเหลือและที่พักชั่วคราวผู้ประสบภัยขึ้น เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2548 มีผู้ประสบภัยมาลงทะเบียนกว่า 855 ครอบครัว เกือบทั้งหมดมาจากบ้านน้ำเค็ม โดยในช่วงสัปดาห์แรกผู้ประสบภัยได้พักอยู่ในเต็นท์ที่พักชั่วคราว กว่า 540 หลัง เป็นเต็นท์ขนาดเล็ก 1 หลังอยู่ได้ประมาณ 3-4 คน และแบ่งโซนโซนละ3แถว แถวละ10 หลัง เมื่อบ้านพักชั่วคราวตามที่ต่าง ๆ ก่อสร้างเสร็จจึงทยอยเข้าไปอยู่ตามบ้านพักชั่วคราว ซึ่งหลักเกณฑ์การคัดคนเข้าอยู่บ้านพักชั่วคราวพิจารณาจากความจำเป็นของแต่ละคนโดยที่ผ่านมานั้นมีการประชุมเพื่อแก้ปัญหา โดยที่ประชุมมีมติออกเป็นกฎเกณฑ์การคัดคนเข้าอยู่ที่พักชั่วคราว โดยอนุญาตให้บ้านที่มีเด็กอายุไม่เกิน 1 ปี ครอบครัวที่มีคนแก่อายุเกิน 70 ปี หรือผู้ที่เพิ่งออกจากโรงพยาบาล เข้าพักก่อน ซึ่งพื้นที่ศูนย์พักชั่วคราวบางม่วงแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือพื้นที่บริเวณสำนักงานขององค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง มีที่พักผู้ประสบภัยจำนวน 190 หลัง และพื้นที่ศูนย์ชุดลอก กรมทรัพยากรธรณี จำนวน 289 หลัง รวมทั้งสิ้น 479 หลัง ซึ่งเป็นศูนย์ที่พักชั่วคราวที่ใหญ่ที่สุดใน 6 จังหวัด (ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม, 2548 : 13)

การบริหารศูนย์พักชั่วคราวบางม่วงแห่งนี้ผู้ประสบภัยเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งสิ้นโดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนหลายองค์กรคอยให้ความช่วยเหลือและร่วมจัดระบบการทำงานในพื้นที่ ขณะนั้นมีการจัดระบบศูนย์โดยให้ชาวบ้านคัดเลือกหัวหน้าของแต่ละโซนเพื่อทำหน้าที่ประสานงานความช่วยเหลือต่าง ๆ และเป็นตัวแทนในการประชุมเพื่อแก้ปัญหา แบ่งงานในแต่ละคืน ชาวบ้านมีการประชุมทุกคืนมีทั้งประชุมวงเล็กเฉพาะหัวหน้าโซนและประชุมวงใหญ่ที่รวบรวมสมาชิกทั้งหมด แต่ละคืนก็มีการนำเสนอปัญหาและแก้ปัญหาร่วมกัน ทำให้ชาวบ้านเริ่มเรียนรู้การทำงานที่เป็นกลุ่ม จากเดิมก่อนเกิดเหตุการณ์สึนามิที่ไม่เคยทำงานร่วมกัน ไม่มีการจัดระบบชุมชนก็เริ่มเรียนรู้การทำงานในช่วงนี้การทำงานร่วมกันของชาวบ้านและเจ้าหน้าที่จากองค์กรพัฒนาเอกชนหลายองค์กรทำให้ชุมชนผู้ประสบภัยสามารถจัดระบบตนเองในระหว่างที่พักอยู่ที่พักชั่วคราวได้หลายเรื่องและแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบออกเป็นหลายฝ่ายซึ่งกลุ่มต่างๆเหล่านี้ได้ฝึกชาวบ้านให้กลายเป็นแกนนำสำคัญในการฟื้นฟูชุมชนในเวลาต่อมา(ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม, 2549 : 14)

ภาพที่ 9 บริเวณที่ตั้งบ้านพักชั่วคราวและบ้านพักถาวรที่ทางการมาสร้างให้กับผู้ประสบภัยสึนามิที่บ้านน้ำเค็ม

ที่มา : สถาบันวิจัยสังคม จุฬา ฯ

สภากาแฟถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการความรู้และการเรียนรู้ร่วมกันในสถานการณ์ภัยพิบัติที่ใช้สถานที่บริเวณศูนย์พักชั่วคราวบางม่วงเป็นร้านค้าแฟเป็นศูนย์กลางในการประชุมปรึกษา พูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการแต่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้สอดคล้องตามสถานการณ์ภัยพิบัติที่เผชิญ “สภากาแฟ” เป็นเหมือนศูนย์กลางการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ในสถานการณ์ของภัยพิบัตินั้นจำเป็นจะต้องมีพื้นที่ที่ใช้ในการพูดคุยเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน เพื่อลดความขัดแย้งจากการทำงานในท่ามกลางปัญหา และความเครียด ความเดือดร้อนของผู้ประสบภัยสึนามิ การเรียนรู้และการจัดการความรู้แบบ “สภากาแฟ” ของผู้ประสบภัย ซึ่งเป็นการประชุมแบบไม่เป็นทางการนั้นใช้ได้ดีในสถานการณ์ภัยพิบัติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบสภากาแฟของชาวบ้านนี้ เป็นการเชื่อมโยงผู้ประสบภัยเข้าหากัน เชื่อมโยงผู้ประสบภัยและนักพัฒนาเอกชนให้ได้มีโอกาสในการปรึกษาปัญหากันมากขึ้น มีสื่อสารแบบกันเอง เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ ทุกคนเป็นผู้ประสบภัยสึนามิเหมือนกัน จึงสามารถบอกความต้องการและปัญหาต่าง ๆ ได้ ในขณะเดียวกัน สภากาแฟจึงเหมือนเป็นศูนย์กลางของผู้ประสบภัยที่เชื่อมต่อกับองค์กรภายนอกทำให้ผู้ประสบภัยสึนามิกลายเป็นศูนย์กลางของความช่วยเหลือในลักษณะที่สามารถ

กำหนดกฎและกติการ่วมกันระหว่างผู้ประสบภัยและระหว่างองค์กรภายนอกได้ จากแนวความคิดการจัดการภัยพิบัติที่เน้นการทำงานทุกชั้นตอนโดยให้ชุมชนได้มีส่วนร่วม แต่ถ้าหากว่าชุมชนผู้ประสบภัยไม่มีระบบการจัดการตนเองที่ดีแล้วนั้น แม้ว่าภาครัฐ หรือหน่วยงานต่าง ๆ จะเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมอย่างไรก็ตามการทำงานก็จะปรากฏออกมาในลักษณะบนลงล่าง อยู่เช่นนั้น

ตารางที่ 1 สรุปปัญหาและการแก้ไขปัญหาในช่วงฉุกเฉินของผู้ประสบภัย

ปัญหา	การจัดการ ความรู้เพื่อแก้ไข	ผลที่เกิดขึ้น	แก้ปัญหาโดย
1. ไม่มีพื้นที่รองรับผู้ประสบภัยสึนามิ	ผู้นำติดต่อขอใช้พื้นที่จากทางอำเภอ	ได้พื้นที่บริเวณศูนย์กรมทรัพยากรธรณี	ผู้นำชุมชน นายอำเภอและ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล บางม่วง
2. ผู้ประสบภัยกระจายไปที่ต่าง ๆ และไม่มีที่พัก	ประชุมและคิดวิธีการรวมผู้ประสบภัยโดยการสร้างห้องน้ำและจัดให้มีเต็นท์พักชั่วคราว	ผู้ประสบภัยสึนามิกลับมาอยู่รวมกันที่ศูนย์พักชั่วคราวบางม่วงเป็นจำนวนมาก	ผู้นำชุมชนและ นักพัฒนาเอกชน
3. เต็นท์ที่พักไม่เพียงพอกับจำนวนผู้ประสบภัย	ประชุมร่วมกันแบบสภากาแฟกำหนดให้ครอบครัวที่มีผู้หญิงเด็ก หรือผู้ที่ได้รับบาดเจ็บเข้าอาศัยก่อน	เกิดเป็นระบบการจัดการตนเองของผู้ประสบภัย	ผู้นำชุมชน นักพัฒนาเอกชน และผู้ประสบภัย
4. เกิดความวุ่นวายและปัญหามิอาจชีพ	ประชุมเพื่อคัดเลือกหัวหน้าแถว หัวหน้าโซน ที่เป็นผู้ประสบภัยเพื่อกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ ดูแลความปลอดภัยในแต่ละแถว แต่ละโซน	เกิดเป็นชุดรักษาความปลอดภัยจำนวน 50 คน เพื่อผลัดเปลี่ยนดูแลความปลอดภัยทั้งกลางวันและกลางคืน	ผู้นำชุมชน นักพัฒนาเอกชน และผู้ประสบภัย

<p>5.ปัญหาเรื่องของผู้ที่มาบริจาคของและเงินซึ่งมีเป็นจำนวนมาก แต่การบริจาคนี้ไม่มีระบบ ทำให้ผู้ประสบภัยไม่ได้รับอย่างทั่วถึงและเกิดความขัดแย้ง รวมทั้งผู้ที่มารับของไม่ใช่ผู้ที่ประสบภัยจริง</p>	<p>ประชุมเพื่อจัดหาโกดังกลางของศูนย์ เป็นจุดประสานความช่วยเหลือเรื่องขอบริจาค เงินกองกลาง</p>	<p>สภากาแฟหรือศูนย์ประสานความช่วยเหลือผู้ประสบภัยและกลุ่มอาชีพ 22 กลุ่ม(พัฒนามาเป็นศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มในปัจจุบัน)</p>	<p>ผู้นำชุมชน นักพัฒนาเอกชน และผู้ประสบภัย</p>
--	---	--	--

ตารางที่ ๑ สรุปลักษณะการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของผู้ประสบภัยสึนามิในช่วงฉุกเฉิน

วิธีการเรียนรู้	เครื่องมือที่ใช้	เทคนิค	การจัดการความรู้	นักจัดการความรู้	การจัดการตนเอง
<p>1.เรียนรู้ปัญหาที่เกิดจากผู้ประสบภัยด้วยกัน</p> <p>2.เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาจากภาคีภายนอกที่เข้ามาช่วย</p>	<p>1.ใช้สถานการณ์ภัยพิบัติสึนามิที่เกิดขึ้นจริงและศูนย์พักชั่วคราวบางม่วง และสภากาแฟของผู้ประสบภัยสึนามิ</p>	<p>1.ประชุมแบบไม่เป็นทางการเพื่อรวบรวมข้อมูลปัญหาและหาวิธีการแก้ไข</p> <p>2.กระบวนการกลุ่ม</p> <p>3.การปฏิบัติงานในพื้นที่จริง</p>	<p>1.การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ประสบภัยสึนามิและระหว่างภาคี</p>	<p>1.แกนนำผู้ประสบภัยสึนามิ</p> <p>2.นักพัฒนาเอกชน</p>	<p>1.ระบบหัวหน้าแถว</p> <p>หัวหน้าโซน</p>

5.2.2 ระยะเวลาฟื้นฟู

ระยะที่ 2 ช่วงฟื้นฟู พิจารณาจากกิจกรรม ช่วงที่ผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็มสามารถรวมตัวกันเพื่อเรียนรู้ จัดการความรู้ และจัดการตนเองได้ โดยผู้ศึกษาศึกษาการจัดการความรู้เพื่อรับมือกับภัยพิบัติสึนามิของผู้ประสบภัยสึนามิที่บ้านน้ำเค็มช่วงฟื้นฟูใน 2 ประเด็น คือ

1. การส่งเสริมให้มีรายได้ระหว่างที่อยู่บ้านพักชั่วคราว
2. กลุ่มที่อยู่อาศัย (บ้านพักถาวรของผู้ที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเดิมและผู้ที่ต้องการที่จะออกแบบบ้านด้วยตนเอง)

5.2.2.1 สถานการณ์ทั่วไปและปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงฟื้นฟู

ในสถานการณ์ภัยพิบัตินั้นภาคีที่เกี่ยวข้องในแต่ละภาคส่วนต่างเข้ามาเพื่อขอบริจาคเป็นจำนวนมากและมีโครงการจัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพของแต่ละหน่วยงาน ปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนี้คือแต่ละหน่วยงานต่างมีจุดหมายและโครงการที่ได้กำหนดรูปแบบการทำงาน รวมทั้งระยะเวลาไว้แล้ว เมื่อครบกำหนดเวลาหรือจบประมาณหมดกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้นโดยองค์กรภายนอกนั้นก็ต้องถอนตัวออกไป เป็นการฟื้นฟูที่ไม่ประสบความสำเร็จเพราะไม่ยั่งยืน ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมต่อได้ อีกทั้งช่วงนี้เป็นช่วงที่มีความช่วยเหลือในเรื่องที่อยู่อาศัยแต่เป็นการเน้นให้ความช่วยเหลือกับผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเดิม แต่ผู้ประสบภัยบ้านน้ำเค็มจำนวนประมาณ 1,500 คน นั้นไร้ที่อยู่อาศัยและไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินในบ้านน้ำเค็มเพราะก่อนเหตุการณ์สึนามินั้นผู้ประสบภัยสึนามิกลุ่มนี้เข้าบ้านอยู่ในชุมชนจึงไม่มีสิทธิ์ได้รับความช่วยเหลือเรื่องที่อยู่อาศัยจากทางราชการ

จากการเรียนรู้และการจัดการความรู้ร่วมกันที่เกิดขึ้นในช่วงฉุกเฉินระหว่างผู้นำ แกนนำ ผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็มและนักพัฒนาเอกในรูปแบบของกระบวนการกลุ่มและจัดการความรู้ด้วยวิธีการประชุม ทั้งประชุมระหว่างแกนนำ ประชุมระหว่างผู้ประสบภัย ประชุมระหว่างภาคีที่เกี่ยวข้องในทุกวัน สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าในเรื่องของเต็นท์พักชั่วคราวได้และทำให้กลุ่มผู้ประสบภัยนี้สามารถจัดการตนเองได้เกิดเป็น "สภาภาพ" ซึ่งมีคณะกรรมการประสานงานกลางที่เป็นผู้ประสบภัยทำหน้าที่ ประสานงานระหว่างผู้ประสบภัยและแกนนำ ประสานงานระหว่างแกนนำและภาคีที่เกี่ยวข้อง เกิดเป็น "ศูนย์ประสานความช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิ" และเป็นกลไกที่สำคัญในการปฏิบัติงานเพื่อแก้ไขปัญหาและสนับสนุนให้ผู้ประสบภัยสึนามิมีรายได้ในรูปแบบของกลุ่มอาชีพ และเรื่องที่อยู่อาศัยของผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็มที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินต่อมาในระยะฟื้นฟูนี้

5.2.2.2 การเรียนรู้ การจัดการความรู้และการจัดการตนเองของชุมชนบ้านน้ำเค็ม เพื่อแก้ไขปัญหาในระยะฟื้นฟู

1. การจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสร้างความรู้ใหม่

- การประชุมและการฝึกอบรม

การเรียนรู้ การจัดการความรู้และการจัดการตนเองของชุมชนบ้านน้ำเค็มเพื่อแก้ไขปัญหาในระยะฟื้นฟูนี้ มีการเรียนรู้ การจัดการความรู้โดยใช้การประชุมและการฝึกอบรมเพื่อแก้ไขปัญหาใน 2 ประเด็นคือ

1. การส่งเสริมให้มีรายได้ ช่วงฟื้นฟูมีการส่งเสริมให้มีรายได้ที่ศูนย์พักชั่วคราวบางม่วง ซึ่งเกิดขึ้นจากการช่วยเหลือและสนับสนุนงบประมาณจาก ภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยมีระบบการบริหารจัดการหลักโดยชุมชนผู้ประสบภัยเองคือ “ศูนย์ประสานความช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิ” จากการเกิดขึ้นของ “ศูนย์ประสานความช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิ” ผนวกกับสถานการณ์ปัญหาในขณะนั้นในเรื่องของความไม่ยั่งยืนของกลุ่มนั้น ผู้นำ แกนนำและนักพัฒนาเอกชนจึงเห็นความสำคัญของความยั่งยืนของการฟื้นฟูที่จะเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านไปสู่การพัฒนาได้ในอนาคต จึงมีความคิดที่จะพัฒนาศูนย์ประสานงานผู้ประสบภัยสึนามินั้นให้เป็น “ธนาคารชุมชน” ด้วย เพราะการสนับสนุนด้านอาชีพนั้น จำเป็นที่จะต้องใช้งบประมาณและการบริหารจัดการงบประมาณ ดังนั้นนักพัฒนาเอกชนโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนและแกนนำผู้ประสบภัยจึงประสานการขอความช่วยเหลือความรู้ด้านระบบบัญชีจาก บมจ.กรุงไทยรวมทั้ง บมจ.กรุงไทยยังเป็นที่ปรึกษาด้านระบบการเงินโดยส่งเจ้าหน้าที่เพื่อมาฝึกอบรมความรู้ด้านระบบบัญชีให้ผู้ประสบภัยจำนวน 2 คน (ซึ่งปัจจุบันเจ้าหน้าที่ที่ได้รับการฝึกอบรมเรื่องบัญชีนี้ก็ยังคงทำงานอยู่ที่ธนาคารชุมชนทั้ง 2 คน)

ดังนั้นในช่วงนี้จึงเกิดการสร้างความรู้ใหม่โดยมีตัวแทนที่เป็นผู้ประสบภัยสึนามิเข้ารับการฝึกอบรมเรื่องระบบบัญชีกับเจ้าหน้าที่ของธนาคารกรุงไทย เพราะระบบบัญชีเป็นกลไกที่สำคัญของการบริหารจัดการธนาคารชุมชนและกลุ่มอาชีพต่าง ๆ

นอกจากนี้บมจ. กรุงไทยยังสนับสนุนเครื่องคอมพิวเตอร์ รวมทั้งดำเนินงานจัดตั้งสำนักงานชั่วคราวให้บริเวณศูนย์พักชั่วคราวบางม่วง ทำให้เกิดการเรียนรู้ในการบริหารจัดการระบบบัญชีและการเงินเองของผู้ประสบภัยเพื่อส่งเสริมการมีรายได้ในรูปแบบกลุ่มอาชีพที่เป็นของผู้ประสบภัยเอง จึงเกิดเป็น “ธนาคารชุมชน” มีการเลือกคณะกรรมการบริหารที่เป็นผู้ประสบภัยจำนวน 27 คนและเปิดอย่างเป็นทางการในวันที่ 4 เมษายน 2548 ซึ่งเป็นวันครบ 100 วันของการเกิดเหตุการณ์สึนามิ

ในวันแรกที่ธนาคารชุมชนเปิดดำเนินการมีสมาชิกที่เป็นผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็มจำนวน 180 คน โดยธนาคารชุมชนมีบทบาทหลักในตั้งแต่เริ่มก่อตั้งในช่วงฟื้นฟูคือรับผิดชอบดูแลเรื่องงบประมาณจากผู้บริจาคที่มาจากภายนอกและแสดงหลักฐานการบริหารการเงินให้ทุกครั้งเพื่อเป็นการลดความขัดแย้งของผู้ประสบภัยสึนามิ "ธนาคารชุมชน" และ "ศูนย์ประสานความช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิ" มีระบบการบริหารงานที่เชื่อมโยงกันเกิดเป็นกลไกในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

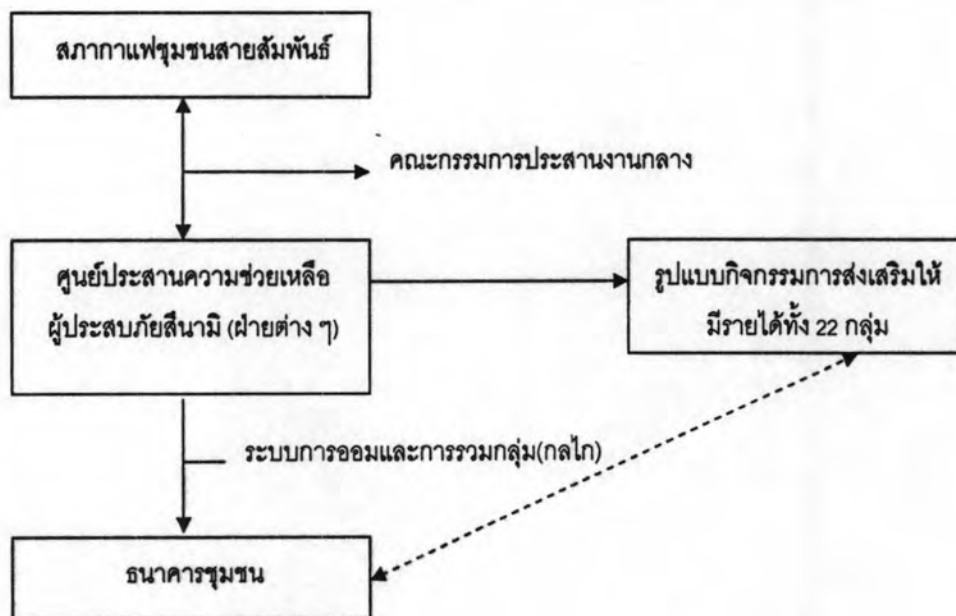
ดังนั้นในช่วงฟื้นฟูเกิดการจัดการตนเองขึ้นในเรื่องการจัดการกับความช่วยเหลือเรื่องเงินบริจาคและการส่งเสริมผู้ประสบภัยสึนามิให้มีรายได้ในรูปแบบของ "ธนาคารชุมชน" เมื่อธนาคารชุมชนเปิดดำเนินการ แกนนำจึงมีความคิดที่จะให้ชาวบ้านผู้ประสบภัยสามารถยืมกู้เงินได้โดยรวมกลุ่มผู้ที่มีความสนใจร่วมกันประมาณ 10 คน เพื่อเขียนโครงการที่สนใจ โดยมีจุดประสงค์หลักเพื่อให้ผู้ประสบภัยที่เป็นสมาชิกมีงานทำเพื่อลดความเครียดในช่วงนั้น โดยมีกลุ่มอาชีพเกิดขึ้นในช่วงแรกประมาณ 6-7 กลุ่ม แต่ประสบปัญหาคือ

1) ผู้ประสบภัยจัดตั้งกลุ่มเขียนโครงการของงบประมาณเพื่อต้องการเงินทุนมาใช้ส่วนตัวโดยไม่ได้นำเงินมาใช้ให้เกิดอาชีพและชาวบ้านไม่สามารถหาเงินมาใช้คืนได้

2) การจัดตั้งกลุ่มอาชีพโดยขาดการวางแผนเรื่องการตลาด ผลผลิตสินค้า ได้แก่ชายแต่ไม่มีตลาดรองรับ อีกทั้งรูปแบบของสินค้าของผู้ประสบภัยก็เหมือนกันในทุกพื้นที่เช่น ตะกร้าสาน ผ้าบาติก ทำให้กลุ่มแรก ๆ ที่เกิดขึ้นนี้ไม่ประสบความสำเร็จ จากนั้นคณะทำงานศูนย์ประสานความช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิ จึงเกิดการเรียนรู้จากสภาพปัญหาจริง จึงประชุมเพื่อกำหนดกติกาแก้ไขปัญหานี้ โดยให้หัวหน้าของแต่ละกลุ่มอาชีพเข้ามาเป็นคณะกรรมการในการประชุมและกำหนดให้มีการระบุถึงรายละเอียดโครงการของกลุ่มตลอดจนเงินทุนที่ต้องการใช้ในการจัดกลุ่มอาชีพนั้นๆซึ่งต้องมีการประชุมร่วมกันของคณะกรรมการทั้งหมด ต้องผ่านการพิจารณาของมติที่ประชุมเพื่อลงมติให้ความเห็นชอบ โดยใช้เสียงส่วนใหญ่ในที่ประชุมตัดสิน และกำหนดเป็นระเบียบต่อมาว่าหากผู้ประสบภัยที่ต้องการจะเขียนโครงการเพื่อของบประมาณจะต้องมีการตั้งเงื่อนไขร่วมกันว่าชาวบ้านจะต้องหาเงินมาคืนกับธนาคารชุมชน เช่น ได้เงินทุนไป 50,000 บาท ก็จะได้ไม่จ่ายให้ครั้งเดียวแต่จะมีการพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของโครงการและความคืบหน้าและต้องนำไปเสร็จการจัดซื้ออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จะต้องใช้ในการลงทุนมาเป็นหลักฐานด้วย ซึ่งหากว่าชาวบ้านนำเงินไปใช้จริงก็จะจ่ายเงินให้งวดต่อไป (ไมตรี จงไกรจักร, แกนนำผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็ม, สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม 2548)

ผู้ศึกษาสรุปเป็นรูปแบบการทำงานของชุมชนในช่วงที่อยู่ศูนย์พักชั่วคราวดังแผนภาพนี้

ภาพที่ 10 รูปแบบกลไกการทำงานของชุมชนในช่วงที่อยู่ศูนย์พักชั่วคราวบางม่วง

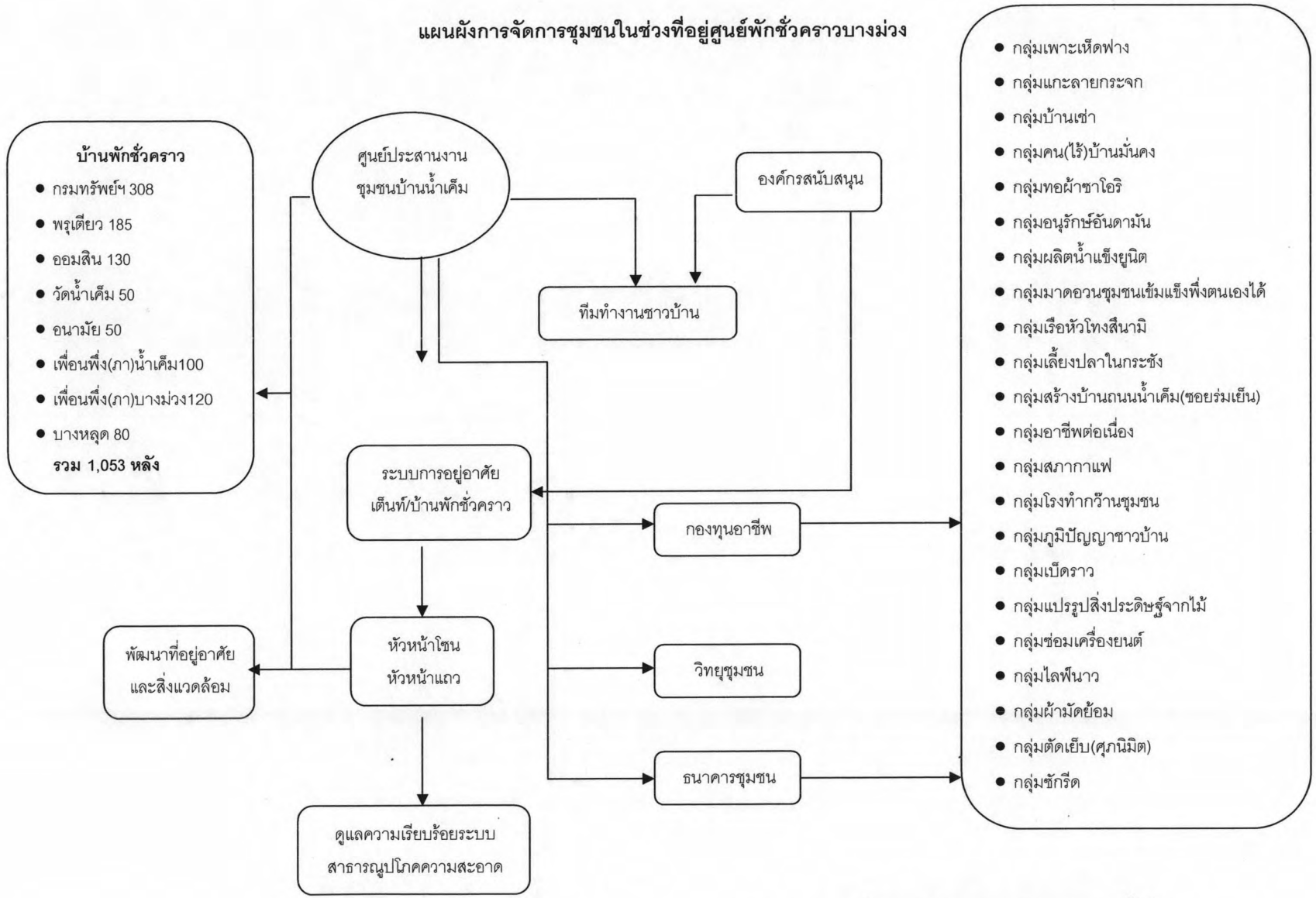
กติกาดังกล่าวเป็นการแก้ปัญหาของผู้ประสบภัยแบบ “ทบทวน ผลผลิตซ้ำ ทำใหม่” จากการทำงานจึงเกิดกลุ่มอาชีพทั้งหมด 22 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มเพาะเห็ดฟาง
2. กลุ่มแกะลายกระจก
3. กลุ่มบ้านเช่า
4. กลุ่มคน (ไร่) บ้านมั่นคง
5. กลุ่มทอผ้าซาโริ (สนับสนุนจากรัฐบาลประเทศญี่ปุ่น)
6. กลุ่มอนุรักษ์รักษันตามัน
7. กลุ่มผลิตน้ำแข็งยูนิค
8. กลุ่มมาดอวน
9. กลุ่มเรือหัวโทงสึนามิ
10. กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง (สนับสนุนโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน)
11. กลุ่มสร้างบ้าน ถนนน้ำเค็ม (สนับสนุนโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน)
12. กลุ่มอาชีพต่อเนื่อง
13. กลุ่มสภาภาพ
14. กลุ่มโรงกวีาน
15. กลุ่มภูมิปัญญาชาวบ้าน

16. กลุ่มเบ็ดราว
17. กลุ่มแปรรูปสิ่งประดิษฐ์จากไม้
18. กลุ่มซ่อมเครื่องยนต์
19. กลุ่มไลฟ์นาว
20. กลุ่มมัดย้อม
21. กลุ่มตัดเย็บ (สนับสนุนโดยมูลนิธิศุภนิมิต)
22. กลุ่มชกกรีต

กลุ่มทั้ง 22 กลุ่มนี้มีศูนย์ประสานความช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิและธนาคารชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการทั้งหมดโดยประสานความช่วยเหลือเรื่องเงินบริจาคกับภาคีที่เข้ามาติดต่อในการให้ความช่วยเหลือและกำหนดเงื่อนไขการออมเงินกับผู้ที่เป็นสมาชิกเพื่อให้มีเงินหมุนเวียนและให้ผู้ประสบภัยมีรายได้รวมทั้งเป็นการบำบัดความเครียดขณะอยู่ศูนย์พักชั่วคราวบางม่วงนี้ด้วย

แผนผังการจัดการชุมชนในช่วงที่อยู่ที่ศูนย์พักชั่วคราวบางม่วง

ที่มา : ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม

2. **กลุ่มที่อยู่อาศัย** ในระหว่างนี้การฟื้นฟูด้านที่อยู่อาศัยก็ดำเนินงานควบคู่กันไปเช่นกัน หน่วยงานจากทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศเร่งจัดสร้างบ้านพักชั่วคราวให้กับผู้ประสบภัยสึนามิบริเวณต่าง ๆ โดยใช้เวลาประมาณ 6 เดือน ผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็มจึงทยอยย้ายจากเตนท์พักชั่วคราวมาที่บ้านพักชั่วคราวหมด ในส่วนของชุมชนบ้านน้ำเค็มนั้นมีการสร้างบ้านพักชั่วคราวใน 2 พื้นที่คือ

1) บริเวณพื้นที่ของโรงเรียนบ้านน้ำเค็มและสำนักสงฆ์บ้านน้ำเค็มที่ตั้งในตัวชุมชนบ้านน้ำเค็ม

2) บริเวณองค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วงและพื้นที่ของกรมทรัพยากรธรณี (ศูนย์พักชั่วคราวบางม่วง) ที่มีชาวบ้านน้ำเค็มมาพักที่นี้มากที่สุดโดยมีจำนวนของบ้านพักชั่วคราวที่หน่วยงานต่าง ๆ จัดสร้างให้ดังนี้

ตารางที่ โครงการบ้านพักชั่วคราวที่หน่วยงานต่าง ๆ ช่วยเหลือในตำบลบางม่วงและตำบลบางนายสี

ที่ตั้ง	ลักษณะของบ้านพักชั่วคราว	จำนวนหน่วย(ยูนิต)
1. ในชุมชนบ้านน้ำเค็ม	บ้านน็อคดาวน์ 2 ชั้น พื้นที่โรงเรียนน้ำเค็ม	90
	ห้องแถวไม้ ชั้นเดียว พื้นที่โรงเรียนน้ำเค็ม	50
	ห้องแถวไม้ ชั้นเดียว พื้นที่สำนักสงฆ์	80
2. ศูนย์พักชั่วคราวบางม่วง(อบต. บางม่วง)	บ้านน็อคดาวน์ 2 ชั้น พื้นที่อบต.	80
	ห้องแถวไม้ ชั้นเดียว พื้นที่อบต.	130
	ห้องแถวไม้ ชั้นเดียว พื้นที่กรมทรัพยากรธรณี	325
3. บ้านพรุเดี่ยว	ห้องแถวไม้ ชั้นเดียว พื้นที่ราชพัสดุ	240
รวม		995

ที่มา : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ (2548) โครงการจัดทำแผนฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมชุมชนและการพัฒนาการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่พิบัติภัยสึนามิ

ในระหว่างที่ผู้ประสบภัยสึนามิอยู่บ้านพักชั่วคราวนี้หน่วยงานต่างๆก็เร่งสร้างบ้านพักชั่วคราวให้กับผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเดิม

ที่อยู่อาศัย : บ้านพักถาวรผู้ที่ไม่มกรรมสิทธิ์ในที่ดิน (กลุ่มบ้านเช่า) การเรียนรู้และการจัดการความรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิในช่วงฟื้นฟูของผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็มนี้ก่อให้เกิดการจัดการตนเองของผู้ประสบภัยสึนามิที่ไม่มกรรมสิทธิ์ในที่ดินเดิมด้วย (กลุ่มบ้านเช่า) ในเรื่องบ้านพักถาวร เนื่องจากหลังเหตุการณ์สึนามิมีหน่วยงานของทางราชการเข้ามาสร้างบ้านพักถาวรให้ผู้ประสบภัยที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเดิมจำนวน 802 หลัง เป็นบ้านปูนชั้นเดียว ขนาดความกว้าง 6x9 ตารางเมตร ไม่มีการกันห้องและปูพื้น ซึ่งต่อมาพบปัญหาว่าบ้านที่ผู้ประสบภัยกลุ่มนี้อยู่มีปัญหามากหลายเรื่อง เช่น ขนาดของตัวบ้านที่เล็กเกินไป เพราะครอบครัวส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยายที่มีสมาชิกในครอบครัว 5-6 คน และชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในการสร้าง คือไม่ได้มีส่วนร่วมในการวางแผนและออกแบบบ้าน สมาชิกของกลุ่มบ้านเช่าก็คือแกนนำและผู้ประสบภัยสึนามิที่มีบทบาทในการทำงานเป็นหัวหน้าแถว หัวหน้าโซน อาสาสมัครเรื่องต่างๆ ในช่วงฉุกเฉิน จำนวนบ้านพักชั่วคราวที่ทางราชการดำเนินการจัดสร้างให้กับผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินการให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยเรื่องบ้านพักชั่วคราวนั้นผู้ให้ความช่วยเหลือมีทั้งที่เป็นหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนมีการสร้างให้ใน 3 พื้นที่ ในส่วนของบ้านน้ำเค็ม รูปแบบบ้านเป็นบ้านปูนชั้นเดียว จำนวน 802 ยูนิต

ด้วยสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นใน 2 ประเด็น คือ

1) ชาวบ้านที่ได้บ้านนั้นต้องกันห้องและปูพื้นกระเบื้องเองรวมทั้งไม่ได้มีส่วนร่วมในการสร้างบ้าน

2) มีผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็มจำนวนประมาณ 1,500 คน ที่ไม่มีที่อยู่อาศัยหลังเหตุการณ์สึนามิและไม่ได้รับบ้านพักถาวรเพราะไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินในชุมชน ผู้ประสบภัยเรียนรู้และแก้ปัญหาด้วยการประชุมปรึกษากับนักพัฒนาเอกชน คือ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน มูลนิธิชุมชนไท และองค์กรพัฒนาเอกชนอื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหาให้กับผู้ที่ไม่ได้รับบ้านพักถาวร จากการเรียนรู้ร่วมกันทำให้เกิดเป็นบ้านมั่นคงโครงการ 1 และขยายผลความรู้ต่อมาเป็นบ้านมั่นคงโครงการที่ 2 โดยต่อเนื่อง

บ้านมั่นคงโครงการที่ 1 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการสร้างจากองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ กลุ่มผู้เช่าบ้านในที่ดินบ้านน้ำเค็มนี้หลังสึนามิเรียกว่า "กลุ่มคนไร้บ้านชุมชนบ้านน้ำเค็ม" ประกอบด้วย "กลุ่มคนไร้บ้าน 1" (และต่อมาขยายผลการเรียนรู้เป็น "กลุ่มคนไร้บ้าน 2") ซึ่งสมาชิกของทั้งสองกลุ่มนี้อยู่ในโครงการที่อยู่อาศัยใหม่ของกลุ่มคนไร้บ้านชุมชนบ้านน้ำเค็ม โดยสมาชิกจะออมเงินคนละ 200 บาท นำไปฝากไว้ที่ธนาคารชุมชนทุกวัน ที่ 15

ของเดือนต่อมาเมื่อมีเงินออมพอสมควรสมาชิกช่วยกันหาซื้อที่ดินเพื่อปลูกบ้านแต่นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหลายองค์กรในการซื้อที่ดิน เช่น มูลนิธิโสสะประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ ฯลฯ โดยได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนและมูลนิธิชุมชนไทในการจัดหาสถาปนิกมาออกแบบบ้านให้

โดยในการสร้างบ้านนั้นชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการออกแบบบ้านกล่าวคือใน 1 ครอบครัวจะต้องส่งคนมาเป็นแรงงานในการสร้างบ้านหรือถ้าเป็นผู้หญิงก็เป็นแม่ครัวทำอาหารเป็นต้นกระบวนการเหล่านี้ กลายมาเป็น "บ้านมั่นคงโครงการหนึ่ง" หรือ "บ้านร่วมสุขทวีทรัพย์มั่นคง" ซึ่งประกอบด้วยบ้านจำนวน 50 หลังคาเรือนบนพื้นที่ประมาณ 8 ไร่เป็นบ้านชั้นเดียวใช้อิฐประสาน ตั้งอยู่จากปากทางเข้าบ้านน้ำเค็มเข้าไปประมาณ 1 กิโลเมตร ทางขวามือซึ่งเป็นพื้นที่สูงที่ปลอดภัยจากคลื่นยักษ์สึนามิ

เมื่อบ้านมั่นคงโครงการที่ 1 สร้างเสร็จและผู้ประสพภัยสามารถเข้าอยู่ได้จริงแล้วถือว่าประสบความสำเร็จจึงมีโครงการที่ 2 ต่อ หรือ "ชุมชนมิตรภาพพัฒนา" ซึ่งบ้านมั่นคงโครงการที่ 2 นี้เป็นการขยายผลความรู้จากโครงการที่ 1 โดยชุมชนบ้านน้ำเค็มใช้กลไกการทำงานแบบกลุ่ม โดยการสร้างบ้านมั่นคงโครงการ 2 นี้เริ่มจาก

1. ประเมินผู้ที่ยังไม่มีที่อยู่อาศัยหรือที่ตกค้างจากบ้านมั่นคงโครงการที่ 1 โดยใช้วิธีการลงทะเบียน

2. กำหนดข้อตกลงร่วมกันโดยการประชุมเพื่อเป็นกติกาของผู้ที่จะมีสิทธิได้บ้านมั่นคงโครงการที่ 2 จากการประชุมจึงได้ข้อสรุปดังนี้

1) เกิดหลักเกณฑ์ในการเลือกที่ดินในการสร้างบ้านว่าจะต้องเป็นที่ดินที่ไม่ไกลจากชุมชนบ้านน้ำเค็ม

2) ไม่เป็นพื้นที่ที่เสี่ยงภัย ในประเด็นนี้ผู้ประสพภัยเรียนรู้จากเหตุการณ์ครั้งก่อนแล้วว่าบริเวณใดของชุมชนที่เสี่ยงภัยและปลอดภัย

3) ใกล้วัด โรงเรียนและสถานีอนามัย

4) ราคาไม่แพงเกินไป

5) ระบบสาธารณูปโภคต้องเข้าถึง

จากการประชุมจึงร่วมกันกำหนดหลักเกณฑ์ของผู้ที่จะได้รับสิทธิไว้ดังนี้

1) ต้องไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินในบ้านน้ำเค็ม

2) ต้องไม่เคยได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานใด

3) เป็นผู้ประสพภัยสึนามิบ้านน้ำเค็ม

4) ต้องออมทรัพย์เข้ากลุ่มอย่างต่อเนื่อง

5) ต้องเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน จากหลักเกณฑ์ดังกล่าวจึงมีผู้ที่มีคุณสมบัติตรงตามที่กำหนดไว้ จำนวน 56 ครอบครัว จาก 80 ครอบครัว

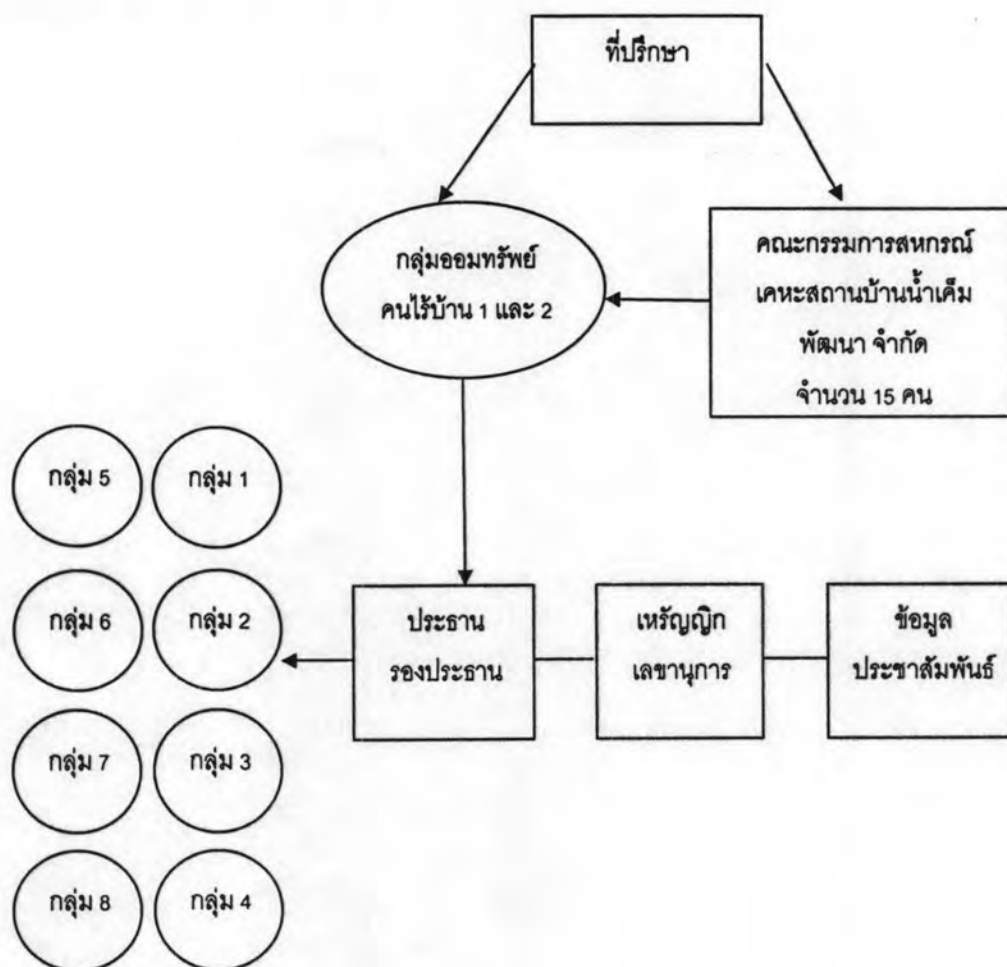
3. เมื่อได้สมาชิกเป็นที่แน่นอนแล้วจึงเกิดข้อตกลงว่าสมาชิกทุกคนต้องแบ่งกลุ่มและต้องออมเงินเข้าธนาคารชุมชน

4. กรรศึกษาดูงานในพื้นที่ต่าง ๆ โดยส่งตัวแทนที่เป็นแกนนำกลุ่มและกรรมการของแต่ละกลุ่มไปศึกษาดูงานนอกสถานที่ที่มีโครงการบ้านมั่นคง โดยได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน มูลนิธิชุมชนไท เป็นต้น

5. จากนั้นทุกคนจึงมีการกำหนดผังและแบบบ้านร่วมกัน โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนติดต่อประสานงานกับสถาปนิกให้มาออกแบบบ้านตามที่อยู่อาศัยที่ต้องการ สรุปออกมาว่าขนาดบ้านเป็นบ้าน 2 ชั้น 2 ห้องนอน 1 ห้องน้ำ 1 ห้องอเนกประสงค์ ขนาด 30 ตารางวา กว้าง 4.8x7.5 เมตร วิธีการที่ชุมชนใช้เพื่อให้ผู้ประสบภัยเข้าอยู่นั้นคือให้ผู้ประสบภัยช่วยกันสร้างบ้านให้เสร็จทุกหลังก่อนแล้วจึงมีการจับฉลาก โดยเรียนรู้จากโครงการที่ 1 นั้นให้มีการจับฉลากเลือกบ้านก่อนแล้วค่อยสร้าง ดังนั้นบ้านแต่ละหลังจึงเสร็จไม่พร้อมกัน จากนั้นการเข้าอยู่อาศัย การรวมกลุ่มกันเป็นคนรับ้านนี้รวมกลุ่มอย่างเป็นทางการในนาม "สหกรณ์เคหสถานบ้านน้ำเค็ม จำกัด" แล้วขอใช้สินเชื่อจากองค์กรพัฒนาเอกชนคือ พอช.จำนวน 2.1 ล้านบาท โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 2 ต่อปี โดยสหกรณ์จะคิดค่าบริการร้อยละ 3 คือ ผู้ประสบภัยผ่อนจ่ายเป็น จำนวนเงิน 2,968 บาทต่อเดือน โดยมีระยะเวลาการผ่อนชำระ 15 ปี โดยโครงการบ้านมั่นคงโครงการ 2 นี้เปิดโครงการไปแล้วเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2550 ขณะนี้กำลังอยู่ระหว่างการก่อสร้างโดยมีอาสาสมัครจากศูนย์อาสาสมัครสีนามี เขาหลัก (มูลนิธิกระเจกเงา) สนับสนุนในการประสานอาสาสมัครทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมาช่วยในการสร้างบ้าน

การทำงานในแต่ละขั้นตอนของโครงการบ้านมั่นคงโครงการ 2 นั้นจะมีการประชุมกลุ่มซึ่งจะมีการประชุมกันทุกเดือน โดยจะมีการแบ่งกลุ่มย่อยเป็น 8 กลุ่ม ประชุมทั้งกลุ่มย่อยและประชุมกลุ่มใหญ่ ในการประชุมจะมีการเล่าถึงปัญหาอุปสรรคกันในกลุ่มย่อยและนำปัญหาที่เจอนี้ประชุมในกลุ่มใหญ่เพื่อร่วมกันหาทางออก การประชุมดังกล่าวเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันทำให้คณะกรรมการกลุ่มสามารถรับรู้ปัญหาได้อย่างทั่วถึง เป็นที่สังเกตว่าการประชุมนี้จะให้มีการพูดคุยประชุมกลุ่มเล็กซึ่งมีสมาชิกประมาณ 10 คนก่อน เพราะการเริ่มจากประชุมวงเล็กจะสามารถพูดคุยปรึกษาได้อย่างทั่วถึงกว่าการประชุมวงใหญ่ที่มีผู้เข้าร่วมประชุมประมาณ 200 คน

ภาพที่ 12 แสดงการบริหารงานของโครงการบ้านมั่นคงโครงการที่ 2

ที่มา : บ้านใหม่ : ชีวิตใหม่ มิตรภาพพัฒนา 2546 : 24

ในช่วงฉุกเฉินที่ผ่านมาเป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานแบบกลุ่มหรือกระบวนการกลุ่มที่ทำให้ผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็มนั้นเกิดการเรียนรู้การทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นที่สังเกตว่า กิจกรรมทุกอย่างของชุมชนนั้น จะเน้น 1. การรวมกลุ่มและ 2. การออมเงิน และใช้การประชุมเป็นเทคนิคสำคัญในการเรียนรู้และการจัดการความรู้ โดยในทุกกิจกรรมนั้นได้รับความช่วยเหลือจากนักพัฒนาเอกชนอย่างต่อเนื่อง และองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาช่วยเหลือด้านจัดระบบชาวบ้านนั้นเป็นองค์กรและบุคลากรเดียวกันกับช่วงฉุกเฉิน

ตารางที่ สรุปการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็มในช่วงฟื้นฟู

วิธีการเรียนรู้	เครื่องมือ	เทคนิค	การจัดการความรู้	นักจัดการความรู้
1. เรียนรู้จาก ผู้ประสบภัยสึนามิ ด้วยกัน 2. เรียนรู้จากภาคี ที่เข้ามาช่วยเหลือ 3. เรียนรู้จากผู้รู้ ผู้ ที่มีประสบการณ์	1. สถานการณ์ใน พื้นที่ 2. ศูนย์ประสานงาน ผู้ประสบภัยสึนามิ	1. ประชุมแบบ เป็นทางการและ ไม่เป็นทางการ 2. กระบวนการ กลุ่ม 3. การปฏิบัติงาน จริง	1. การจัดกิจกรรม เพื่อให้เกิดการ กระบวนการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสร้าง ความรู้ใหม่โดย การฝึกอบรมและ การศึกษาดูงาน	1. แกนนำ ผู้ประสบภัย 2. นักพัฒนา เอกชน

5.2.3 ช่วงเตรียมความพร้อม ช่วงที่ผู้ประสบภัยสึนามิย้ายเข้ามาอาศัยในบ้านพักถาวร ในชุมชนบ้านน้ำเค็มและมีการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติสึนามิในช่วงเดือนมกราคม พ.ศ.2550 - เดือนธันวาคม พ.ศ.2550

5.2.3.1 สถานการณ์และปัญหา หลังจากที่ชุมชนบ้านน้ำเค็มมีการเรียนรู้ จัดการ ความรู้และจัดการตนเองผ่านมาทั้ง 2 ระยะ คือระยะฉุกเฉินและระยะฟื้นฟูแล้วนั้น ผู้ประสบภัย สึนามิจากบ้านน้ำเค็มส่วนใหญ่ทยอยย้ายเข้าบ้านพักถาวรและสามารถกลับมาประกอบอาชีพได้ อย่างปกติ สาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ถนน ท่าเรือ แพลลา ได้รับการ ซ่อมแซมและสามารถใช้งานได้แล้ว สถานที่ต่าง ๆ ในชุมชน เช่น อาคาร บ้านเรือน วัด โรงเรียน ที่ ได้รับความเสียหาย ก็ได้รับการซ่อมแซมสามารถอยู่อาศัยหรือเปิดทำการได้อย่างปกติแล้ว

นอกจากนี้ ชุมชนบ้านน้ำเค็มมีองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นในช่วงฉุกเฉินและพัฒนาต่อมา ในช่วงฟื้นฟูและเปลี่ยนชื่อมาเป็น "ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม" และ "ธนาคารชุมชนบ้าน น้ำเค็ม" อย่างเป็นทางการและดำเนินงานต่อเนื่องมาจนถึงช่วงเตรียมความพร้อมอีกทั้งยังเป็น กลไกสำคัญของการเรียนรู้ การจัดการความรู้และการจัดการตนเองเพื่อรับมือกับภัยพิบัติสึนามิ ในช่วงเตรียมความพร้อมนี้ด้วย

ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มและธนาคารชุมชนบ้านน้ำเค็ม ในฐานะขององค์กร ชุมชนที่เกิดขึ้นนี้ เป็นกลไกสำคัญในการดำเนินงานต่าง ๆ ของชุมชนบ้านน้ำเค็ม ผสมผสานกับ ความช่วยเหลือที่ต่อเนื่องขององค์กรพัฒนาเอกชนและสถานการณ์การเกิดแผ่นดินไหวในทะเลอันดามัน ที่ยังคงมีอยู่ทำให้ ชุมชนบ้านน้ำเค็มมีการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติสึนามิ โดยใช้ การจัดการความรู้แบบต่าง ๆ เพื่อรับมือกับภัยพิบัติสึนามิ

5.2.3.2 การเรียนรู้ การจัดการความรู้ และการจัดการตนเองเพื่อฟื้นฟูชุมชนและ รับมือกับภัยพิบัติสึนามิระยะเตรียมความพร้อม

จากแนวคิดการจัดการความรู้ การจัดการความรู้เป็นเครื่องมือ (means) ที่ก่อให้เกิดการ บรรลุเป้าหมายของงาน เป้าหมายของการพัฒนาและองค์กรของการเรียนรู้ ในกรณีของชุมชนบ้าน น้ำเค็มนั้น การจัดการความรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิมิมีเป้าหมายของงานเพื่อลดความเสี่ยงและ ความล่อแหลมด้านต่าง ๆ ที่มีผลให้ชุมชนได้รับความเสียหายจากภัยพิบัติสึนามิ

โดยชุมชนบ้านน้ำเค็มมีขั้นตอนของการจัดการความรู้ในช่วงเตรียมความพร้อมดังนี้

- 1) การจัดกิจกรรมและกระบวนการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- 2) การสร้างความรู้ใหม่
- 3) การรวบรวมความรู้และจัดเก็บความรู้
- 4) การประยุกต์ใช้ความรู้
- 5) การเรียนรู้จากการใช้ความรู้
- 6) การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้

1. **การจัดกิจกรรมและกระบวนการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้** หลังจากที่ชุมชนผ่านช่วงของการฟื้นฟูทั้งด้านสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่าง ๆ มาแล้วนั้น ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่สามารถกลับมาประกอบอาชีพได้อย่างเดิม ชุมชนบ้านน้ำเค็มร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนที่เป็นภาคีในการช่วยเหลือชุมชนบ้านน้ำเค็มมาตั้งแต่ในช่วงแรกนั้นมีความคิดในการจัดทำแผนเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติสึนามิขึ้นประกอบกับสถานการณ์การเกิดแผ่นดินไหวในทะเลอันดามันนั้นยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชุมชนบ้านน้ำเค็มยังคงเป็นชุมชนที่อยู่ในเขตที่เสี่ยงต่อการได้รับภัยพิบัติสึนามิอยู่ดังนั้นชุมชนโดยศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนจัดกิจกรรมการประชุมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิโดยได้รับความร่วมมือจากภาคีที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดังนี้คือ

ภาครัฐ ประกอบด้วย สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดพังงา อำเภอตะกั่วป่า องค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง

ชุมชน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน แกนนำชุมชน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านน้ำเค็ม หัวหน้าสถานีอนามัยบ้านน้ำเค็ม อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อ.ส.ม.) หัวหน้าสหกรณ์เคหสถานบ้านน้ำเค็ม จำกัด หัวหน้าชอยหรือตัวแทนชอยในชุมชน กรรมการชมรมผู้สูงอายุ ตำรวจสายตรวจชุมชน ตัวแทนจากแรงงานต่างด้าวชาวพม่าคือ พนักงานตรวจสอบสภาพแรงงานต่างด้าว (พ.ส.ต.) อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชนต่างชาวด้าว (อ.ส.ต.) และชาวบ้านในชุมชนทั่วไป

องค์กรพัฒนาเอกชน ประกอบด้วย ตัวแทนจากมูลนิธิรักไทย เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน ศูนย์กฎหมายและสิทธิชุมชนอันดามัน มูลนิธิดวงประทีป องค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน (IOM) เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาชุมชนบ้านน้ำเค็ม (ศูนย์ ซี ดี ซี ที่เน้นการดูแลเรื่องเด็กและเยาวชนพม่า)

กิจกรรมของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิในขั้นตอนแรกนี้เป็นการประชุมร่วมกันระหว่างภาคีตั้งแต่ช่วงเดือนมกราคม - เมษายน เป็นการสรุปปัญหาโดยใช้ข้อมูลที่เกิดจาก

การเรียนรู้จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ประสบการณ์ของแต่ละคนที่เคยได้รับผนวกกับสถานการณ์ปัญหาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันสามารถสรุปประเด็นได้ดังนี้คือ

1) วิเคราะห์สภาพปัญหาสถานการณ์ของบ้านน้ำเค็มที่เสี่ยงต่อการได้รับภัยพิบัติสึนามิ เช่น ปัญหาเรื่องของสัญญาเดือนกัยสึนามิที่ตั้งไม่ครอบคลุมทั้งชุมชน การขาดการทดสอบสัญญาเสี่ยงอย่างสม่ำเสมอ จนทำให้ชาวบ้านไม่มั่นใจในการทำงานของสัญญาเดือนกัยสึนามิที่มีอยู่ในชุมชน เป็นต้น

2) การสร้างหอหลบภัยสึนามิ

3) การฝึกอบรมอาสาสมัครในการปฏิบัติงานเพื่อลดความเสี่ยงจากสึนามิ

4) การทำแผนขอย่นำร่องจำนวน 2 บริเวณในชุมชน (ขอยตักปูและบริเวณชุมชนแหลมป้อม) ก่อนที่จะทำแผนที่ขอยทั้งชุมชน

5) สรุปงานเพื่อกำหนดผู้รับผิดชอบในส่วนของภาคีและส่วนของชุมชนรวมทั้งอุปกรณ์ที่จะต้องใช้เพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิ

6) ชุมชนแสดงจุดยืนในการที่จะต้องเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การรับมือกับภัยพิบัติสึนามิซึ่งในการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภาคีนั้นผู้แทนของแต่ละหน่วยงานให้ความเห็นและแสดงจุดยืนในการวางแผนการทำงานจากการประชุมเมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2550 ที่ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม โดยมีตัวอย่างบทสนทนาการประชุมเพื่อแสดงให้เห็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ดังนี้ คุณธรรมณูญ วรณวิชัยกุล หัวหน้าสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย จังหวัดพังงา กล่าวว่า

“...มีผู้ได้ศึกษาไว้ว่า หากเกิดสึนามิมีต้นกำเนิดจากจุดกำเนิดเดิม จะใช้เวลา 90 นาที ดังนั้น ยังพอมีเวลาหากว่ารู้ล่วงหน้า ดังนั้นจึงต้องมีความพร้อมในเส้นทางหลบภัย และวางแผนชุมชนเป็นอันดับแรก หากทางปภ.จังหวัดพังงา พร้อมทั้งจะช่วยเหลือชาวบ้านเรื่องให้มีการฝึกอบรมทีมช่วยเหลือต่าง ๆ หากชุมชนบ้านน้ำเค็มต้องการตั้งทีมชุดกู้ภัย และกียินดีที่จะสนับสนุนการทำแผนหลบภัย โดยให้มาจากความต้องการของชาวบ้าน...”

คุณไมตรี จงไกรจักร แกนนำชุมชนบ้านน้ำเค็ม กล่าวว่า

“...การที่เราจะทำแผนการป้องกันภัยในชุมชนบ้านน้ำเค็มนั้นเป็นเรื่องที่จำเป็นมาก และจะต้องทำให้ครอบคลุมทั่วถึงทั้งชุมชนเพื่อให้แผนไปในทิศทางเดียวกันและเกิดผลต่อทุกคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนนี้แต่ในความเป็นจริงการที่เราจะทำแผนการป้องกันภัยเป็นขอยนั้นก็เป็นสิ่งที่ดีมาก แต่ปัจจุบันขอยที่เข้าร่วมการดำเนินงานต่างๆ ในชุมชนบ้านน้ำเค็มที่

ร่วมกับศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มนั้นยังไม่ครอบคลุมหมดทั้งชุมชนเพราะในความเป็นจริงการจัดทำแผนนั้น ชาวบ้านในชุมชนทุกคนต้องเรียนรู้ร่วมกันในการทำแผน และต้องรับรู้ทุกคนดังนั้นก็ควรต้องทำอะไรให้ชาวบ้านในชุมชนรับรู้และร่วมมือเพราะฉะนั้น การประชุมครั้งนี้ถือว่าการยกร่างแผนการป้องกันภัยสึนามิ จึงอยากให้ทางส่วนของรัฐไม่ว่าจะเป็นอำเภอ อบต. จังหวัดชาวบ้านทุกคนมีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการยกร่างแผนในครั้งต่อ ๆ ไปด้วย...”

คุณปัญญา อนันตะกุล ชาวบ้านน้ำเค็มและหัวหน้าซอยตงปู กล่าวว่า

“...หากมีการฝึกอบรมอาสาสมัครกันจริง ๆ คนที่จะมาเป็นอาสาสมัครนั้น ต้องการให้เป็นบุคคลที่อยู่ในบ้านน้ำเค็มจริง ๆ และให้มีกระจายอยู่ทั่วทุกจุด เพราะถ้าเป็นคนนอกชุมชน คงไม่ได้มีผลดีอะไร เพราะทุกคนก็ต้องเอาตัวรอดก่อน...”

คุณทวิช จิตรประสานต์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านน้ำเค็ม กล่าวเสริมว่า

“...ควรศึกษาจำนวนประชากรในชุมชน ว่าแต่ละครอบครัวมีจำนวนเท่าไร คนชราเท่าไร เด็กเท่าไร...”

ตัวแทนจากเครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน คุณภาควง วิธานศิริวัฒน์ กล่าวว่า

“...โดยความเป็นจริงแล้วสัญญาณเตือนภัยที่ติดตั้งอยู่ในหมู่บ้านนี้เตือนได้เฉพาะเหตุแผ่นดินไหวซึ่งไม่ใช่เป็นการเตือนเหตุคลื่นยักษ์สึนามิโดยตรง ดังนั้นการประชุมในครั้งนี้เพื่อร่วมกันปรึกษาหารือ หาแนวทางป้องกันร่วมกัน โดยให้แต่ละฝ่ายเสนอแนะแนวทางร่วมกันเพื่อป้องกันเหตุคลื่นยักษ์สึนามิ...”

ตัวแทนจากมูลนิธิริษัทไทย คุณเสกสรร ชัญญาวรร กล่าวว่า

“...น่าจะมีการนำข้อมูลต่าง ๆ ของชุมชนทั้งหมด มารวบรวมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เสนอถึงความต้องการต่างๆ ของชุมชนที่จะใช้ป้องกันสึนามิ แล้วมีการสร้างแผนเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล...”

ตัวแทนจากมูลนิธิดวงประทีป คุณ รจนา แพร่สีทอง ผู้อำนวยการบ้านธารน้ำใจ กล่าวว่า

“...ก่อนที่จะมีการทำแผนหลบภัยนั้น ควรให้มีการอบรมอาสาสมัครในชุมชนเป็นสิ่งแรก เพราะหากเกิดเหตุขึ้นมาจริง ๆ สิ่งแรกที่เราพึ่งได้คือบุคคลที่เป็นอาสาสมัครในชุมชนที่คอยระวังภัยด้วยการสังเกตสิ่งผิดปกติต่าง ๆ ในทะเล จากสัตว์น้ำ สัตว์บก แล้วให้มีการใช้สัญญาณไซเรนเพื่อเตือนชาวบ้านในชุมชน ใช้ระบบคนในชุมชนพึ่งกันเอง เพราะในความเป็นจริง ที่ผ่านมา เราไม่สามารถพึ่งสื่อ เทคโนโลยีต่าง ๆ ได้ 100 เปอร์เซ็นต์เต็มจากเหตุการณ์ที่ผ่านมาเมื่อเกิดเหตุการณ์สึนามิไฟฟ้าดับ โทรศัพท์มือถือก็ใช้การไม่ได้...”

ชุมชนบ้านน้ำเค็มจัดกิจกรรมและกระบวนการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการประชุมระหว่างภาคี เพื่อร่วมกันหาวิธีการที่จะรับมือภัยพิบัติสึนามิ การที่ภาคีในแต่ละฝ่ายทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและชุมชนมาประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันนี้เป็นการแปลงความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่ในแต่ละบุคคลหรือความรู้ฝังลึกนี้ (tacit knowledge) แปลงมาเป็นความรู้แจ้งชัด (explicit knowledge) มีการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบของการจัดบันทึกการประชุมของเจ้าหน้าที่ของศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มเพื่อเป็นข้อมูลของการดำเนินการประชุมครั้งต่อไป

ดังนั้นจากการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภาคีนี้จึงเกิดเป็นความร่วมมือในกิจกรรมการสร้างอาสาสมัครของชุมชนขึ้นเพื่อสร้างขีดความสามารถของชุมชนในการทำงานลดความเสี่ยงและความเสียหายจากภัยพิบัติสึนามิ เนื่องจากทุกฝ่ายมีความเห็นตรงกันว่าต้องสร้างอาสาสมัครในการปฏิบัติงานเพื่อลดความเสี่ยงและความเสียหายของการได้รับภัยพิบัติสึนามิซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการภัยพิบัติที่เน้นการสร้างขีดความสามารถของชุมชนซึ่งขีดความสามารถของชุมชน (capacity) หมายถึง ทักษะและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน สังคม องค์กร ซึ่งสามารถพัฒนาเพื่อใช้เตรียมการในการป้องกัน การลด การหลีกเลี่ยง และการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติหรือผลกระทบทางลบที่อาจเกิดขึ้น นอกจากนี้ขีดความสามารถยังหมายถึงความสามารถในการฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพเดิมหรือดีกว่าเดิมหลังจากเกิดภัยพิบัติขีดความสามารถจะเชื่อมโยงกับการตระหนักรู้ของชุมชนที่มีต่อความเสี่ยง

แนวคิดการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติในปัจจุบันจึงเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติในทุกขั้นตอนเพราะเห็นถึงความสำคัญของขีดความสามารถของชุมชน (capacity) เพราะขีดความสามารถของชุมชนเป็นตัวแปรหนึ่งที่สามารถลดระดับความรุนแรงจากภัยพิบัติได้ ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือการรับนโยบายและแนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนเป็นฐานที่มีที่มาจากยุทธศาสตร์โยโกฮามา (Yokohama Strategy) ต่อเนื่องมาถึงยุทธศาสตร์ในกรอบ

ปฏิบัติการเฮียวโงะ (Hyogo) นั้นทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติให้ความสำคัญกับการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนมากยิ่งขึ้น เช่น ศูนย์เตรียมความพร้อมป้องกันภัยพิบัติแห่งเอเชีย (ADPC) ร่วมกับกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยที่สนับสนุนการสร้างขีดความสามารถให้กับชุมชนในการรับมือภัยพิบัติโดยสนับสนุนให้มีการฝึกอบรมบุคลากรที่เป็นแกนนำของชุมชนที่อยู่ในเขตพื้นที่เสี่ยงภัยต่าง ๆ

2. การสร้างความรู้ใหม่

1) **การฝึกอบรมแกนนำชุมชนบ้านน้ำเค็ม** การฝึกอบรมแกนนำชุมชนนี้เป็นโครงการที่ศูนย์เตรียมความพร้อมป้องกันภัยพิบัติแห่งเอเชียจัดขึ้นโดยมีกลุ่มเป้าหมายคือกลุ่มแกนนำชุมชนที่อยู่ในเขตพื้นที่เสี่ยงภัยพิบัติ ในส่วนของบ้านน้ำเค็ม จังหวัดพังงานั้น ส่งตัวแทนที่เป็นแกนนำชุมชน จำนวน 3 คน เข้ารับการฝึกอบรม ที่จังหวัดภูเก็ต เนื้อหาของการฝึกอบรมจะเกี่ยวข้องกับความรู้ของการจัดการภัยพิบัติโดยเน้นที่ชุมชนเป็นฐาน ความสำคัญของการจัดทำแผนเตรียมความพร้อมของชุมชนที่อยู่ในเขตเสี่ยงต่อการได้รับภัยพิบัติ ส่วนการขยายผลความรู้ที่ได้จากการสร้างความรู้ใหม่จะเป็นลักษณะของการบอกเล่าในการประชุมที่ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม (นพคุณ แสงสุริยัน, ผู้เข้ารับการฝึก, **สัมภาษณ์**, 10 ธันวาคม 2550)

อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะมีนโยบายสนับสนุนการฝึกอบรม แต่การเรียนรู้นั้นก็ต้องเกิดขึ้นจากความต้องการและความพร้อมของคนในชุมชนด้วย โดยการเรียนรู้เพื่อสร้างขีดความสามารถของชุมชนบ้านน้ำเค็มนี้ มีจุดเริ่มต้นจากการทำงานร่วมกันของคนในชุมชนกับนักพัฒนาเอกชนหลายองค์กร ในช่วงที่ชุมชนบ้านน้ำเค็มเพิ่งประสบภัยสึนามิ ภายใต้สถานการณ์ภัยพิบัตินั้นทำให้เกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชนขึ้นเพื่อจัดการกับความวุ่นวายต่าง ๆ เกิดเป็นการจัดการตนเองขึ้นมาในช่วงภาวะวิกฤติทำให้เห็นถึงศักยภาพ ความสามารถในการทำงานของคนในชุมชนเป็นความต่อเนื่องจนมาถึงช่วงที่ชุมชนนั้นฟื้นฟูจากภัยพิบัติและย้ายเข้ามาที่บ้านพักถาวรจึงเริ่มมีการคิดที่จะจัดการความรู้เพื่อเตรียมจัดทำแผนเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติสึนามิขึ้นโดยใช้ความสามารถที่มีอยู่ของคนในชุมชนที่เล็งเห็นในเวลานั้นมาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาการจัดการความรู้เพื่อรับมือกับภัยพิบัติสึนามิ

2) **การฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็ม** การจัดการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนนี้จัดขึ้นวันที่ 30 เมษายน - 4 พฤษภาคม 2550 โดยมีผู้สนับสนุนการฝึกอบรมคือ กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สำนักงานป้องกันและบรรเทาสา

ธารณภัยจังหวัดพังงา สนับสนุนการการเรียนรู้ของชุมชนในการรับมือกับภัยพิบัติในชุมชนตามนโยบายของกระทรวงมหาดไทย

ชุมชนบ้านน้ำเค็มโดยศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มสนับสนุนการสร้างขีดความสามารถของคนในชุมชน โดยเริ่มต้นสนับสนุนชาวบ้านน้ำเค็มให้เข้ารับการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน จำนวน 40 คน ตามระเบียบของกระทรวงมหาดไทยที่มีนโยบายสนับสนุนและเพิ่มการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการสนับสนุนและช่วยเหลือหน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยโดยกำหนดเป้าหมายให้แต่ละจังหวัดและกรุงเทพมหานครมีสัดส่วนของสมาชิกอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนไม่น้อยกว่าร้อยละ 2 ของประชากรทั้งหมด

นอกจากนี้กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยมีนโยบายให้แต่ละจังหวัดจัด สนับสนุนการฝึกอบรมทบทวนอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน หรือฝึกอบรมการเพิ่มศักยภาพด้านอื่น ๆ ให้แก่สมาชิกอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน เช่น การกู้ชีพ กู้ภัย การแจ้งเตือนภัย การรักษาความสงบเรียบร้อย เพื่อสร้างศักยภาพความเข้มแข็งและความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านและภายหลังเสร็จสิ้นการฝึกอบรมแล้วมอบหมายภารกิจสมาชิกอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนในสังกัดแต่ละคนให้ชัดเจนและจัดให้มีจุดเผชิญเหตุ 24 ชั่วโมง เพื่อให้มีกำลังพร้อมปฏิบัติการกิจได้ทันที (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, 2549)

ชุมชนบ้านน้ำเค็มมีจำนวนประชากรประมาณ 3,671 คน ดังนั้นจึงต้องมีอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนในพื้นที่อย่างน้อยประมาณ 80 คน ปัจจุบันมี 38 คน ดังนั้นจึงมีอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนได้อีก 42 คน โดยมีการจัดการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนขึ้นที่โรงเรียนบ้านน้ำเค็มขึ้นเป็นรุ่นที่ 1 เนื้อหาของการฝึกจะเป็นเรื่องของการให้ความรู้เรื่องภัยพิบัติทั่วไปรวมทั้งวิธีการรับมือในลักษณะของการฝึกอบรมอาสาสมัครซึ่งผู้ที่เข้ารับการฝึกก็อาศัยในชุมชนและเคยมีประสบการณ์การได้รับภัยพิบัติจากสึนามิมาแล้วแต่ยังไม่เคยมีประสบการณ์ในการฝึกมาก่อนเป็นการให้ความรู้เบื้องต้นทั้งทฤษฎีและปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการภัยในชุมชนกับบุคลากรของชุมชน ชาวบ้านน้ำเค็มมีการเรียนเพื่อสร้างความรู้ในการสร้างขีดความสามารถของชุมชนโดยการเข้าร่วมการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนรุ่นที่ 1 ที่โรงเรียนบ้านน้ำเค็ม

ในอดีตก่อนเกิดเหตุการณ์สึนามินั้นบ้านน้ำเค็มไม่เคยมีการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนมาก่อน (สนทนากลุ่ม, 10 ธันวาคม 2550) แต่หลังจากเหตุการณ์สึนามิที่ผ่านมาในช่วงระยะเวลาของการจัดทำแผนเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติสึนามิของบ้านน้ำเค็มช่วงเดือนมกราคม - เดือนธันวาคม 2550 ชุมชนบ้านน้ำเค็ม โดยศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง 4 ตำบล ได้แก่ ตำบลเกาะคอเขา ตำบลโคกเคียน ตำบลบาง

ไทโร และตำบลบางม่วง สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดพังงา และมีมูลนิธิรักษ์ไทยสนับสนุนงบประมาณในการฝึกซ้อมกันจัดการฝึกอบรบอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนขึ้นที่โรงเรียนบ้านน้ำเค็มขึ้นเป็นครั้งแรก เพื่อเป็นการให้ความรู้กับชาวบ้านที่สนใจจะเป็นอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนและเพื่อวางพื้นฐานความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับงานป้องกันภัยในชุมชนเพื่อพัฒนาไปสู่การรับมือภัยพิบัติสึนามิของชุมชน โดยมีการประชาสัมพันธ์ประกาศการรับสมัครที่บอร์ดในศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มและมีการบอกต่อแบบปากต่อปากและผู้สนใจก็มากกรอกใบสมัครเพื่อยืนยันความจำนงในการเข้ารับการฝึกอบรบที่ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม

การอบรบอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนนี้จัดอบรมการฝึกที่โรงเรียนบ้านน้ำเค็ม วันที่ 30 เมษายน 2550 ถึงวันที่ 4 พฤษภาคม 2550 เป็นระยะเวลา 5 วัน โดยมีผู้ฝึกอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนมาจาก 4 ตำบล โดยในแต่ละตำบลมีสัดส่วนของผู้ฝึกดังนี้ และมีชาวบ้านน้ำเค็มที่เข้ารับการฝึกจำนวน 40 คน ชาย 33 คน หญิง 7 คน

ตารางที่ ตารางแสดงสัดส่วนผู้เข้ารับการฝึกอบรบอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนรุ่นที่ 1 แยกตามตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลที่เข้าร่วมฝึก	จำนวนผู้เข้ารับการฝึก (คน)
องค์การบริหารส่วนตำบลโคกเคียน	42
องค์การบริหารส่วนตำบลบางไทโร	41
องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะคอเขา	39
องค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง	44

ที่มา : รวบรวมจากรายชื่อของแบบลงทะเบียนของผู้เข้ารับการฝึกในวันสุดท้ายที่ได้รับใบรับรองวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2550

ในส่วนขององค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วงนั้นมีจำนวนผู้เข้ารับการฝึกอบรบครั้งนี้จำนวน 44 คน แยกเป็นหมู่ 2 (บ้านน้ำเค็ม) จำนวน 40 คน ชาย 33 คน หญิง 7 คน หมู่ 7 (บ้านทับตะวัน) จำนวน 4 คน จากสัดส่วนผู้เข้ารับการฝึกอบรบอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนรุ่นที่ 1 ที่โรงเรียนบ้านน้ำเค็มนั้น พบว่าผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรบที่เป็นชาวบ้านน้ำเค็มนั้นมีจำนวน 40 คน และตำบลบางม่วงมีผู้เข้ารับการฝึกอบรบทั้งหมดจำนวน 44 คน เป็นชาวบ้านน้ำเค็มจำนวน 40 คน

จากจำนวนดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าผู้เข้ารับการฝึกของตำบลบางม่วงส่วนใหญ่มาจากหมู่ 2 บ้านน้ำเค็มและสถานที่จัดการฝึกอบรมนั้นคือโรงเรียนบ้านน้ำเค็มซึ่งตั้งอยู่ในชุมชน ดังนั้นสะท้อนให้เห็นว่าบ้านน้ำเค็มมีศักยภาพของบุคลากรในระดับที่สามารถจะฝึกฝนและพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ต่อไปได้ จึงได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง องค์การพัฒนาเอกชน คือมูลนิธิริรักษ์ไทย ในเรื่องงบประมาณในการฝึกอบรม

เนื้อหาของการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนรุ่นที่ 1 ที่โรงเรียนบ้านน้ำเค็มนั้น มีการให้ความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ต่อไปนี้

ตารางที่ เนื้อหาของการเรียนรู้จากการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน รุ่นที่ 1 ปี 2550 ที่โรงเรียนบ้านน้ำเค็มเรียงลำดับตามวันที่ฝึก

วันที่	กิจกรรมการฝึก	ผู้ฝึก
30 เมษายน 2550	-การป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน -ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยอปพร. -ฝึกทำบุคคลมือเปล่า	หัวหน้างานป้องกันและ บรรเทาสาธารณภัยจังหวัด พังงา คณะครูฝึกจากสำนักงาน ป้องกันและบรรเทาสาธารณ ภัยจังหวัดพังงา
1 พฤษภาคม 2550	-ฝึกทำบุคคลมือเปล่า -ความรู้เกี่ยวกับอุบัติเหตุวิทยา -ความรู้และวินัยด้านงานจราจร -ปัญหาเสพติดและผู้มีอิทธิพล -การปฐมพยาบาลผู้บาดเจ็บ -การจัดการภัยพิบัติโดยชุมชน	คณะครูฝึก ตำรวจจากสถานีตำรวจภูธร อำเภอตะกั่วป่า โรงพยาบาลตะกั่วป่า สำนักงานปภ.จังหวัดพังงา
2 พฤษภาคม 2550	-ฝึกทำบุคคลมือเปล่า -การป้องกันและแก้ไขปัญหา วาดภัย อุทกภัย ดินโคลนถล่ม -การช่วยเหลือและสงเคราะห์ผู้ประสบภัย -ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสารเคมี -การช่วยผู้ประสบภัยด้วยเงื่อนเชือก	คณะครูฝึก สำนักงานปภ.จังหวัดพังงา คณะครูฝึก

วันที่	กิจกรรมการฝึก	ผู้ฝึก
3 พฤษภาคม 2550	-ฝึกทำบุคคลมือเปล่า -การใช้เครื่องมือในการกู้ภัยเบื้องต้น -การป้องกันและระงับอัคคีภัยและการดับเพลิงเบื้องต้น	คณะครูฝึก
4 พฤษภาคม 2550	-ฝึกทำบุคคลมือเปล่า -การแจ้งเตือนภัยและการใช้วิทยุสื่อสาร -ภารกิจและอุดมการณ์ อปพร. -สรุป ตอบปัญหาและข้อเสนอแนะ -ปิดการอบรม มอบวุฒิบัตร	คณะครูฝึก ผู้ว่าราชการจังหวัดพังงา

ที่มา : คู่มือการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน รุ่นที่ 1 ปี 2550

จากเนื้อหาของการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนดังกล่าวข้างต้นนั้น ชาวบ้านน้ำเค็มที่เข้าร่วมการฝึกอบรมมีการเรียนรู้จากภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติผู้เข้ารับการฝึกอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนเหล่านี้เรียนรู้การรับมือกับภัยเบื้องต้นซึ่งมีความรู้ที่มีอยู่ในตำราชัดเจนแบบ explicit knowledge ในการเรียนรู้นั้นเป็นการเรียนรู้จากบุคคลอื่นที่มีประสบการณ์เฉพาะด้าน

ตารางการฝึกอบรมดังกล่าวข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้ของผู้เข้ารับการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนทั้งภาคทฤษฎีและเรียนรู้จากการปฏิบัติโดยเป็นการเรียนรู้จากผู้ที่มีความรู้เฉพาะสาขาเพื่อให้ผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรมนั้นได้รับความรู้พื้นฐานด้านงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเบื้องต้นที่สามารถนำความรู้ไปต่อยอดเพื่อยกระดับความรู้ในการฝึกโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งทีมกู้ภัย (One Tambon One Search and Rescue Team - OTOS)¹ ตามนโยบายของกระทรวงมหาดไทยต่อไป

การฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนของบ้านน้ำเค็มครั้งนี้เป็นไปตามพระราชบัญญัติป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนปี 2547 เมื่อเสร็จสิ้นการฝึกอบรมแล้วอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนที่ผ่านการฝึก จะได้รับประกาศนียบัตรได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการและจะมีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบตามกฎหมายของกระทรวงมหาดไทย ในส่วนของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนในตำบลบางม่วงนั้น มีประกาศแต่งตั้งอย่างเป็นทางการโดยนายกองค์การบริหารส่วน

¹ โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งทีมกู้ภัย เป็นโครงการที่กระทรวงมหาดไทยเสนอเป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษาครบ 80 พรรษา โดยมีจุดประสงค์ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งทั่วประเทศ มีทีมกู้ชีพกู้ภัยหรือหน่วยเผชิญเหตุประจำตำบล ภายในปี 2551

ตำบลบางม่วง ตามคำสั่งองค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง ที่ 232/2550 เรื่องประกาศแต่งตั้งอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนตำบลบางม่วง มีผลตั้งแต่วันที่ 11 พฤษภาคม 2550 นี้เป็นต้นไป ตั้ง ณ วันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ.2550 ลงนามโดย นายชัยณรงค์ มหาแร่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง

ในขั้นตอนนี้ยังไม่มีผลการประเมินผลแต่แกนนำและอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนของบ้านน้ำเค็มที่ผ่านการฝึกอบรมก็ได้ใช้ความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมในครั้งนี้มาปฏิบัติงานโดยตรงในการประเมินความเสี่ยงและลดความเสี่ยงจากการได้รับภัยพิบัติสึนามิของชุมชนร่วมกับชาวบ้านคนอื่น ๆ

การเรียนรู้และการจัดการความรู้ของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนในกิจกรรมนี้เป็นการเรียนรู้เพื่อสร้างขีดความสามารถของชุมชน (capacity building) เพื่อเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติสึนามิ กล่าวคือกิจกรรมการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็มนี้ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมจะได้รับความรู้ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติเกี่ยวกับการรับมือกับภัยพิบัติเบื้องต้น ซึ่งเน้นการพัฒนาคนในชุมชนให้มีความรู้และมีความภูมิใจกับตำแหน่งที่ได้รับและมีการมอบวุฒิบัตรและได้รับการรับรองจากสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดพังงาอย่างเป็นทางการ ซึ่งถือว่า "ความภูมิใจ" นั้นเป็นส่วนสำคัญของการปฏิบัติงานอาสาสมัคร เพราะงานอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนนั้นไม่มีเงินเดือน มีแต่สวัสดิการเรื่องการประกันอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน ดังนั้นผู้ที่อาสาจะเข้ามาทำงานนั้นจึงต้องเป็นผู้ที่เสียสละและเต็มใจที่จะเรียนรู้การทำงาน พิจารณาจากความรู้สึกของผู้ผ่านการฝึกอบรมดังกล่าวให้สัมภาษณ์ข้างล่างนี้

"...การฝึกก็เหนื่อยนะ การฝึกที่ผ่านมา 5 วัน แต่ก็คิดว่าน่าจะเอาไปใช้ประโยชน์ได้ เพราะมันเป็นพื้นฐานต่อ ๆ ไปในการทำงานของน้ำเค็ม และกิติที่ได้ไปประกาศมา ก็ภูมิใจ..."

สมรักษ์ จุตเดช, สมาชิกอปพร.บ้านน้ำเค็ม, สัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2550

"...การฝึกยังไม่มีการสอบ ฝึกผ่านแล้วก็ดี ได้ความรู้จากครูฝึก และกิติที่ปภ.ให้การสนับสนุน วันนี้ผู้ว่าก็มาแจกใบประกาศที่น้ำเค็มเองเลย ต่อไปยังไงก็ได้ใช้แน่ แน่ ถึงไม่มีใบประกาศก็เถอะ เราทำงานมาก่อนการฝึกแล้ว วันนี้เป็นอปพร.น้ำเค็มก็ต้องทำงานต่อ นี้ก็มีแผนงานเตรียมความพร้อมรออยู่..."

บันลือ ชูศิลป์, สมาชิกอปพร.บ้านน้ำเค็ม, สัมภาษณ์, 4 พฤษภาคม 2550

เมื่ออาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็มเรียนรู้ในกิจกรรมการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนนี้แล้ว และได้รับความรู้จากทั้งทฤษฎีและปฏิบัติตามเนื้อหาของการฝึกอบรมเพื่อใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติงานในการลดความเสี่ยงของชุมชนต่อการได้รับภัยพิบัติสึนามิ ในขั้นตอนต่อมาคือการรวบรวมความรู้และจัดเก็บความรู้ของคนในชุมชนและประเมินความเสี่ยงร่วมกันโดยใช้ประสบการณ์จากการได้รับภัยพิบัติสึนามิในครั้งก่อน (tacit knowledge) เป็นเกณฑ์ในการรวบรวมความรู้

3. การรวบรวมความรู้และการจัดเก็บความรู้ของชุมชน

นอกจากชุมชนบ้านน้ำเค็มจะมีการสร้างความรู้ใหม่จากการอบรมการฝึกอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนแล้วยังมีการรวบรวมและจัดเก็บความรู้โดยชุมชนมีการจัดกิจกรรมดังนี้คือ

3.1 การรวบรวมการสังเกตสิ่งผิดปกติจากธรรมชาติ

จากเหตุการณ์สึนามิเมื่อครั้งก่อนนั้นทำให้ชุมชนบ้านน้ำเค็มได้เรียนรู้ถึงสิ่งผิดปกติต่างๆที่เกิดขึ้นก่อนที่จะเกิดคลื่นยักษ์สึนามิและรวบรวมเป็นลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านที่รวบรวมได้คือธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในบริบทของบ้านน้ำเค็ม

กล่องข้อความที่ 1 : ตัวอย่างสิ่งผิดปกติสังเกตก่อนเกิดเหตุการณ์สึนามิ

- ชาวประมงได้จับปลามากขึ้นอย่างผิดปกติในช่วง 2-3 วันก่อนเกิดเหตุ
- ปลูมขึ้นมาจากชายหาดนับพันตัวและวิ่งขึ้นต้นไม้
- น้ำในชุมชนเหมืองกระเพื่อม
- อากาศเจียบผิดปกติ ไม่มีลมพัด
- สัตว์จะมีพฤติกรรมแปลก ๆ ไม่ยอมอยู่ในโรงเลี้ยง
- หลังคาบ้านสั่นโดยเฉพาะบ้านที่อยู่ติดริมทะเล
- สุนัขร้องโหยหวน 2-3 วันก่อนหน้า

สิ่งผิดปกติต่าง ๆ เหล่านี้ ชาวบ้านน้ำเค็มได้สังเกตและรู้สึกถึงสิ่งผิดปกติจากเหตุการณ์สึนามิในครั้งก่อนแต่ในขณะก่อนเกิดเหตุนั้นชาวบ้านไม่รู้ว่าสิ่งผิดปกติที่เกิดขึ้นเหล่านี้คือสัญญาณ

เตือนภัยจากธรรมชาติเมื่อใกล้จะเกิดเหตุการณ์สึนามิ ปัจจุบันในแผนเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติสึนามิของชุมชน จึงได้กำหนดเรื่องของการรวบรวมการสังเกตสิ่งผิดปกติจากธรรมชาติไว้ในแผนเตรียมความพร้อมด้วย กิจกรรมการสังเกตสิ่งผิดปกติจากธรรมชาตินี้จัดขึ้นโดยศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม โดยมีตัวแทนจากกลุ่มเยาวชนบ้านน้ำเค็มจำนวน 40 คน เป็นผู้ทำหน้าที่รวบรวมสิ่งผิดปกติต่าง ๆ จากธรรมชาติเพื่อจัดทำเป็นหนังสือแจกให้กับคนในชุมชนต่อไป (ขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างการจัดพิมพ์)

3.2 การประเมินความเสี่ยง (risk assessment) ชุมชนบ้านน้ำเค็มมีการจัดการความรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิในขั้นตอนต่อมาคือการรวบรวมความรู้และจัดเก็บความรู้เพื่อประเมินความเสี่ยง (risk assessment)

กิจกรรมการเรียนรู้และการจัดการความรู้ในการรวบรวมความรู้เพื่อประเมินความเสี่ยงของชุมชนบ้านน้ำเค็มนั้นเป็นการรวบรวมความรู้และประสบการณ์ของผู้ประสบภัยพิบัติสึนามิของแต่ละคนที่เคยได้รับมาในครั้งก่อน (tacit knowledge) เพื่อระบุถึงลักษณะรูปแบบและความรุนแรงของคลื่นยักษ์สึนามิ โดยวิเคราะห์ความล่าช้าหรือปัจจัยที่มีผลต่อความรุนแรงของการได้รับภัยพิบัติสึนามิ เช่น พื้นที่ที่เสี่ยงต่อการได้รับภัยพิบัติสึนามิของชุมชน ความล่าช้าในด้านต่าง ๆ ที่ยังคงเป็นปัญหาอยู่ของชุมชน เช่น สัญญาณการเตือนภัยสึนามิ เส้นทางคมนาคม เป็นต้น การรวบรวมความรู้เพื่อประเมินความเสี่ยงของชุมชนบ้านน้ำเค็มมีกิจกรรมดังนี้

3.2.1 กิจกรรมการทำแผนที่แต่ละซอยของชุมชน การประเมินความเสี่ยงของชุมชนบ้านน้ำเค็มเพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามินั้นมีการจัดการความรู้โดยเริ่มต้นจากการรวบรวมข้อมูลของชาวบ้านน้ำเค็มที่เคยประสบภัยสึนามิในแต่ละซอยของชุมชนมารวบรวมกันเป็นข้อมูลของชุมชนเป็นลักษณะของการทำแผนที่ชุมชน กิจกรรมการทำแผนที่ชุมชนของบ้านน้ำเค็มนั้นจัดขึ้นเมื่อวันที่ 22 - 23 เดือนพฤษภาคม 2550 เวลา 09.00 - 18.00 น. โดยมีจุดประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลของชุมชนและข้อมูลความเสี่ยงและความล่าช้าของชุมชนในด้านต่างๆที่จะมีผลทำให้ชุมชนหรือคนในชุมชนได้รับภัยพิบัติสึนามิเพื่อวางแผนลดความเสี่ยงในขั้นต่อไป การจัดการความรู้ของชุมชนบ้านน้ำเค็มในขั้นตอนนี้เน้นใช้ความรู้จากประสบการณ์การได้รับภัยสึนามิจากครั้งก่อน (tacit knowledge) เพื่อนำมาประเมินความเสี่ยงภัยในอนาคต

การจัดการความรู้ในการประเมินความเสี่ยงและความล่าช้าของชุมชนบ้านน้ำเค็มนั้นจัดขึ้นที่ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง สถานีอนามัยบ้านน้ำเค็ม องค์การพัฒนาเอกชนในพื้นที่หลายองค์กร ได้แก่ มูลนิธิรักษไทย มูลนิธิดวงประทีป องค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน (International Organization for Migration - IOM) มูลนิธิคุณนิมิต องค์การแอคชั่นเอดประเทศไทย ศูนย์

อาสาสมัครสึนามิเซาหลัก (มูลนิธิกระจกเงา) เครือข่ายความร่วมมือพื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน (Save Andaman Network - SAN) มูลนิธิชุมชนไท มูลนิธิเด็ก เป็นต้น

โดยนักพัฒนาเอกชนแต่ละองค์กรนั้นจะทำงานร่วมกับชาวบ้านที่มาช่วยในการประเมินความเสี่ยงของชุมชน ได้แก่อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ซึ่งได้รับความร่วมมือจากสถานีอนามัย บ้านน้ำเค็ม อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็มที่เพิ่งได้รับการฝึกมา หัวหน้าซอย ตัวแทนซอย ตัวแทนจากแรงงานต่างด้าวชาวพม่า ตลอดจนชาวบ้านน้ำเค็มคนอื่น ๆ มาประชุมร่วมกันที่ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มเพื่อตกลงแบ่งงาน ทำความเข้าใจและแบ่งกลุ่มกันทำงาน โดย 1 กลุ่ม จะประกอบด้วยเจ้าหน้าที่จากองค์กรพัฒนาเอกชน 2 - 3 คน กับ อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน หรือ อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็ม หรือ ตัวแทนชาวบ้าน 1 - 2 คน จากนั้นก็เดินทางไปตามซอยต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้และลงมือทำแผนที่ซอย โดยมีเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนทำหน้าที่เป็นที่เสี่ยงในการช่วยวาดแผนที่และมีตัวแทนชาวบ้านในการนำทางเพื่อสอบถามและรวบรวมข้อมูลของชาวบ้านในแต่ละซอยจำนวน 24 ซอยจาก 36 ซอยในประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้คือ

กล่องข้อความที่ 2 : ตัวอย่างคำถามที่ใช้เพื่อประเมินความเสี่ยงของชุมชน

- จำนวนประชากรชาย หญิง เด็ก คนชรา คนพิการ คนที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ซึ่งบุคคลเหล่านี้ชุมชนถือว่าอยู่ในกลุ่มเปราะบาง (Vulnerabal) ในสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อการได้รับภัยพิบัติสึนามิในชุมชนบ้านน้ำเค็ม
- ประวัติการเกิดภัยอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากสึนามิ
- จุดอันตรายหรือจุดที่เป็นอุปสรรคต่อการหนีภัยสึนามิ เช่น ชุมเหมือง
- จุดปลอดภัยที่พอจะสามารถเป็นที่หลบภัยได้ เช่น รังนก หรือบ้าน 2 ชั้น
- จำนวนป้ายบอกเส้นทางหนีภัยมีอยู่ในบริเวณนั้นหรือไม่
- ได้ยีนสัญญาณเตือนภัยสึนามิหรือเสียงจากหอกระจายข่าวหรือไม่
- เมื่อเกิดสึนามิครั้งก่อนนั้นวิ่งไปที่ใด ที่ผ่านมารอดชีวิตได้อย่างไร
- หากว่าจะวิ่งหนีคลื่นอีกจะต้องวิ่งหนีไปที่ใดและใช้เส้นทางใด
- จำนวน อสม. หรือ อปพร. ที่มีอยู่ในซอยหรือบริเวณใกล้เคียง
- จำนวนหลังคาเรือนในซอย

การรวบรวมความรู้ของชุมชนเพื่อประเมินความเสี่ยงนั้น เป็นการรวบรวมข้อมูลความเสี่ยงและความล่อแหลมต่าง ๆ ของชุมชนโดยใช้วิธีการสอบถามชาวบ้านในพื้นที่ที่เคยเคยประสบ

ภัยจากสึนามิในครั้งก่อน แล้วนำข้อมูลที่ได้มารวบรวมข้อมูลไว้ในลักษณะของการจดบันทึกและวาดเส้นทางทำเป็นแผนที่ของแต่ละซอยลงในกระดาษปอนด์จำนวน 1 แผ่น ต่อ 1 ซอย ทำสัญลักษณ์และลงสีบริเวณสถานที่ต่าง ๆ ของแต่ละซอย ในขั้นตอนนี้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านและระหว่างชาวบ้านกับนักพัฒนาเอกชนที่มาช่วยในการทำแผนที่ชุมชนเพื่อประเมินความเสี่ยงและความล่อแหลมต่าง ๆ ด้วย เพราะนักพัฒนาเอกชนเองต่างก็ไม่รู้พื้นที่ทั้งหมดของชุมชน

ภาพที่ 13 เจ้าหน้าที่จากองค์กรพัฒนาเอกชนและชาวบ้านที่เป็น อ.ส.ม. กำลังช่วยกันทำแผนที่ซอย

3.2.2 การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เมื่อทุกกลุ่มรวบรวมข้อมูลเสร็จ หลังจากนั้นเป็นการนำเสนอแผนที่ของแต่ละซอยเพื่อร่วมกันตรวจสอบข้อมูลความถูกต้องและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากที่ประชุมอีกครั้งหนึ่ง โดยชาวบ้านที่อยู่ในซอยนั้นจะเป็นผู้นำเสนอข้อมูลของความเสี่ยงและความล่อแหลมต่าง ๆ ในแต่ละซอย ใช้เวลาในการนำเสนอกลุ่มละประมาณ 10 นาที การประเมินความเสี่ยงจากการทำแผนที่ซอยนี้ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง กล่าวคือแต่ละคนจะรู้ข้อมูลอย่างละเอียดเฉพาะในส่วนที่ตนอาศัยอยู่เป็นความรู้ที่ฝังลึกในตัวตน (tacit knowledge) แต่เมื่อมีการนำเสนอคือมีการได้ถ่ายทอดความรู้ เกิดความรู้เพิ่มขึ้นในวงประชุม เพราะผู้ที่มาประชุมย่อมสนใจในเรื่องเดียวกันนี้อยู่ก่อนแล้ว เป็นการรวบรวมและเก็บข้อมูลไว้ในรูปแบบของแผนที่ชุมชน ขั้นตอนนี้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนคือชาวบ้านน้ำเค็มที่เคยประสบภัยพิบัติสึนามิที่ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ โดยการพบปะสนทนา ภายใต้วัฒนธรรมเดียวกัน กิจกรรมดังกล่าวนี้ทำให้เกิด externalization คือการแปลง tacit knowledge ที่มีความรู้ก่อนแล้วในเรื่องของภัยสึนามิในแต่ละบุคคลมาอธิบายขยายให้อยู่ในรูปแบบที่ผู้อื่นรับรู้และเข้าใจได้ความรู้ก็จะกลายเป็น explicit knowledge

ภาพที่ 14 ชาวบ้านกำลังเตรียมนำเสนอลักษณะทางกายภาพในซอยของตนที่ได้ไปทำแผนที่

ภาพที่ 15 แผนที่ซอยที่ชาวบ้านวาดขึ้น

3.2.3 การนำเสนอข้อมูลความเสี่ยงของชุมชน

การนำเสนอข้อมูลชุมชนและข้อมูลที่เป็นความเสี่ยงและความล่อแหลมของชุมชน จัดขึ้นวันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ.2550 เวลา 09.00-17.00 น. ที่ห้องประชุมพุทธชาติ อำเภอตะกั่วป่า เนื่องจากต้องใช้สถานที่ที่กว้าง เพราะมีผู้มาประชุมเป็นจำนวนมากและต้องใช้พื้นที่ในการแบ่งกลุ่มในการปรึกษาซึ่งบริเวณศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มนั้นมีพื้นที่ไม่เพียงพอ โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมรับฟังการนำเสนอ ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน แกนนำชุมชน เจ้าหน้าที่จากศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็ม อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน หัวหน้าซอยหรือ ตัวแทนซอย ตัวแทนจากชมรมผู้สูงอายุ ตัวแทนจากแรงงานต่างด้าวชาวพม่า เจ้าหน้าที่จากองค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้การสนับสนุนการจัดทำแผนเตรียมความพร้อมของชุมชนบ้านน้ำเค็มซึ่งเป็นชุดเดียวกันกับการทำแผนที่ชุมชน เพราะเป็นการดำเนินงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

การดำเนินกิจกรรมคือ การร่วมกันนำเสนอข้อมูลจุดเสี่ยงภัยในชุมชนต่อการได้รับภัยพิบัติสึนามิที่ได้มาจากการทำแผนที่ชุมชนและจากการตรวจสอบความถูกต้อง จากนั้นนักพัฒนาเอกชนจะแบ่งกลุ่มอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนออกเป็นกลุ่มย่อยตามจำนวนแผนที่ซอยคือ

ประมาณ 24 กลุ่ม และตั้งโจทย์กับอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนที่เพิ่งได้รับการฝึกมา 2 ข้อ คือ

กล่องข้อความที่ 3 : ตัวอย่างคำถามที่นักพัฒนาเอกชนถามสมาชิกอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็ม

ข้อที่ 1 มีความเสี่ยงภัยอะไรบ้างในซอยที่อาศัยอยู่
ข้อที่ 2 คิดวิธีลดความเสี่ยงภายในซอยนั้น

คำถามดังกล่าวนี้เป็นการกระตุ้นให้อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็มได้ลองคิดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในกลุ่มเพื่อที่จะหาคำตอบ โดยมีนักพัฒนาเอกชนคอยเป็นที่เลี้ยง 1 คน ต่อ 1 - 2 กลุ่ม เพื่อช่วยกระตุ้นให้อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนได้คิดและช่วยเขียนคำตอบลงกระดาษปอนด์ จากนั้นเป็นการนำเสนอคำตอบโดยอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้นำเสนอและผู้เข้าร่วมประชุมในการช่วยกันคิดหาคำตอบเพิ่มเติมและเกิดการเรียนรู้วิธีการลดความเสี่ยงจากการฟังกลุ่มอื่นด้วย

อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็มต้องใช้ประสบการณ์จากที่เคยได้รับภัยพิบัติสึนามิและความรู้ที่ได้รับมาจากการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนมาตอบโจทย์ที่นักพัฒนาเอกชนได้ตั้งคำถามไว้

ภาพที่ 16 สมาชิกอปพร.กำลังปรึกษากันเพื่อตอบคำถามและเตรียมนำเสนอเรื่องการลดความเสี่ยงภัยในซอย

ภาพที่ 17 สมาชิกอปพร.บ้านน้ำเค็มกำลังนำเสนอลักษณะพื้นที่ของซอยและวิธีการลดความเสี่ยงในซอย

จากการนำเสนอข้อมูลความเสี่ยงและการตอบคำถามของทั้ง 2 ช้อนั้น ได้คำตอบว่าในแต่ละซอยนั้นมีความเสี่ยงอย่างเดียวกันคือเสี่ยงกับการได้รับภัยพิบัติสึนามิ ดังนั้นวิธีการเตรียมลดความเสี่ยงคือจะต้องมีอุปกรณ์ที่ใช้ในการเตือนภัยสึนามิ เช่น โทรโซ่ง ไซเรนมือหมุน นกหวีด และต้องมีผู้รับผิดชอบการอพยพประชาชนในแต่ละซอย (ที่จะต้องกำหนดในภายหลัง) เป็นการเรียนรู้จากอดีตว่าปัญหาในช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์สึนามินั้นคือเรื่องของการติดต่อสื่อสาร แม้ว่าจะมีหอสัญญาณเตือนภัยสึนามิแล้วจำนวน 2 แห่งก็ตาม แต่สถานการณ์ในพื้นที่นั้นพบว่าชาวบ้านน้ำเค็มไม่มั่นใจในระบบการเตือนภัยของทางราชการ (เอกสารว่าด้วยการพัฒนาระบบเตือนภัยสึนามิในประเทศไทย, 2550) ดังนั้นจึงต้องมีกิจกรรมในการจัดการความรู้เพื่อหาคำตอบในการแก้ปัญหาดังกล่าวร่วมกัน โดยมีอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็มที่เพิ่งผ่านการฝึกอบรมมาเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับนักพัฒนาเอกชนที่ให้การสนับสนุนการจัดการความรู้

“...วันนี้มาประชุมก็รู้สึกแปลกดี เพราะแต่งตัว อปพร. มาด้วย หมด ๗ เลย กิจกรรมวันนี้ก็ได้เรียนรู้ว่าจะรับมือภัยสึนามิยังไงเพราะว่าที่จริงก็อยู่มานานนะที่แหลมสนเหมือนจะง่าย แต่ก็นึกไม่ค่อยออกเหมือนกันว่าจะต้องทำอะไร ก็นึกเอาตอนที่เกิดเหตุกับที่ครูฝึกบอกตอนอบรมอปพร...”

พลรัตน์ วันเพ็ญ, สมาชิกอปพร.บ้านน้ำเค็ม, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2550

“...บ้านที่อยู่ในแหลมสน เป็นส่วนที่อันตรายที่สุดเลย ดีที่วันนี้ได้มาทำแผนที่เพราะจะได้วางแผนเตรียมพร้อมต่อไป จะได้สร้างความปลอดภัย เราเองเป็นอปพร.บางที่ มันก็มีกลัวเหมือนกันนะ...”

บันลือ ชูศิลป์, สมาชิกอปพร.บ้านน้ำเค็ม, สัมภาษณ์, 2 มิถุนายน 2550

จากกิจกรรมการรวบรวมความรู้ของชุมชนนั้นแสดงให้เห็นว่าชุมชนบ้านน้ำเค็มใช้ความรู้และประสบการณ์ของท้องถิ่นเป็นกลไกในการรับมือกับภัยพิบัติ กล่าวคือการทำชุมชนบ้านน้ำเค็มได้ผ่านเหตุการณ์สึนามิมาแล้วนั้นถือเป็นประสบการณ์และความทรงจำร่วมกันของคนในชุมชน และทุกคนที่ประสบภัยต่างก็มีความรู้และประสบการณ์เฉพาะของตนในสถานการณ์นั้น กิจกรรมการจัดการความรู้ของชุมชนทุกกิจกรรมล้วนใช้ความรู้และประสบการณ์ที่เคยได้รับการเกิดเหตุการณ์สึนามิมาเป็นแนวทางในการวางแผนเพื่อเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติสึนามิในอนาคต นอกจากนี้ชุมชนบ้านน้ำเค็มยังมีการจัดการความรู้เพื่อรับมือกับภัยพิบัติสึนามิอีกคือ

4. การประยุกต์ใช้ความรู้

การเรียนรู้และการจัดการความรู้ในกิจกรรมต่อมาคือ การประยุกต์ใช้ความรู้ที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลนำมากำหนดจุดปลอดภัย จุดเสี่ยงภัย วางแผนเส้นทางหนีภัย และออกแบบป้ายเส้นทางหนีภัยสึนามิโดยมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องดังนี้คือ

4.1 การกำหนดจุดเสี่ยงภัย จุดปลอดภัยของชุมชน กำหนดเส้นทางหนีภัยคลื่นยักษ์สึนามิและการออกแบบป้ายบอกเส้นทางหนีภัยคลื่นยักษ์สึนามิ

กิจกรรมการกำหนดจุดเสี่ยงภัย จุดปลอดภัยของชุมชน เส้นทางหนีภัยคลื่นยักษ์สึนามิของชุมชนและการออกแบบป้ายบอกเส้นทางหนีภัยคลื่นยักษ์สึนามิจัดขึ้นเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2550 เวลา 9.00.-16.00 น. ที่ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย แกนนำชุมชนบ้านน้ำเค็ม อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็ม เจ้าหน้าที่จากสถานีอนามัยบ้านน้ำเค็ม อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ตัวแทนจากแรงงานต่างด้าวชาวพม่าคือพนักงานสาธารณสุขชุมชนต่างด้าวหรือ (พ.ต.ส.) อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชนต่างด้าวหรือ (อ.ต.ส.) หัวหน้าซอยหรือตัวแทนซอย กรรมการจากชมรมผู้สูงอายุ ชาวบ้านน้ำเค็มทั่วไป เจ้าหน้าที่จากองค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยเฉพาะกิจสิรินธร เป็นต้น

การจัดการความรู้ในขั้นตอนการลดความเสี่ยงเป็นการประยุกต์การใช้ความรู้ที่ได้จากการประเมินความเสี่ยงคือรู้ข้อมูลบริเวณที่ปลอดภัยและบริเวณที่อันตรายในชุมชนโดยแต่ละบริเวณนั้นมีระดับของความรุนแรงตลอดจนความล่อแหลมต่างๆที่มีผลต่อการได้รับความรุนแรงจากภัยสึนามิต่างกันไป รวมทั้งกำหนดอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการลดความเสี่ยง เป็นต้น นำความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้ในขั้นตอนของการประเมินความเสี่ยงนั้นมาประมวลในรูปแบบของแผนที่ชุมชนและนำเสนอในรูปแบบพาวเวอร์พอยท์เพื่อกำหนดจุดเสี่ยงภัย จุดปลอดภัย เส้นทางหนีภัยคลื่นยักษ์สึนามิร่วมกัน

โดยมีการทำแผนที่และแบ่งพื้นที่เป็น 3 สี ตามระดับความรุนแรงพิจารณาจากครั้งก่อน
สีแดง คือบริเวณที่เสี่ยงต่อการที่จะได้รับภัยพิบัติสึนามิมากที่สุด ได้แก่ บริเวณ พื้นที่
แหลมสนตั้งแต่บริเวณริมทะเลอันดามันแถบสวนห้ารั้วนาถึงแพปลา

สีเหลือง คือมีระดับความรุนแรงปานกลาง

สีเขียว คือบริเวณพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบน้อยที่สุดจากคลื่นยักษ์สึนามิคือบริเวณถนน
โรงเรียนบ้านน้ำเค็ม จากการรวบรวมความรู้จึงได้ว่าปัญหาพื้นที่ที่กว้าง ปัญหาชุมชนเหมือน ปัญหา
การจราจรและถนนที่แคบนั้น ตลอดจนกลุ่มเปราะบางในชุมชน เช่น เด็ก คนชรา คนพิการ เป็น
ความล่อแหลมที่มีผลให้ชุมชนบ้านน้ำเค็มได้รับความรุนแรงจากภัยพิบัติสึนามิมากขึ้น ดังนั้น
ชุมชนจึงกำหนดเส้นทางอพยพออกเป็นกลุ่มต่างๆ เป็นจำนวน 5 กลุ่ม โดยกำหนดจุดที่ปลอดภัย
จากคลื่นยักษ์สึนามิในชุมชนไว้ 2 แห่ง คือ

1. โรงเรียนบ้านน้ำเค็ม

2. วัดน้ำเค็มการกำหนดให้โรงเรียนบ้านน้ำเค็มและวัดน้ำเค็มเป็นจุดปลอดภัยเนื่องจากใช้
ความรู้จากการรวบรวมความรู้จากประสบการณ์ที่มีอยู่เดิมเป็นพื้นฐานโดยแบ่งเป็นเส้นทางกรณี
ภัยคลื่นยักษ์สึนามิพร้อมกับบอกระยะเวลาทางเมื่อถึงจุดปลอดภัยดังนี้

เส้นทางที่ 1 ประกอบด้วย ซอยท่าเรือจ้าง ,ซอยเจริญชัย ,ซอยธารน้ำใจ ,ซอยนครศรีธรรมราช
,ซอยร่วมมิตร,ซอยพัฒนา ระยะทางถึงจุดปลอดภัย(โรงเรียนบ้านน้ำเค็ม) ประมาณ 1,300 เมตร

เส้นทางที่ 2 ประกอบด้วย ซอยสุตสาย ,ซอยมะขามคู่ ,ซอยสินเจริญชัย ,ซอยแสงอรุณ
ระยะทางถึงจุดปลอดภัย(โรงเรียนบ้านน้ำเค็ม) ประมาณ 1,500 เมตร

เส้นทางที่ 3 ประกอบด้วย โชนแหลมสนทั้งหมด,โชนสวนห้า ระยะทางถึงจุดปลอดภัย
(โรงเรียนบ้านน้ำเค็ม) ประมาณ 1,400 เมตร

เส้นทางที่ 4 ซอยทรายทอง ,ซอยตกปู ,ซอยบ้านแพน ,ซอยองค์การ ,ซอยเรือสีฟ้า ,ซอย
ทักษิณ ,ซอยโก่ผัด ,ซอยข้างโรงเรียน ,ซอยเสนา ระยะทางถึงจุดปลอดภัย(โรงเรียนบ้านน้ำเค็ม)
ประมาณ 800 เมตร

เส้นทางที่ 5 ซอยสุพรรณ ,ซอยตาเฒ่า ,ซอยอยุธยา ,ซอยเชียงใหม่ ,ซอยบ้านมั่นคง 2 ,ซอย
หน้าวัด ,ซอยชุมแพ ,ซอยร่วมเย็น ,ซอยบ้านมั่นคง 1 ระยะทางถึงจุดปลอดภัย(วัดน้ำเค็ม) ประมาณ
500 เมตร

ภาพที่ 18 : ระดับความเสี่ยงภัยและเส้นทางการหนีภัยในชุมชนบ้านน้ำเค็ม

ที่มา : แผนเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติสึนามิ ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม

การประยุกต์ใช้ความรู้ในขั้นตอนนี้คือความเสี่ยงและความล่าช้าจากการประเมินความเสี่ยงของชุมชนนั้นมาขยายผลความรู้ร่วมกันในกิจกรรมการกำหนด จุดปลอดภัย จุดเสี่ยงภัย เส้นทางการหนีภัย และออกแบบป้ายหนีภัยคลื่นยักษ์สึนามิ เมื่อได้ข้อตกลงร่วมกันว่าจะกำหนด วัดและโรงเรียนเป็นจุดปลอดภัยของชุมชนแล้วกิจกรรมต่อมาการออกแบบป้ายหนีภัยคลื่นยักษ์สึนามิ

ภาพที่ 19 ชุมชนบ้านน้ำเค็มกำหนดรูปแบบของป้ายหนีภัยคลื่นยักษ์สึนามิ

เมื่อออกแบบป้ายแล้ว วันที่ 23 กรกฎาคม 2550 อปพร.บ้านน้ำเค็มได้ร่วมกันปักป้ายทั่วทั้งชุมชนบ้านน้ำเค็มจำนวน 120 ป้าย โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการจัดทำป้ายจากมูลนิธิรักประเทศไทย

ภาพที่ 20 ป้ายบอกเส้นทางหนีภัยสึนามิ 2 แบบที่ชุมชนบ้านน้ำเค็มกำหนดขึ้นปักป้ายโดยอปพร.บ้านน้ำเค็ม วันที่ 23 กรกฎาคม 2550 เพื่อให้ทันการซ้อมใหญ่ของทั้ง 6 จังหวัด

4.2 การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของคนในชุมชน 3 ชุด ได้แก่

1. อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน บ้านน้ำเค็ม
2. คณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของหมู่บ้าน
3. คณะกรรมการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติสึนามิของแรงงานต่างด้าวชาวพม่า

พม่า

นำความรู้ที่ได้จากการประยุกต์ใช้ความรู้ในข้างต้นไปขยายผลความรู้ต่อการจัดระบบงานและจัดระบบคนในการรับมือภัยสึนามิโดยกำหนดงานและกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของอปพร.เป็น 5 ฝ่าย ชั้นนี้เป็นผลที่ได้จากทั้ง 3 ขั้นตอน คือ นำความรู้ที่ฝึกกรรมกับประสบการณ์ครั้งก่อนของตนเกิดเป็นโครงสร้างการบริหารงานของอปพร.บ้านน้ำเค็มมีหน้าที่ความรับผิดชอบในการลดความเสี่ยงในพื้นที่ดังกล่าวและดูแลกลุ่มเปราะบางในแต่ละเขตที่กำหนด โครงสร้างการบริหารงานของอปพร.ในการปฏิบัติงานรับมือภัยพิบัติสึนามิและอปพร.นี้เป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยหมู่บ้าน และคณะกรรมการในส่วนของแรงงานต่างด้าวชาวพม่า

1. หน้าที่ความรับผิดชอบของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็ม ได้แก่
 - ฝ่ายที่ 1 ฝ่ายระวังภัย มีหน้าที่ สังเกตระดับน้ำทะเล
 - ฝ่ายที่ 2 ฝ่ายรักษาความสงบ มีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยเมื่ออพยพประชาชน ไม่ให้มีมิฉฉาซีพมาขโมยของในบ้าน

ฝ่ายที่ 3 ฝ่ายกู้ภัย มีหน้าที่ ช่วยเหลือประชาชนที่ติดอยู่ในบ้าน

ฝ่ายที่ 4 ฝ่ายปฐมพยาบาล มีหน้าที่ ปฐมพยาบาลเบื้องต้นแก่ผู้ที่ได้รับบาดเจ็บ

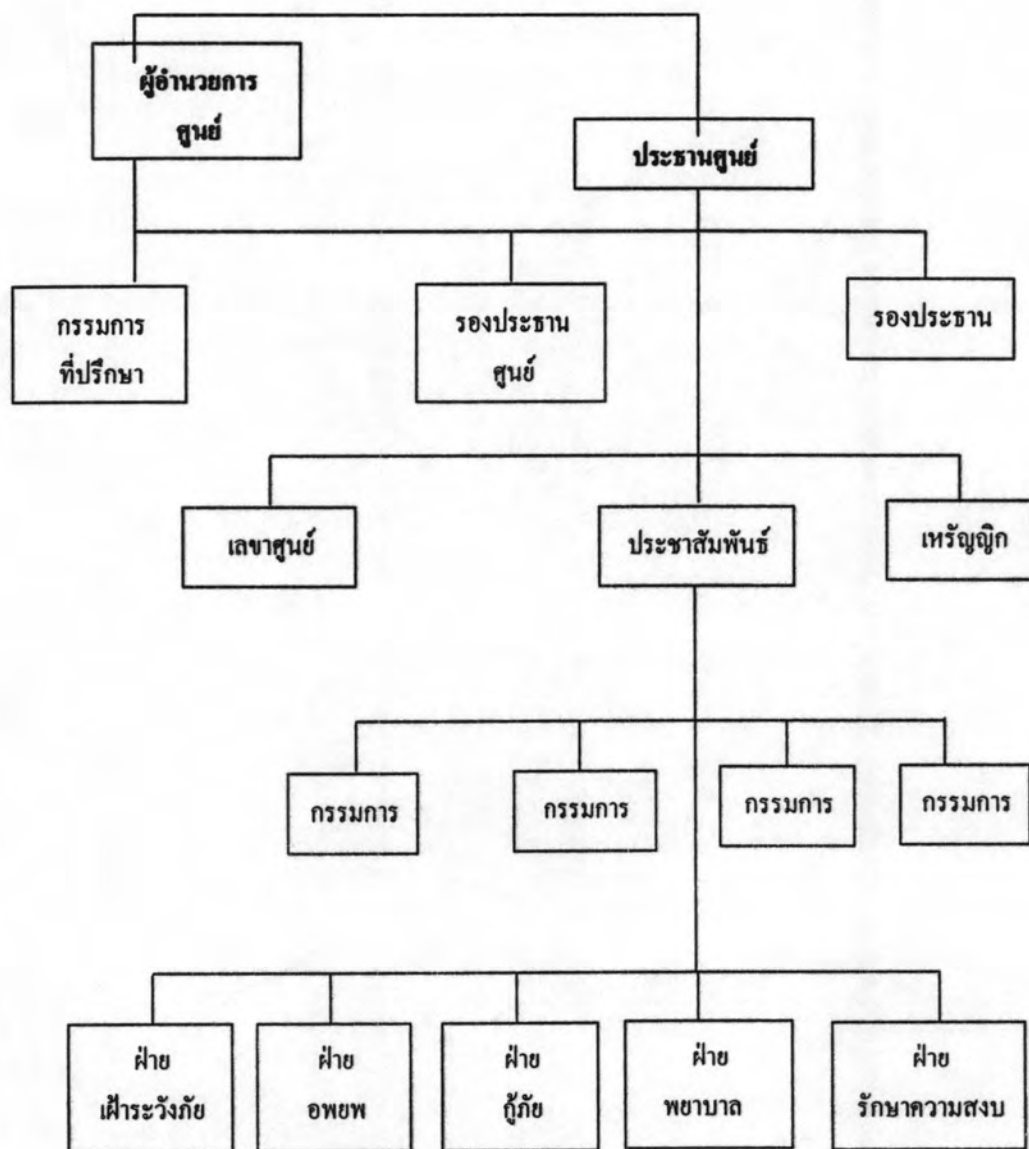
ฝ่ายที่ 5 ฝ่ายอพยพ มีหน้าที่รับผิดชอบการอพยพในบริเวณที่เสี่ยงภัย ประสานงานกับทีมจรรยาที่คอยดูแลเรื่องของการจราจร

ตารางที่ หน้าที่ของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็มต่อการลดความเสี่ยงและความปลอดภัยจากภัยพิบัติสึนามิ

ทีมอพพร.บ้านน้ำเค็ม	การลดความเสี่ยงและความปลอดภัยต่อการได้รับภัยพิบัติสึนามิ
ฝ่ายระวังภัย	แก้ปัญหาเรื่องของความไม่มั่นใจในระบบสัญญาณเตือนภัยสึนามิ
ฝ่ายรักษาความสงบ	แก้ปัญหาเรื่องของมีจลาจลที่อาจแผ่ตัวมาขโมยของในบ้าน
ฝ่ายกู้ภัย	แก้ปัญหาเฉพาะหน้าเรื่องการช่วยคนในชุมชน
ฝ่ายปฐมพยาบาล	แก้ปัญหาเฉพาะหน้าก่อนที่หน่วยงานอื่นจะเข้ามา
ฝ่ายอพยพ,จราจร	แก้ปัญหาเรื่องพื้นที่กว้างขวาง กลุ่มเปราะบาง

ภาพที่ 21 ผังการบริหารงานศูนย์อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน
ตำบลบางม่วง บ้านน้ำเค็ม

ที่มา : ศูนย์อพพร. บ้านน้ำเค็ม วันที่ 10 ตุลาคม 2550

หมายเหตุ : ผังการทำงานนั้นบอกตำแหน่งและชื่อของผู้ปฏิบัติงาน ผู้ศึกษาขีดเส้นโยงเอง

ตารางที่ ตำแหน่งของคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยหมู่บ้านน้ำเค็ม

ตำแหน่งของคณะกรรมการ	ตำแหน่งในหมู่บ้านน้ำเค็ม
ประธานคณะกรรมการ ฯ 1 คน	ประธานศูนย์อพพร.บ้านน้ำเค็ม
รองประธานคณะกรรมการ ฯ 1 คน	ผู้ใหญ่บ้าน
เลขาคณะกรรมการ ฯ 2 คน	เลขาศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มและหัวหน้าสถานีอนามัยบ้านน้ำเค็ม
ประชาสัมพันธ์คณะกรรมการ ฯ 1 คน	ประชาสัมพันธ์ศูนย์อพพร.บ้านน้ำเค็ม
เหรียญกษาปณ์ของคณะกรรมการ ฯ 2 คน	เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
กรรมการ ฯ 4 คน	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านน้ำเค็ม ผู้ประสานงานศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม

2. คณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยหมู่บ้านน้ำเค็มประกอบด้วย

- 1) ฝ่ายป้องกันและเตรียมพร้อม
- 2) ฝ่ายเฝ้าระวังและแจ้งเตือนภัย
- 3) ฝ่ายประชาสัมพันธ์และสื่อสาร
- 4) ฝ่ายค้นหาและกู้ภัย
- 5) ฝ่ายอพยพ
- 6) ฝ่ายปฐมพยาบาล

3. คณะกรรมการในส่วนของแรงงานต่างด้าวชาวพม่า

ชุมชนบ้านน้ำเค็มมีประชากรที่เป็นแรงงานต่างด้าวชาวพม่าที่เป็นแรงงานในภาคการประมงอยู่เป็นจำนวนมาก หลังเหตุการณ์สึนามิได้มีองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาดูแลแรงงานต่างด้าวชาวพม่าในชุมชนบ้านน้ำเค็มคือองค์กรระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน (IOM) ซึ่งการกำหนดคณะกรรมการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติสึนามินั้น องค์กรระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐานมีบทบาทในการประสานงานกับตัวแทนของแรงงานต่างด้าวชาวพม่าเพื่อคัดเลือกคณะกรรมการขึ้นมา 1 ชุด และประสานการทำงานกับคณะกรรมการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยของคนไทยทางโทรศัพท์เคลื่อนที่และมีเบอร์ที่สามารถติดต่อกับทุกคนได้

คณะกรรมการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติสึนามิในส่วนของแรงงานต่างด้าวชาวพม่า นั้นประกอบด้วยคณะทำงานจำนวน 19 คน ดังนี้

- ประธานกรรมการ 1 คน
- รองประธาน 1 คน
- เลขานุการ 1 คน
- รองเลขานุการ 1 คน
- เภรัญญิก 1 คน
- ฝ่ายอพยพ 3 คน
- ฝ่ายประชาสัมพันธ์ 3 คน
- ฝ่ายพยาบาล 3 คน
- ฝ่ายระวังและแจ้งเตือน 2 คน
- ฝ่ายบรรเทาทุกข์ 3 คน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในส่วนของแรงงานต่างด้าวชาวพม่านั้นจะมีคณะกรรมการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติสึนามิแล้วก็ตาม แต่จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของผู้ศึกษาพบว่ายังมีข้อจำกัดในเรื่องการประสานงานและการสื่อสารที่เป็นภาษาพม่าอยู่ พิจารณาจากการติดต่อประสานงานกับคณะกรรมการของหมู่บ้านที่ใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ในการสื่อสาร นอกจากนี้การที่ผู้มิบทบาทหลักในการประสานงานกับแรงงานต่างด้าวชาวพม่านี้คือองค์กรระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน แต่ด้วยข้อจำกัดของการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ต้องย้ายออกไปเมื่อหมดโครงการนั้นทำให้ในอนาคตนั้นแรงงานต่างด้าวชาวพม่าอาจไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างต่อเนื่อง

สรุป การจัดการความรู้โดยการประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติสึนามินั้น มีการกำหนดคณะกรรมการที่มีหน้าที่เตรียมความพร้อมเพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิของชุมชนเป็น 3 คณะ และมีทีมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็มเป็นผู้มิบทบาทหลักในการทำงาน

4.3 การปลูกป่าชายเลน ป่าชายหาด

การปลูกป่าชายเลน ป่าชายหาดนี้ เป็นกิจกรรมการประยุกต์ใช้ความรู้อีกกิจกรรมหนึ่งที่ชุมชนบ้านน้ำเค็มจัดขึ้น

ป่าชายเลน หมายถึง กลุ่มของสังคมพืชที่ขึ้นอยู่ในเขตน้ำลงต่ำสุดและขึ้นสูงสุดบริเวณชายฝั่งทะเลปากแม่น้ำ อ่าว ทะเลสาบ และลำคลองที่มีน้ำทะเล หรือน้ำกร่อยท่วมถึง(สนิท อักษรแก้ว, 2532 : 12)

ชุมชนบ้านน้ำเค็มจังหวัดพังงาเป็นชุมชนที่ได้รับความเสียหายอย่างมากจากเหตุการณ์สึนามิ ซึ่งนอกจากจะเกิดความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินแล้ว ป่าชายเลนบริเวณโดยรอบบ้านน้ำเค็มยังได้รับความเสียหายด้วย บริเวณป่าชายเลนใกล้บ้านน้ำเค็มที่มีคลื่นสึนามิทำลายเกือบทั้งหมดบ้านแต่บ้านเรือนที่อยู่หลังป่าชายเลนได้รับความเสียหายน้อยเมื่อเทียบกับบริเวณอื่น ปรากฏการณ์นี้เป็นการพิสูจน์ให้เห็นว่าหมู่บ้านชายฝั่งทะเลอันดามันของประเทศไทยจำนวน 418 หมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากสึนามิแต่ได้รับความเสียหายอย่างรุนแรงเพียง 30 หมู่บ้าน เท่านั้น ส่วนหนึ่งเนื่องจากป่าชายเลนที่มีส่วนช่วยลดทอนความรุนแรงไว้ได้ (สนิท อักษรแก้วและสมใจ หนองวานนท์, 2548 : 313)

สภาพพื้นที่เดิมของป่าชายเลนโดยรอบบ้านน้ำเค็มนั้นมีพันธุ์ไม้ขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะพันธุ์ไม้จำพวกแสมซึ่งเป็นพันธุ์ไม้เบิกน้ำ มีความสูงประมาณ 8-10 เมตร มีลักษณะพื้นที่เป็นหาดเลน งอกใหม่ หลังเหตุการณ์สึนามิป่าชายเลนได้รับความเสียหายทั้งหมด (ส่วนบริหารทรัพยากรป่าชายเลนที่ 2, 2548 : 8)

อย่างไรก็ตามจากเหตุการณ์สึนามิที่ผ่านมาพบว่า

1. ป่าชายเลนเป็นปราการสำคัญของการลดความรุนแรงจากคลื่นได้โดยป่าชายเลนที่สมบูรณ์จะถูกทำลายในระยะไม่เกิน 40 เมตร
2. การพังทลายและการกัดเซาะชายฝั่งทะเลไม่เกิดขึ้นในบริเวณที่ไม่โก่งก้างขึ้นหนาแน่น แม้ว่าต้นไม้จะหักโค่นแต่รากก็สามารถยึดดินไว้ได้
3. ชุมชนที่อยู่บริเวณหลังป่าชายเลนที่มีพรรณไม้ขึ้นหนาแน่นจะไม่ได้รับผลกระทบโดยตรงต่อชีวิตและทรัพย์สิน (ส่วนบริหารทรัพยากรป่าชายเลนที่ 2, 2548 : 9)

กิจกรรมปลูกป่าชายเลนนั้นเป็นกิจกรรมที่ชุมชนบ้านน้ำเค็มกำหนดไว้ในแผนเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิและจัดขึ้นในวันสำคัญต่างๆ เพราะเป็นการประยุกต์ใช้ความรู้และประสบการณ์ในครั้งก่อนว่าป่าชายเลนนั้นสามารถยับยั้งความรุนแรงจากคลื่นสึนามิได้ ประกอบกับลักษณะทางกายภาพของบ้านน้ำเค็มนั้นมีพื้นที่ที่เป็นป่าชายเลนอยู่รายล้อม

ที่ผ่านมา มีกิจกรรมการปลูกป่าชายเลนของชุมชนจำนวน 3 ครั้ง

ครั้งที่หนึ่งวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2550 ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
ครองราชย์เป็นปีที่ 60

ครั้งที่สองวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2550 งานวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จพระนางเจ้า
พระบรมราชินีนาถ

ครั้งที่สามวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2550 งานวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว โดยได้รับการสนับสนุนต้นกล้า คือต้นโกงกางใบเล็กทั้ง 3 ครั้ง ประมาณ 30,000 ต้น
จากสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 16 (ดักดา พรรณรังษี, เลขาธิการศูนย์ประสานงานชุมชนบ้าน
น้ำเค็มและสมาชิกอพพร. บ้านน้ำเค็ม, **สัมภาษณ์**, 25 ธันวาคม 2550)

การปลูกป่าชายเลนแต่ละครั้งนั้นได้รับความร่วมมือจากโรงเรียนบ้านน้ำเค็มในการ
อนุญาตให้เด็กนักเรียนมาปลูกป่าชายเลนและได้รับความร่วมมือจากอาสาสมัครทั้งชาวไทยและ
ชาวต่างชาติจากศูนย์อาสาสมัครสีนามิ เขาหลัก (มูลนิธิกระเจา) โดยมีชาวบ้านน้ำเค็มและ
อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็มเข้าร่วมกิจกรรมในการปลูกป่าชายเลนด้วย

นอกจากบ้านน้ำเค็มจะมีกิจกรรมการปลูกป่าชายเลนแล้วยังมีกิจกรรมการปลูกป่า
ชายหาดด้วย

ป่าชายหาด หมายถึง สังคมพืชที่อยู่บริเวณชายฝั่งทะเลและคลุมลึกเข้าไปถึงชายฝั่งตาม
อิทธิพลของดินทรายและไอเค็มจากน้ำทะเล พืชพันธุ์ของป่าชายหาดที่พบได้แก่ สนทะเล จิกทะเล
เตยทะเล ฯลฯ ไม้พุ่มและไม้พื้นล่างได้แก่ รักทะเล ครามป่า ผักบู่ทะเล จากการสำรวจชายหาด
ของจังหวัดพังงาพบต้นไม้ซึ่งส่วนใหญ่เป็นต้นสนทะเลถูกคลื่นซัดล้มตายยืนต้นนาน ดินบริเวณโคน
ต้นไม้ถูกกัดเซาะจนรกรากลอยเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังพบว่าพื้นที่ของชายหาดจังหวัดพังงา
หลายแห่งไม่มีต้นไม้ขึ้นปกคลุม หรือมีอยู่น้อย หากได้รับการฟื้นฟูจะสามารถเป็นแนวกำบังคลื่น
ลมป้องกันการกัดเซาะชายฝั่งได้ พื้นที่ของหาดดังกล่าวคิดเป็นพื้นที่ประมาณ 620 ไร่
ระยะทางความยาวตามแนวชายฝั่งทะเลอำเภอท้ายเหมือง อำเภอตะกั่วป่า อำเภอคุระบุรี จังหวัด
พังงา (กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง, 2548 : 8 - 9)

กิจกรรมการปลูกป่าชายหาดนั้น เป็นกิจกรรมที่ชุมชนบ้านน้ำเค็มกำหนดไว้ในแผน
เตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติสีนามิเช่นเดียวกัน โดยที่ผ่านมานั้นชุมชนบ้านน้ำเค็มมีกิจกรรม
ปลูกป่าชายหาดในวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ.2550 เวลา ประมาณ 09.00 น.ช่วงเช้า ซึ่งเป็นวัน
ครบรอบ 3 ปีเหตุการณ์สีนามิที่ชายหาดบริเวณแหลมสน โดยปลูกต้นจิกทะเล และมีผู้สนใจมา
ปลูกป่าชายหาดในวันดังกล่าวเป็นจำนวนมาก เช่น เครือข่ายฟื้นฟูเกาะลันตา จังหวัดกระบี่
เครือข่ายผู้ประสบภัยสีนามิ และชาวบ้านน้ำเค็มทั่วไป กิจกรรมปลูกป่าชายหาดนี้มีอาสาสมัคร
ป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็มคอยอำนวยความสะดวกในการขุดหลุมในการปลูกให้

ภาพที่ 22 กิจกรรมการปลูกป่าชายหาดของชุมชนบ้านน้ำเค็ม วันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ.2550

5. การเรียนรู้จากการใช้ความรู้ คือ การซ่อมหนีภัยสิ้นนามิ

เมื่อชุมชนบ้านน้ำเค็มมีการกำหนดจุดเสี่ยงภัย จุดปลอดภัย เส้นทางการหนีภัยและป้ายหนีภัยคลื่นสิ้นนามิแล้ว การจัดการความรู้ในขั้นตอนต่อมาคือการเรียนรู้จากการใช้ความรู้โดยการฝึกซ่อมเพื่อปฏิบัติงานจริง การซ่อมหนีภัยคลื่นสิ้นนามิที่บ้านน้ำเค็มที่ผ่านานั้น มี 3 รูปแบบ คือ

รูปแบบที่ 1 : การซ่อมหนีภัยสิ้นนามิพร้อมกันของทั้ง 6 จังหวัด ฝั่งอันดามันจัดโดยศูนย์เตือนภัยพิบัติแห่งชาติ

รูปแบบที่ 2 : การใช้ความรู้จากเหตุการณ์จริงวันที่ 12 กันยายน พ.ศ.2550

รูปแบบที่ 3 : การซ่อมหนีภัยสิ้นนามิของชุมชน วันที่ 22 มกราคม พ.ศ.2551

การซ่อมหนีภัยเป็นการเรียนรู้จากการใช้ความรู้โดยนำความรู้และข้อตกลงร่วมกันของชุมชนที่ได้จากการประเมินความเสี่ยงมาใช้ในการปฏิบัติงานจริง

การซ่อมหนีภัยรูปแบบที่ 1 คือ การซ่อมหนีภัยสิ้นนามิของทั้ง 6 จังหวัดฝั่งอันดามัน พร้อมกันเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2550 โดยศูนย์เตือนภัยพิบัติแห่งชาติร่วมกับกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ในส่วนของบ้านน้ำเค็มนั้นการซ่อมหนีภัยสิ้นนามิครั้งนี้ศูนย์เตือนภัยพิบัติแห่งชาติและสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดพังงา ได้มาตกลงซักซ้อมเรื่องของการซ่อมหนีภัยเมื่อวันที่ 6 มิถุนายน ที่โรงเรียนบ้านน้ำเค็ม โดยมีตัวแทนชุมชนบ้านน้ำเค็มเข้าร่วมฟังการซักซ้อมทำความเข้าใจ ตลอดจนเสนอปัญหาเรื่องของการระบบการเตือนภัยสิ้นนามิในชุมชน การซ่อมหนีภัยสิ้นนามิวันที่ 25 กรกฎาคม 2550 พร้อมกันทั้ง 6 จังหวัดฝั่งอันดามัน มีผู้เข้าร่วมในส่วนของบ้านน้ำเค็มคือ

ภาครัฐ ได้แก่ ศูนย์เตือนภัยพิบัติแห่งชาติ กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดพังงา ส่วนของจังหวัดพังงา อำเภอตะกั่วป่า องค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง โรงพยาบาลตะกั่วป่า

ชุมชนบ้านน้ำเค็ม ได้แก่ อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็ม อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน โรงเรียนบ้านน้ำเค็ม แรงงานต่างด้าวชาวพม่า

องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่คือ องค์กรระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐานที่รับผิดชอบประสานงานกับแรงงานต่างด้าวชาวพม่า

การทำงานของชุมชนบ้านน้ำเค็มครั้งนี้เป็นการให้ความร่วมมือกับทางราชการและชักชวนการปฏิบัติงานในพื้นที่จริงปฏิบัติตามข้อตกลงของชุมชนร่วมกัน คือ

1. รถวิงทางซ้าย คนวิงทางขวา

2. ใช้จุดปลอดภัยของชุมชนที่กำหนดไว้ร่วมกัน คือ โรงเรียนบ้านน้ำเค็มและวัดน้ำเค็ม การปฏิบัติงานนั้นเป็นไปตามที่ชุมชนกำหนด อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน และอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ปฏิบัติตามหน้าที่ เมื่อเสร็จสิ้นการปฏิบัติงาน มีการประเมินผลในทันทีที่จบกิจกรรมที่ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม โดยเป็นการประเมินผลของผู้ปฏิบัติงานคืออาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็ม โดยมีเจ้าหน้าที่จากองค์กรพัฒนาเอกชนเป็นผู้สังเกตการณ์และให้คำแนะนำเพิ่มเติมซึ่งจากการประเมินผลนั้น คณะทำงานได้จัดบันทึกข้อบกพร่องในการทำงานและเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาเพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขต่อไป

"...1. ปัญหาของเสียงสัญญาณดังไปไม่ถึงแถบชายทะเลทั้งหมด 2. สัญญาณของทั้ง 2 นั้นดังไม่เหมือนกัน คือ ที่อณามัยดัง 4 ครั้ง ที่โรงเรียนดัง 2 ครั้ง 3. เสียงสัญญาณเตือนภัยดังสั้นและเบาและไม่ได้บอกในสัญญาณว่านี่เป็นการชักซ้อม โดยชุมชนกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาคือ 1. ติดตั้งสัญญาณเตือนภัยสีนามิอีก 2 จุด คือ บริเวณสวนอนุสรณ์สถานสีนามิ และบริเวณจุดพักสายตรวจ 2. เปิดเสียงสัญญาณให้ดังกว่านี้ 3. แก้ไขหอกระจายข่าวของกรมประชาสัมพันธ์ให้สามารถใช้งานได้ทุกวัน โดนเปิดออกอากาศทุกเช้า 4. ทดสอบสัญญาณเสียงทุกวันโดยการเปิดเพลงชาติ 5. สร้างหอหลบภัยสีนามิเพิ่ม 6. แยกรูปแบบสัญญาณซ้อมและสัญญาณจริงให้ชัดเจน 7. การจัดการซ้อมภาครัฐต้องประชุมร่วมกันกับชุมชน 8. รัฐต้องจัดซ้อมการอพยพให้มีการซ้อมปีละ 1 ครั้ง และสนับสนุนงบประมาณในการจัดซ้อมแผนของชุมชนอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง?..." เป็นต้น

² รวบรวมจากการประชุมและจัดบันทึกของอพพร.บนกระดานในการประเมินผลการทำงานเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2550

ภาพที่ 23 : อปพร.บ้านน้ำเค็มกำลังปฏิบัติงานด้านการจราจรและอปพร.ร่วมประชุมเพื่อประเมินผลงาน

รูปแบบที่ 2 การปฏิบัติงานจริงในเหตุการณ์วันที่ 12 กันยายน พ.ศ.2550

วันที่ 12 ธันวาคม 2550 เวลาประมาณ เกิดเหตุแผ่นดินไหวในทะเลมีระดับความรุนแรง 8.6 ริกเตอร์ (สารานุกรมไทยฉบับเยาวชน, 2551) จากเวลาและสถานการณ์ของชุมชนบ้านน้ำเค็ม ในขณะนั้นเป็นช่วงเวลาค่ำและฝนตก ซึ่งมีการปฏิบัติงานของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน บ้านน้ำเค็มตามที่กำหนด ฝ่ายระวังภัยก็ต้องไปสังเกตการณ์ระดับน้ำทะเลที่หน้าหาด การทำงานในวันนั้นเป็นไปตามที่ตกลงร่วมกันในที่ประชุม

เมื่อสถานการณ์คลี่คลายลงก็มาประเมินผลการทำงาน ซึ่งพวกเราก็สรุปว่า ยังขาดอุปกรณ์ในการทำงานอยู่ (ปัญญา อนันท์ทะเลกุล, ฝ่ายระวังภัยอปพร.บ้านน้ำเค็ม, สนทนากลุ่ม, 10 ธันวาคม 2550)

รูปแบบที่ 3 การซ้อมการปฏิบัติงานในส่วนของชุมชนบ้านน้ำเค็ม วันที่ 22 มกราคม พ.ศ.2550

การซ้อมครั้งนี้เกิดจากการสนับสนุนของ กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน กำหนดการซ้อมโดยผู้มีบทบาทหลักของชุมชนคืออาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็ม และได้รับความร่วมมือจากองค์กรภายในชุมชนและภายนอกชุมชน การซ้อมครั้งนี้เป็นไปตามแผนที่ตกลงกันได้ และเมื่อเลิกซ้อม จะมีการประเมินผลและให้ความรู้จากผู้ประสานงานเครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน ที่เป็นผู้สนับสนุนหลักการฝึกครั้งนี้ (สมยศ ไต๊ะหลัง, เจ้าหน้าที่เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน, สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2551)

6. การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้

การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้ของชุมชนบ้านน้ำเค็มนั้นมี 2 ลักษณะคือ

1. การสื่อสารในระหว่างดำเนินกิจกรรมการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม โดยใช้วิทยุชุมชน คลื่น ความถี่ 100.25 เมกกะเฮิรท์
2. การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบของผลงานของชุมชน ได้แก่ หนังสือการรวบรวมสิ่งผิดปกติจากธรรมชาติ (อยู่ระหว่างการจัดพิมพ์) วีซีดี การซ่อมแผนอพยพของชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ เมื่อชุมชนรวบรวมความรู้เพื่อประเมินความเสี่ยงแล้วได้มีการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบของพื้นที่ที่เสี่ยงอันตรายของชุมชนติดไว้ที่ศูนย์อพยพ.บ้านน้ำเค็มในชุมชนหรือเมื่อชุมชนมีการจัดกิจกรรม

ภาพที่ 24 ตัวอย่างการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบป้ายของชุมชน

5.2 บทบาทผู้นำ

ระงะจุกเงิน ผู้นำมีบทบาทในการหาพื้นที่เพื่อรวมคนโดยการเสนอความคิดเห็นในการสร้างห้องน้ำขึ้นที่บริเวณกรมทรัพยากรธรณี ที่ต่อมาพื้นที่นี้เป็นศูนย์พักชั่วคราวบางม่วง ร่วมจัดการความรู้ในรูปแบบของสภากาแฟ รวมทั้งประสานการทำงานร่วมกับภาคีที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือสร้างพื้นที่ให้กับชุมชนผู้ประสบภัย

ระงะพีนฟู ผู้นำมีบทบาทในการประสานงานระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในศูนย์พักชั่วคราวบางม่วง และระหว่างภาคีที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือโดยใช้ที่เกิดขึ้นคือธนาคารชุมชนและศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มเป็นพื้นที่หลักในการดำเนินงาน

ระงะเตรียมความพร้อม ผู้นำยังคงมีบทบาทอย่างต่อเนื่องและขยายขอบเขตการทำงานนอกพื้นที่ชุมชนในระดับจังหวัดและระดับเครือข่ายผู้ประสบภัยสึนามิ ทั้ง 3 ช่วงเวลานั้นผู้นำชุมชนบ้านน้ำเค็มมีบทบาทในการเป็นผู้นำทางความคิดและการประสานความช่วยเหลือกับหน่วยงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน

5.3 บทบาทภาคีที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนการจัดการความรู้เพื่อฟื้นฟูชุมชนและรับมือกับภัยพิบัติสึนามิ

ในช่วงจุกเงิน พบว่าองค์กรจากภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนทั้งในและต่างประเทศ หลังไหลเข้ามาในชุมชนบ้านน้ำเค็มเพื่อให้ความช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ เช่น อาหาร น้ำดื่ม เสื้อผ้า เครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็น รวมไปถึงเงินช่วยเหลือ โดยการช่วยเหลือในช่วงดังกล่าวเป็นการช่วยเหลือแบบเฉพาะหน้าที่ยังไม่ได้มีการวางแผนต่อในระยะยาว แต่อย่างไรก็ตาม ต่อมาในช่วงพีนฟู พบว่านักพัฒนาเอกชนได้เข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนการจัดการความรู้ โดยการจัดระบบชาวบ้านให้สามารถรวมตัวกันได้ และสนับสนุนงบประมาณให้กับชุมชน รวมถึงเป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชนในการแก้ปัญหา ตลอดจนประสานการทำงานกับองค์กรภายนอกเพื่อช่วยเหลือชุมชน

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น : องค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง ช่วงจุกเงินและพีนฟู พบว่าบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วงนั้นคือการประสานการให้ความช่วยเหลือชุมชนกับภาครัฐและองค์กรภายนอก

5.4.2 ช่วงเตรียมความพร้อม

องค์กรภายในชุมชน

หลังจากเหตุการณ์สึนามิองค์กรชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักขององค์กรภายในชุมชนที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนการจัดการความรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิบ้านน้ำเค็มประกอบด้วย ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม สถานีอนามัยบ้านน้ำเค็ม โรงเรียนบ้านน้ำเค็ม ศูนย์พัฒนาชุมชนบ้านน้ำเค็ม สหกรณ์เคหสถานบ้านน้ำเค็มพัฒนา จำกัด โดยมีรายละเอียดการให้ความช่วยเหลือและความร่วมมือดังนี้

(ก) ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นหลังเหตุการณ์สึนามิโดยผู้ประสพภัยสึนามิบ้านน้ำเค็มในปี พ.ศ.2548 ช่วงที่อยู่ศูนย์พักชั่วคราวบางม่วงและทำงานต่อเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบันซึ่งเป็นช่วงที่ชุมชนเข้าสู่ระยะของการพัฒนาบทบาทในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนในหลายโครงการ ในส่วนของการสนับสนุนการจัดการความรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามินั้นศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มมีบทบาทดังต่อไปนี้

1) เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารของชุมชน กล่าวคือ รวบรวมข้อมูลของชุมชน จุดปลอดภัย จุดเสี่ยงภัย ที่มีการประเมินความเสี่ยงไปเมื่อวันที่ 22 - 23 พฤษภาคม 2550 จัดเก็บด้วยระบบคอมพิวเตอร์ รวมทั้งหนังสือและเอกสารทั่วไป

2) ประชาสัมพันธ์กิจกรรมในการจัดการความรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิ ผ่านวิทยุชุมชน คลื่น 100.25 เมกกะเฮิรท์ บอร์ดติดประกาศภายในสำนักงานและประสานการประชาสัมพันธ์เชื่อมต่อกับภาคีที่เกี่ยวข้องในชุมชนในลักษณะของเอกสาร ปากต่อปาก โทรศัพท์ โทรสาร วิทยุמדငေในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอปพร.

3) ประสานงานกับองค์กรในชุมชน ชาวบ้าน หน่วยงานภายนอก เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน ภาครัฐ ในการจัดทำแผนเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิ โดยติดต่อประสานงานขอความร่วมมือกับภาคีที่เกี่ยวข้อง เช่น ประสานขอความร่วมมือต่าง ๆ ประสานการจัดประชุม ประสานการดำเนินงาน

4) เป็นพื้นที่ของชุมชนในการจัดการประชุมหรือดำเนินงานการจัดการความรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิโดยจะมีการประชุมและตกลงหน้าที่ความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานทั้งในส่วนที่ดำเนินงานกันเองและส่วนที่เกี่ยวข้องกับองค์กรภายนอก เช่น ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน

“...ศูนย์ ก็ทำหน้าที่เหมือนชื่อนี้ละ คืองานหลักของเราทำงานในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการประสานงานกับหน่วยงาน ภายนอก ภาครัฐ เอ็น จี โอ ชาวบ้าน ประสานงานเพื่อให้เกิดกิจกรรมของแผนเตรียมความพร้อม เพื่อให้ทำงานได้ เช่น การประชุม การจัดระบบ

ต่าง ๆ แล้วก็สนับสนุนในเรื่องของงบประมาณในการทำงาน...” (ไมตรี จงไกรจักร, ผู้ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม, สนทนากลุ่มย่อย, 10 ธันวาคม 2550)

5) สนับสนุนกิจกรรมในการดำเนินงาน สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมข้าวกล้อง น้ำดื่ม เครื่องดื่มชูกำลัง เป็นต้น สนับสนุนการอบรมดูงานฝึกงานแกนนำ ศูนย์อพพร. และกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผ่านมา

6) เสนอแนะแนวทางที่เป็นข้อตกลงร่วมกันของชุมชน ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม เสนอแนะแนวทางต่อภาครัฐในการสนับสนุนนโยบายของชุมชนต่อการจัดการภัยพิบัติ ในงานวันประชุมเครือข่ายผู้ประสบภัยสึนามิ โดยนำเสนอปัญหา การทำงานที่ผ่านมาของชุมชนและข้อเสนอการเตรียมความพร้อมเพื่อลดความเสี่ยงภัยพิบัติโดยชุมชนต่อภาครัฐดังนี้³

“...1. ตั้งกรรมการที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตั้งสัญญาณเตือนภัย ป้ายเตือนภัย
2. ทดสอบสัญญาณเตือนภัยอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความมั่นใจกับชุมชน 3. แจ้งให้ชุมชนทราบอย่างเป็นทางการ ถ้าสัญญาณขัดข้องและหาวิธีแจ้งเตือนภัยที่มีประสิทธิภาพ 4. จัดเวทีในพื้นที่เกี่ยวกับแผนยุทธศาสตร์การเตรียมความพร้อมเพื่อลดภัยพิบัติกับชุมชนในพื้นที่เสี่ยงภัยทั้ง 6 จังหวัด 5. สนับสนุนงบประมาณแก่ชุมชนในการทำแผนและการฝึกซ้อมอพยพหนีภัย...”

(ข) สถานีอนามัยบ้านน้ำเค็ม สถานีอนามัยบ้านน้ำเค็มนั้นเป็นองค์กรในชุมชนบ้านน้ำเค็ม ก่อตั้งมาก่อนเหตุการณ์สึนามิ รับผิดชอบงานด้านสาธารณสุข งาน อสม. ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิคือ ให้การสนับสนุนความร่วมมือ เช่น เข้าร่วมรับฟังการประชุม สนับสนุน อสม. เข้าร่วมกิจกรรมในการประเมินความเสี่ยงและลดความเสี่ยงของชุมชน

“...ในส่วนของอนามัย ส่วนใหญ่เราก็เน้นงานสาธารณสุขเป็นหลักนะ เรื่องของ อสม. แต่ถ้าเป็นเรื่องภัยพิบัติเราก็ให้ความร่วมมือกับทางศูนย์ เพราะทางศูนย์เขาจะเป็นฝ่ายหลักที่ทำงานนี้อยู่ พี่ก็ร่วมเป็นคณะกรรมการภัยพิบัติของชุมชน ก็มีหลายคน ผู้ใหญ่บ้าน โรงเรียน ส่วนใหญ่ถ้าไม่ติดภารกิจอะไร พี่ก็จะไปประชุมหรือไม่ก็จะมีตัวแทนไป อย่างตอนที่เขาประชุมร่างแผนที่ก็เข้าไปประชุมด้วย และเห็นว่าน่าสนใจ เพราะที่เองก็อยู่ที่นี้เหมือนกัน”

³ ข้อเสนอบูรณาการแก้ปัญหาในพื้นที่ จังหวัดพังงา รวบรวมโดย เครือข่ายองค์กรชุมชน จังหวัดพังงา ยื่นเสนอต่อรองนายกรัฐมนตรี ในขณะนั้น นายโพนบูลย์ วัฒนศิริธรรม วันที่ 14 กรกฎาคม 2550 ที่โรงเรียนบ้านน้ำเค็ม

ปรีดา สงวนวงศ์, หัวหน้าสถานีอนามัยบ้านน้ำเค็ม, **สัมภาษณ์**, 16 มิถุนายน 2550

ที่เป็นอสม. แฟนพี่เขาก็เป็นอปพร. มีงานอะไร เราก็ต้องรู้อยู่แล้ว แล้วก็ต้องช่วย
สมปอง ชูศิลป์, อสม., **สัมภาษณ์**, 18 มีนาคม 2550

ภาพที่ 25 : การเข้าร่วมประชุมของอสม. เพื่อร่วมกำหนดเส้นทางการหนีภัยของชุมชนบ้านน้ำเค็ม

(ค) โรงเรียนบ้านน้ำเค็ม เป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในชุมชน จากเหตุการณ์สึนามิด้านหลังของโรงเรียนได้รับความเสียหายบางส่วน หลังจากเหตุการณ์สึนามิโรงเรียนบ้านน้ำเค็มมีบทบาทมากกว่าการจัดการเรียน การสอนตามปกติ ปัจจุบันโรงเรียนบ้านน้ำเค็มนั้นเป็นสถานที่ที่คนในชุมชนบ้านน้ำเค็มตกลงร่วมกันว่าจะใช้สถานที่ของโรงเรียนที่มีอาคารเรียนจำนวน 3 ชั้น 2 อาคาร ที่มีผู้มาสร้างให้ใหม่นี้ เป็นจุดปลอดภัยที่จะหนีคลื่นยักษ์สึนามิของคนในชุมชน

กิจกรรมที่ผ่านมาคือโรงเรียนบ้านน้ำเค็มให้ความร่วมมือในลักษณะของการเข้าร่วมประชุมโดยผู้อำนวยการโรงเรียนเข้าร่วมประชุมที่ศูนย์ประสานงานเพื่อรับทราบถึงการจัดทำแผนเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติสึนามิและกิจกรรมในการจัดการความรู้เพื่อจัดทำแผนให้ความร่วมมือกับศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม เช่น สนับสนุนให้เด็กนักเรียนร่วมปลูกป่าชายเลนเนื่องในวันสำคัญต่าง ๆ ที่ผ่านมา เช่น วันครบรอบการเสด็จขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครบ 60 ปี เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2550 งานวันเฉลิมพระชนม์พรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2550 เป็นต้น หรือให้ความร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ ที่เข้ามาจัดกิจกรรมกับเด็กในโรงเรียน เช่น มูลนิธิดวงประทีป บางกอกฟอรัม เป็นต้น และมีโครงการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติสึนามิร่วมกับศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม (ทวิช จิตรประศาสน์, ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านน้ำเค็ม, **สัมภาษณ์**, 26 มีนาคม 2550)

(ง) ศูนย์พัฒนาชุมชนบ้านน้ำเค็ม (Community Development Center) หรือศูนย์ ซี ดี ซี เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ได้รับการสนับสนุนจากมิชชันนารี จากประเทศสิงคโปร์ โดยรับดูแลเด็ก แรงงานต่างด้าวชาวพม่า โดยสอนหนังสือ สอนคอมพิวเตอร์ให้เด็ก จัดรถรับ - ส่งเด็กในการมา เรียนหนังสือ บทบาทขององค์กรจะเกี่ยวข้องกับเด็กที่เป็นแรงงานต่างด้าวชาวพม่า และให้ความ ร่วมมือในลักษณะของการเข้าร่วมประชุมที่ศูนย์ หรือเมื่อทางศูนย์ติดต่อมา พาเด็กเข้าร่วมใน กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของชุมชน (เจ้าหน้าที่ศูนย์, สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2550)

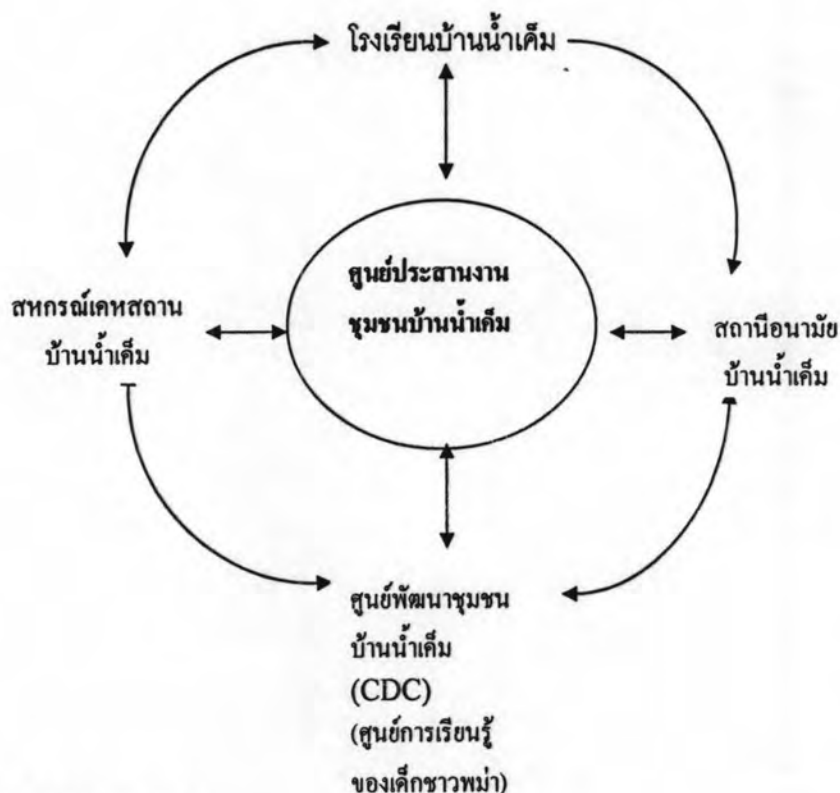
(จ) สหกรณ์เคหสถานบ้านน้ำเค็ม พัฒนา จำกัด ก่อตั้งขึ้นหลังเหตุการณ์สึนามิเป็นการ ร่วมกันของผู้อยู่อาศัยในบ้านมั่นคงโครงการหนึ่งและบ้านมั่นคงโครงการสองให้ความร่วมมือใน ส่วนของการสนับสนุนการจัดการความรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิของชุมชนในการร่วมวางแผนการ ปฏิบัติงานประเมินความเสี่ยงและลดความเสี่ยงของชุมชน

ตารางที่ ๑ สรุปบทบาทการสนับสนุนการจัดการความรู้และการมีส่วนร่วมเพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิ ขององค์กรภายในชุมชน

องค์กร	การสนับสนุนกิจกรรมในการจัดการความรู้
ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม	ประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ศูนย์ข้อมูลชุมชน
สถานีนามัยบ้านน้ำเค็ม	สนับสนุนกิจกรรมของชุมชน
โรงเรียนบ้านน้ำเค็ม	สนับสนุนกิจกรรมการปลูกป่าชายเลน ร่วมประชุม
สหกรณ์เคหสถานบ้านน้ำเค็มพัฒนา จำกัด	สนับสนุนการปฏิบัติงานของศูนย์ประสานงานชุมชน บ้านน้ำเค็ม
ศูนย์พัฒนาชุมชนบ้านน้ำเค็ม	สนับสนุนการเข้าร่วมรับฟังการประชุม

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนั้นพบว่าศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มเป็นแกนกลางเชื่อมต่อ ความร่วมมือระหว่างองค์กรอื่น ๆ ในชุมชน ส่วนองค์กรอื่น ๆ ในชุมชนนั้นก็ยินดีให้ความร่วมมือใน การดำเนินงานระหว่างกัน

ภาพที่ 26 สรุปเป็นลักษณะการสนับสนุนการจัดการความรู้เพื่อรับมือกับภัยพิบัติสึนามิระหว่างองค์กรภายในชุมชนดังนี้

องค์กรภายนอกชุมชน

องค์กรพัฒนาเอกชน

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2546 : 5) ได้ให้ความหมายขององค์กรพัฒนาเอกชนหรือองค์กรสาธารณประโยชน์ว่าจะต้องมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. ทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมและสาธารณประโยชน์
2. เป็นองค์กรที่ทำงานอย่างเอกเทศโดยมีคณะกรรมการเป็นผู้กำหนดนโยบายและรับผิดชอบการบริหารงบประมาณการเงินและตัดสินใจเรื่องต่างๆ ที่สำคัญ
3. ไม่แสวงหากำไรและไม่มีการแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่สมาชิก
4. ไม่ใช่องค์กรของรัฐ (องค์กรที่จัดตั้งโดยรัฐหรือได้รับการสนับสนุนจะต้องดำเนินงานอย่างเอกเทศ ไม่ขึ้นตรงต่อหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งของรัฐทางด้านนโยบาย)
5. ไม่ใช่องค์กรศาสนาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศาสนาอย่างเดียว
6. ไม่ใช่องค์กรการเมืองที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการเมือง
7. ไม่จำเป็นต้องจดทะเบียนแต่ต้องเป็นองค์กรที่สังคมรู้ว่าได้ดำเนินกิจกรรมมาแล้วไม่ต่ำกว่า 3 ปี

สถานการณ์ภัยพิบัติสึนามิที่ผ่านมานั้นองค์กรพัฒนาเอกชนจัดเป็นองค์กรภายนอกชุมชนที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการให้ความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ กับชุมชนมาตั้งแต่ช่วงที่ชุมชนนั้นประสบภัยในช่วงแรกและประสานการทำงานกันมาอย่างต่อเนื่องในช่วงฟื้นฟูและในช่วงที่ชุมชนกำลังเข้าสู่ช่วงของการพัฒนาในปัจจุบันนี้ ในส่วนของการสนับสนุนการจัดการความรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติในรูปของแผนเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติสึนามินั้นมีองค์กรพัฒนาเอกชนหลายองค์กรให้การสนับสนุน ได้แก่ เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน มูลนิธิรักษ์ไทย องค์กรแอคชั่นเอด ประเทศไทย องค์กรระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน (IOM) มูลนิธิชุมชนไท ศูนย์อาสาสมัครสึนามิเซาท์ (มูลนิธิกระจกเงา) มูลนิธิดวงประทีป มูลนิธิเด็ก มูลนิธิเอเชีย ศูนย์เตรียมความพร้อมป้องกันภัยพิบัติแห่งเอเชีย (ชุมชนบ้านน้ำเค็ม, 2551 : 114) โดยมีการช่วยเหลือในส่วนของการสนับสนุนการจัดการความรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิดังนี้

(ก) เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามันเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ก่อตั้งขึ้นหลังเหตุการณ์สึนามิโดยมีพื้นฐานการทำงานมาจากสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ร่วมกับภาคธุรกิจเอกชน เช่น มูลนิธิซีเมนต์ไทย มูลนิธิโตโยต้า สภาธุรกิจตลาดทุนไทย ฯลฯ ร่วมกันฟื้นฟูและพัฒนาการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิโดยในขั้นแรกนั้นเน้นการฟื้นฟูอาชีพประมงพื้นบ้านและประมงชายฝั่งของชุมชนประมงทั้ง 6 จังหวัดที่ประสบภัย รวมทั้งที่บ้านน้ำเค็มด้วย

โดยสนับสนุนการสร้างคู่อต่อเรือประมงชายฝั่งของชุมชนบ้านน้ำเค็มจำนวน 2 คู โดยให้ชาวบ้านได้มีโอกาสในการบริหารจัดการคู่อต่อเรือนี้ด้วยตนเองและสนับสนุนงบประมาณในการฟื้นฟูอาชีพประมงในลักษณะของกองทุนหมุนเวียนและเมื่อสามารถกลับมาประกอบอาชีพประมงได้อย่างเดิมก็ต้องผ่อนเงินชำระคืนร้อยละ 50 ของที่กู้ไป เพื่อให้เกิดเป็นกองทุนหมุนเวียนของกลุ่มรวมทั้งยังสนับสนุนการออมคือต้องออมเงินเข้ากลุ่มเดือนละ 100 บาท โดยหลักการที่กำหนดขึ้นนี้มีจุดประสงค์เพื่อให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการฟื้นฟูและเพื่อให้ชาวบ้านได้ฝึกเรื่องของการออมเงิน (สุพรรณามะเหริ่มและทัศนีย์ เผ่าสุภาพ, เจ้าหน้าที่เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน, สัมภาษณ์, 18 มีนาคม 2550)

เมื่อผ่านขั้นตอนของการฟื้นฟูมาสู่ระยะของการพัฒนาชุมชนที่บ้านน้ำเค็ม เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามันยังคงมีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือบ้านน้ำเค็มอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเรื่องของการสนับสนุนแนวคิดและงบประมาณในการจัดทำแผนเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติสึนามิของชุมชนบ้านน้ำเค็มที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนี้เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามันยังให้การสนับสนุนการถอดบทเรียนการทำงานในช่วงที่ประสบเหตุการณ์สึนามิที่ผ่านมาเพื่อเป็นกรณีศึกษาให้กับหน่วยงานและชุมชนอื่น ๆ ในการรับมือภัยพิบัติทั่วไปและภัยพิบัติสึนามิโดยจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการ

จัดการภัยพิบัติของประเทศไทย เช่น การจัดเวทีสาธารณะ 2 ครั้ง ใน “โครงการถอดรหัสข้อเรียนรู้เพื่อการอยู่ดีจากกรณีภัยพิบัติภัยได้ทะเลและคลื่นยักษ์ เมื่อร่วมมือฟื้นฟู ภูเก็ต...จากภัยพิบัติ สู่ความพร้อมพอดอนานากัยในอนาคต”

ครั้งที่ 1 วันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ.2550 จัดที่ห้องประชุมกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ครั้งที่ 2 วันที่ 3 มีนาคม 2551 ที่ธนาคารไทยพาณิชย์สำนักงานใหญ่

ในแต่ละครั้งนั้นจะมีตัวแทนจากชุมชน เช่น แกนนำและอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็มเข้าร่วมงานด้วยนอกจากนี้ยังสนับสนุนให้ชาวบ้านน้ำเค็มรวบรวมข้อมูลประวัติของชุมชนตั้งแต่ยุคที่มีการทำเหมืองแร่ จนกระทั่งถึงการปฏิบัติงานในการจัดการความรู้ในการทำแผนเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิของชุมชนโดยเน้นให้คนในชุมชนเขียนประวัติของชุมชนตนเองตามสิ่งที่รู้และตามประสบการณ์ของตนเองโดยมีทีมงานที่เป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนในการดำเนินงาน เรียบเรียง จนกระทั่งจัดพิมพ์เป็นรูปเล่มจำนวน 2 เล่ม และ วีซีดี 1 แผ่น เป็นผลงานของชุมชนบ้านน้ำเค็ม

หลักการทำงานของเครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามันคือการสร้างชุมชนให้สามารถรับมือกับภัยพิบัติได้ด้วยตนเอง โดยมีโครงการที่จะขยายไปสู่ชุมชนอื่น ๆ อีก แต่ปัจจุบันให้การสนับสนุนชุมชนบ้านน้ำเค็มก่อนเพราะเห็นว่าชุมชนบ้านน้ำเค็มมีศักยภาพในการที่จะพัฒนาการรับมือภัยพิบัติสึนามิด้วยชุมชนเองต่อไปได้ (สมยศโต๊ะหลัง, **สัมภาษณ์**, เจ้าหน้าที่เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน, 25 ธันวาคม 2550)

(ข) มูลนิธิรักษ์ไทย เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาดำเนินการช่วยเหลือชุมชนที่ประสบภัยพิบัติสึนามิตั้งแต่ในช่วงระยะแรกต่อเนื่องมาถึงในช่วงระยะของการฟื้นฟูและพัฒนาเช่นกัน โดยมูลนิธิรักษ์ไทยให้การช่วยเหลือชุมชนบ้านน้ำเค็มในลักษณะของ“กองทุนพิเศษรักษ์ไทย”ซึ่งเป็นกองทุนหมุนเวียนเพื่อให้ชาวบ้านผู้ประสบภัยกู้เพื่อฟื้นฟูอาชีพของตนเอง (เสกสรร ชัญญถาวรและชญญา เขียมแก้ว, **สัมภาษณ์**, 23 มีนาคม 2550) ที่ผ่านมามีการจัดสรุปบทเรียนและแนวทางการทำงานในอนาคตคือ วันที่ 22 - 23 ที่จังหวัดกระบี่ โดยมีแกนนำชุมชนบ้านน้ำเค็มไปร่วมงานด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังเป็นภาคีร่วมกับเครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามันในการจัดงานด้วย ในการจัดการความรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิในแต่ละครั้งที่ผ่านมา มูลนิธิรักษ์ไทยมีบทบาทในการกระตุ้นให้ชาวบ้านได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นพี่เลี้ยงภาคสนามให้กับชุมชน

(ค) องค์กรระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน (International Organization for Migration - IOM) เป็นหน่วยงานที่ดำเนินงานช่วยเหลือแรงงานต่างด้าว (ส่วนใหญ่เป็นแรงงานต่างด้าวชาวพม่า) ที่ประสบภัยสึนามิ โดยที่ผ่านมามีการทำงานเกี่ยวข้องกับการพิสูจน์เอกลักษณ์บุคคลของแรงงานต่างด้าวชาวพม่าที่เสียชีวิตจากเหตุการณ์สึนามิครั้งก่อนและส่งกลับประเทศ ด้าน

สาธารณสุข สิทธิของแรงงานต่างด้าว และการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติของชุมชนโดยมี "โครงการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติในชุมชนแรงงานอพยพ" เน้นพื้นที่ที่มีแรงงานอพยพจำนวนมากเข้ามาทำงาน ได้แก่ บ้านท่าปูน อำเภอตะกั่วทุ่ง บ้านน้ำเค็ม อำเภอตะกั่วป่า บ้านเตรียม อำเภอคุระบุรี และบ้านทับละมุ อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา ในส่วนของบ้านน้ำเค็มนั้น IOM เริ่มดำเนินงานเมื่อเดือนเมษายน ปี พ.ศ. 2548 โดยมีหลักการในการทำงานคือ

1. พัฒนาองค์ความรู้และแนวทางลดผลกระทบจากภัยพิบัติสึนามิ

2. พัฒนาเครือข่ายการจัดการความเสี่ยงจากภัยพิบัติระดับชุมชนโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนแรงงานอพยพ

ในส่วนการทำงานที่บ้านน้ำเค็มนี้มีตัวแทนจากแรงงานต่างด้าวชาวพม่าจำนวน 3 คนที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างแรงงานต่างด้าวและองค์กร คือ อาสาสมัครสาธารณสุขชุมชนต่างด้าว (อ.ส.ต.) 1 คน และพนักงานสุขภาพชุมชนต่างชาติ (พ.ส.ต.) 1 คน เจ้าหน้าที่งานพิสูจน์เอกลักษณ์ 1 คน ซึ่งตัวแทนจากแรงงานต่างด้าวทั้ง 3 คนนั้นพูดและฟังภาษาไทยได้คล่อง ที่ผ่านมา IOM จัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรับมือภัยพิบัติ เช่น กิจกรรม Walk Rally ในงานครบรอบ 2 และ 3 ปี เหตุการณ์สึนามิและกิจกรรมร่วมกับศูนย์ประสานงานซึ่งเป็นลักษณะของการให้ความร่วมมือ ให้ความรู้ โดยเฉพาะเรื่องของแรงงานต่างด้าวชาวพม่าซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากที่บ้านน้ำเค็ม นอกจากนี้ยังร่วมมือกับศูนย์พัฒนาชุมชนหรือศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กชาวพม่า (CDC) ที่เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาทำงานที่บ้านน้ำเค็ม คือ เรื่องของการให้ความรู้เรื่องภัยพิบัติสึนามิกับกลุ่มเด็ก

ตัวอย่างกิจกรรมที่ดำเนินการผ่านมาที่บ้านน้ำเค็มคือกิจกรรมสึนามิเวิร์คแรลลี่ จัดขึ้นวันที่ 25 ธันวาคม 2549 และกิจกรรมเวิร์คแรลลี่ในวันที่ 25 ธันวาคม 2550 ในปีต่อมา ทั้ง 2 ปีนี้มีรูปแบบการจัดงานที่คล้ายกันคือเน้นการให้ความรู้โดยแทรกเกมส์เข้าไปด้วย การจัดกิจกรรมนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อ

1. เผยแพร่ความรู้เรื่องสึนามิและการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือภัยพิบัติ
2. เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนไทย-พม่า

การจัดกิจกรรมนั้นได้รับความร่วมมือจากสถานีอนามัยบ้านน้ำเค็ม โดยมีผู้เข้าร่วม จากโรงเรียนบ้านน้ำเค็ม 26 คน ,มูลนิธิดวงประทีป 19 คน และ ศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กพม่า (CDC) 20 คน อายุระหว่าง 9 – 13 ปี รวมทั้งสิ้น 65 คน แบ่งเป็น 8 ทีม

คณะกรรมการประกอบด้วย ครูจากโรงเรียนบ้านน้ำเค็ม 7 คน, เจ้าหน้าที่จากสถานีอนามัยบ้านน้ำเค็ม 1 คน, เจ้าหน้าที่จากมูลนิธิดวงประทีป 5 คน, เจ้าหน้าที่จาก Love in Action 3 คน และเจ้าหน้าที่จาก IOM 5 คน รวมเจ้าหน้าที่ 21 คน เจ้าหน้าที่แต่ละคนประจำฐาน ทั้ง 4 ฐาน ประกอบด้วย 1. ฐานปฐมพยาบาล 2. ฐานป้ายเตือนภัย 3. ฐานฉวยวิเศษ 4. ฐานอพยพหลบหนี

การจัดกิจกรรมจะเป็นลักษณะของเกมสันทนาการที่แทรกไว้ด้วยความรู้ เนื่องจากผู้เล่นนั้นเป็นกลุ่มเด็ก

ฐานที่ 1 ฐานปฐมพยาบาล สถานีที่ โรงเรียน CDC ประกอบไปด้วย 2 กิจกรรมคือ กิจกรรมที่ 1 เกมสันทนาการ กิจกรรมที่ 2 การปฐมพยาบาล เรื่อง เป็นลม กระจกหัก หัวแตก

ฐานที่ 2 ฐานป้ายเตือนภัย สถานีที่ เรือสีฟ้า ประกอบด้วย 2 กิจกรรมคือ กิจกรรมแนะนำตัว กิจกรรมที่ 2 จับคู่ภาพเตือนภัยและป้ายสัญญาณเตือนภัย

ฐานที่ 3 ฐานถ่วงวิเศษ สถานีที่ ตลาดสดบ้านน้ำเค็ม ประกอบด้วย กิจกรรมที่ 1 เกมสันทนาการโยนยางลงขวด กิจกรรมที่ 2 เลือกสิ่งของที่จำเป็น 5 อย่างจากทั้งหมดที่มี

ฐานที่ 4 ฐานอพยพหลบหนี ประกอบด้วย กิจกรรมที่ 1 เกมสันทนาการ และ เกมสันทนาการหลายขากิจกรรมที่ 2 ตอบคำถามว่าที่ใดบ้างในชุมชนที่เยาวชนคิดว่าปลอดภัย

สรุปและให้ความรู้เรื่องสึนามิ คณะทำงานประเมินผลการทำงานว่าการจัดกิจกรรมนี้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ (อุไรวรรณ แก่นจันทร์, ผู้ประสานงานภาคสนาม IOM จังหวัดพังงา, สัมภาษณ์, 19 มีนาคม 2550)

(ง) มูลนิธิดวงประทีป เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่เน้นการทำงานช่วยเหลือเด็กกำพร้าจากสึนามิในส่วนของกรสนับสนุนการจัดการความรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิที่บ้านน้ำเค็มนั้นสนับสนุนในการจัดทำแบบแปลนในการสร้างหอหลบภัยสึนามิของชุมชนบ้านน้ำเค็มและงบประมาณในการจัดทำแผนเตรียมความพร้อมรวมทั้งสนับสนุนเจ้าหน้าที่ในการประเมินความเสี่ยงและลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติและมีโครงการที่เกี่ยวกับการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติคือ “โครงการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติในเด็ก” ของมูลนิธิเพื่อการช่วยเหลือเด็กประเทศสวีเดน (Save the Children Sweden) ฝึกให้เด็กรู้จักภัยพิบัติและการลดความเสี่ยง (รจนา แพร่สีทอง, ผู้อำนวยการบ้านธารน้ำใจ, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2550)

ภาพที่ 27 ตัวอย่างการทำแผนที่จุดเสี่ยงภัยของเด็ก

(จ) องค์กร แอดชั้น เอด ประเทศไทย มีหลักการในการทำงานคือเป็นองค์กรอุดหนุนผ่านพันธมิตรและทำเองร้อยละ 10 โดยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัตินั้นมีโครงการเตรียมความพร้อม

รับมือภัยพิบัติในส่วนของโรงเรียน8แห่งในส่วนของบ้านน้ำเค็มก็เป็นพันธมิตรร่วมในการจัดทำแผนเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติสีนามิคือสนับสนุนงบประมาณและให้คำแนะนำกับชุมชนในการทำงาน (สรุปจากการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้วันที่ 20 มิถุนายน 2550)

(จ) มูลนิธิชุมชนไทยสนับสนุนการจัดระบบกระบวนการชาวบ้านรวมทั้งงบประมาณให้กับชุมชนมาตั้งแต่ช่วงฉุกเฉิน ฟื้นฟู และต่อเนื่องมาจนถึงระยะเตรียมความพร้อม

(ข) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) สนับสนุนการจัดระบบกระบวนการชาวบ้านตั้งแต่ช่วงฉุกเฉินและงบประมาณสนับสนุนงานของชุมชน

(ค) ศูนย์อาสาสมัครสีนามิ (มูลนิธิกระจกเงา) ให้การสนับสนุนและพัฒนางานอาสาสมัครเพื่อปฏิบัติงานร่วมกับชุมชนในส่วนของบ้านน้ำเค็มที่ผ่านมาสนับสนุนด้านเทคนิคคอมพิวเตอร์ในการทำแผนที่จุดปลอดภัย จุดเสี่ยงภัย และป้ายบอกทางหนีภัยของชุมชน

(ง) มูลนิธิศุภนิมิต สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการ

(ฉ) มูลนิธิเอเชีย สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการ

(ช) ศูนย์เตรียมความพร้อมป้องกันภัยพิบัติแห่งเอเชีย มีนโยบายสนับสนุนการเตรียมความพร้อมตามหลักการการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนเป็นฐานดังนั้น จึงให้การสนับสนุนการฝึกอบรมบุคลากรให้มีความรู้ในเรื่องการรับมือกับภัยพิบัติ

ตารางที่ สรุปการสนับสนุนการจัดการความรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติสีนามิของชุมชนบ้านน้ำเค็มขององค์กรพัฒนาเอกชน

องค์กร	การสนับสนุนกิจกรรมในการจัดการความรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติสีนามิ
เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน	นโยบาย งบประมาณ จัดเวที ปฏิบัติงาน
มูลนิธิรักษ์ไทย	นโยบาย งบประมาณ จัดเวที ปฏิบัติงาน
องค์การระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน	ประสานกับแรงงานต่างด้าวชาวพม่า งบประมาณปฏิบัติงาน
มูลนิธิชุมชนไทย	จัดกระบวนการชาวบ้าน งบประมาณ ปฏิบัติงาน
องค์กรแอคชั่น เอด ประเทศไทย	นโยบาย งบประมาณ
มูลนิธิดวงประทีป	งบประมาณ การปฏิบัติงาน
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน	จัดกระบวนการชาวบ้าน งบประมาณ ปฏิบัติงาน
ศูนย์อาสาสมัคร สีนามิ เขาหลัก(มูลนิธิกระจก)	ประสานอาสาสมัครเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เช่น

เงา)	ปลูกป่าชายเลน เทคนิคคอมพิวเตอร์ออกแบบ ป้าย
มูลนิธิศุภนิมิต	งบประมาณ
มูลนิธิเอเชีย	งบประมาณ
มูลนิธิเด็ก	งบประมาณ
ศูนย์เตรียมความพร้อมป้องกันภัยพิบัติแห่ง เอเชีย	สนับสนุนการจัดฝึกอบรมตามหลักการCBDRM

การทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนแต่ละองค์กรเพื่อช่วยเหลือในการจัดการความรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามินั้นเป็นลักษณะของภาคีพันธมิตรโดยมีการจัดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานที่ผ่านมาระหว่างกันเพื่อไม่ให้งานนั้นซ้ำซ้อนและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน โดยมีการจัดงานดังกล่าวเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2550 ที่ห้องประชุมพุทธชาติ ตะกั่วป่า เป็นการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในพื้นที่บ้านน้ำเค็ม

ภาพที่ 28 : การประชุมระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานในพื้นที่ประสบภัยสึนามิเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

สรุปลักษณะการให้ความช่วยเหลือขององค์กรพัฒนาเอกชนต่อการจัดการความรู้เพื่อรับมือกับภัยพิบัติสึนามิที่บ้านน้ำเค็มคือ

1. มีนโยบายของการให้ความช่วยเหลือที่ชัดเจน
2. มีการปฏิบัติงานร่วมกับชาวบ้านในทุกขั้นตอนและเน้นการทำงานแบบกระบวนการกลุ่ม
3. สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานทุกขั้นตอน
4. ประสานงาน จัดเวทีสาธารณะ สร้างพื้นที่ให้กับชุมชน

5. กระตุ้นให้ชาวบ้านตระหนักและเห็นความสำคัญของการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติรวมทั้งสร้างผลงานที่เป็นของชุมชน

6. มีการประสานงานกันระหว่างภาคีที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดเวทีสรุปทเรียนการทำงานและมีที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันทำให้การทำงานนั้นเกิดประโยชน์ต่อชุมชนโดยตรง

นอกจากนี้องค์กรพัฒนาเอกชนยังหลักการในการทำงานที่เป็นไปในทางเดียวกันคือ การช่วยเหลือต้องอยู่บนพื้นฐานของสิทธิมนุษยชนและการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน (ศราวุธ ประทุมราช, 2550 : 3)

ภาครัฐ

(ก) กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย ยึดหลักการทำงานการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติมาจากกรอบปฏิบัติการเฮียวโงะ ประเทศญี่ปุ่น โดยมีการกำหนดหลักการ "การจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนเป็นฐาน" ใน "โครงการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนด้านการป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย" ร่วมกับศูนย์เตรียมความพร้อมป้องกันภัยพิบัติแห่งเอเชียและสถาบันความร่วมมือทางวิชาการประเทศเยอรมนี

จากนโยบายดังกล่าวจึงส่งผลให้เกิดการตื่นตัวในการสนับสนุนให้มีอาสาสมัครเพื่อปฏิบัติงานลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติขึ้น เช่น การสนับสนุนให้มีอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนไม่น้อยกว่าร้อยละ 2 ของประชากรทั้งหมด หรือ การสนับสนุนโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งทีมกู้ชีพกู้ภัยขึ้น

(ข) สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดพังงา สนับสนุนกิจกรรมการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนและการซ้อมแผนอพยพ โดยยึดหลักการทำงานตามนโยบายจากกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

(ค) อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา สนับสนุนการทำงานด้านนโยบายและร่วมประชุมเพื่อรับทราบโดยปลัดอำเภอตะกั่วป่า

(ง) องค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วงในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสนับสนุนการจัดการความรู้เพื่อรับมือกับภัยพิบัติสึนามิด้านงบประมาณในการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนและมีการเตรียมพร้อมด้านสถานที่คือบ้านน็อคดาวน้จำนวน 80 หลัง โดยได้รับความสนับสนุนจากมูลนิธิเพื่อนพึ่ง(ภา)ยามยาก และรถยนต์กู้ภัยเคลื่อนที่จำนวน 2 คัน (ชัยณรงค์ มหาแร่, นายกององค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง, สัมภาษณ์, 16 มีนาคม 2550)

ภาพที่ 29 : บ้านพักชั่วคราวที่เตรียมไว้และรถยนต์เคลื่อนที่เร็วกู้ภัย

จากการจัดการความรู้ใน 3 ระยะเวลาข้างต้นนั้นสรุปเป็นวิธีการจัดการความรู้ในแต่ละช่วงเวลาได้ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปรูปแบบการจัดการความรู้และการจัดการตนเองใน 3 ช่วงเวลา

ช่วงเวลา	การจัดการความรู้	การจัดการตนเอง
ฉุกเฉิน	1.การสร้างกิจกรรมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยใช้วิธีการ ประชุมแบบสภากาแฟ เพื่อแก้ปัญหาและปฏิบัติงานจริง	ระบบหัวหน้าแถว หัวหน้าโซน เกิดระบบการทำงานแบบกระบวนการกลุ่ม
ฟื้นฟู	สร้างความรู้ใหม่ โดยการ 1.อบรม 2. ดูงานในชุมชนอื่น และปฏิบัติงานจริง	มีการทำงานแบบกระบวนการกลุ่ม และพัฒนาเป็นศูนย์ประสานความช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิและธนาคารชุมชน
เตรียมความพร้อม	1.การสร้างกิจกรรมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	ใช้การทำงานแบบกระบวนการกลุ่มจัดตั้งคณะกรรมการ

	2.การสร้างความรู้ใหม่จากการฝึกอบรม 3. การรวบรวมความรู้ 4. การประยุกต์ใช้ความรู้ 5. การเรียนรู้จากการใช้ความรู้ 6.การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้	เตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติสึนามิ เกิดระบบอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็ม ทั้ง 5 ฝ่าย
--	--	--

5.4 ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการความรู้เพื่อฟื้นฟูชุมชนและรับมือกับภัยพิบัติ กรณีศึกษา : บ้านน้ำเค็ม จังหวัดพังงา

5.4.1 ช่วงฉุกเฉิน

ปัจจัยภายใน

1. ภาวะผู้นำ

จากสถานการณ์ในช่วงฉุกเฉินที่วุ่นวายนั้นเกิดภาวะผู้นำในการดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในช่วงเวลานั้น ภาวะผู้นำในขณะนั้นก่อให้เกิดบทบาทของผู้นำในช่วงฉุกเฉินคือ การหาพื้นที่เพื่อให้ผู้ประสบภัยมารวมตัวกันในพื้นที่เดียวกันได้ โดยประสานกับองค์การบริหารส่วนตำบล บางม่วงและนักพัฒนาเอกชน

"...มีประเด็นที่พูดต่อเนื่องและสำคัญมากของ 2-3 วันแรกของการเกิดสึนามิ คือ อันนี้ผมเห็นทั้งกรณีของการเกิดสึนามิและก็กรณีน้ำท่วมที่จังหวัดอุตรดิตถ์ ซึ่งผมคิดว่ามีลักษณะเฉพาะ อาจจะมีบางแห่งที่ชาวบ้านงหรืออาจโดนหนัก แต่ว่าในหลายพื้นที่ที่เราลงไปนี่ปรากฏว่าชาวบ้านมีสติ ผมคิดว่าเราน่าจะมีวิธีหาอย่างไร มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งที่ตั้งหลักได้เร็ว ใน 2-3 วันแรกเลยอย่างของน้ำเค็ม เราไปเจอโดยบังเอิญ ผู้นำที่มีอยู่ก่อนก็ยุ่งกับเรื่องข้าวของบริจาค ไม่มีการจัดการคน เราก็ก็นเสนอว่าน่าจะรวมคนก่อน อย่างเรื่องส้วมเป็นจุดสำคัญที่ทำให้รวมคนได้ คุณไมตรีที่เป็นผู้นำเป็นคนเสนอ คือยังมีคนที่มีสติอยู่เพียงแต่เราจะหาอย่างไรให้เจอ" (เอกสารถอดเทปการประชุมสรุปบทเรียนรู้ 3 ปีสึนามิ, 2551 : 64)

ภาวะผู้นำที่เกิดขึ้นทำให้เกิดการตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาและประสานกับภาคีต่าง ๆ จึงมีส่วนทำให้เกิดการจัดการความรู้เพื่อฟื้นฟูชุมชนและรับมือกับภัยพิบัติในช่วงฉุกเฉิน

ปัจจัยภายนอก

1. เหตุการณ์สึนามิก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินแก่ผู้ประสบภัยเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดความเดือดร้อนเหมือนกันทุกคน ในเรื่องของความสูญเสียชีวิตของคนในครอบครัว การได้รับบาดเจ็บทางกาย สภาวะทางจิตใจ ที่อยู่อาศัย ตลอดจนทรัพย์สินอื่น ๆ ปัญหาต่างๆ เหล่านี้เป็นปัญหาที่ผู้ประสบภัยสึนามิต้องเผชิญร่วมกันในภาวะฉุกเฉิน

2. การเข้ามาช่วยเหลือเรื่องการรวมกลุ่มชาวบ้านจากนักพัฒนาเอกชนที่มีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับชาวบ้านและเข้าใจในบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ การช่วยเหลือจากนักพัฒนาเอกชนนั้นสามารถทำให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันได้และทำให้เกิดการจัดระบบตนเองเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้

3. ภาครัฐจากส่วนกลาง เข้ามาช่วยเหลือล่าช้ากว่าคนในพื้นที่ และให้ความสำคัญกับพื้นที่ที่เป็นเขตท่องเที่ยว กล่าวคือ เหตุการณ์สึนามิเป็นเหตุการณ์ที่มีผลกระทบต่อผู้ประสบภัยทั้ง 6 จังหวัดฝั่งทะเลอันดามัน ซึ่งเป็นเขตท่องเที่ยวที่สำคัญหลายแห่ง ชุมชนบ้านน้ำเค็มเป็นชุมชนที่ไม่ได้อยู่ในเขตท่องเที่ยว เหตุการณ์สึนามิที่ผ่านมาทำให้ชุมชนบ้านน้ำเค็มได้รับความช่วยเหลือที่ล่าช้ากว่าชุมชนที่อยู่ในเขตท่องเที่ยว

4. การได้รับความช่วยเหลือเบื้องต้นจากนายอำเภอตะกั่วป่าและนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง จากการที่ผู้นำได้ประสานความช่วยเหลือเพื่อขอใช้พื้นที่บริเวณกรมทรัพยากรธรณีและบริเวณองค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง ทำให้ผู้ประสบภัยสึนามิบ้านน้ำเค็มนั้นสามารถใช้พื้นที่บริเวณดังกล่าวในสถานการณ์ฉุกเฉินได้

5. การได้รับความช่วยเหลือด้านงบประมาณจากภาคส่วนต่าง ๆ เหตุการณ์สึนามิที่ผ่านมาทำให้หลายหน่วยงานทั้งในประเทศและต่างประเทศระดมความช่วยเหลือเรื่องงบประมาณเพื่อช่วยผู้ประสบภัย

ตารางที่ ๑ สรุปปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการความรู้เพื่อฟื้นฟูชุมชนในระยะฉุกเฉิน

ปัจจัยภายใน	ปัจจัยภายนอก
1. ภาวะผู้นำ	1. เหตุการณ์สึนามิก่อให้เกิดความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินของผู้ประสบภัยทำให้

	ผู้ประสบภัยต้องเผชิญปัญหาและแก้ปัญหา ร่วมกัน
	2. การได้รับความช่วยเหลือที่ล่าช้ากว่าพื้นที่ใน เขตท่องเที่ยว
	3. การเข้ามาช่วยเหลือของนักพัฒนาเอกชนใน การจัดระบบชาวบ้านให้สามารถรวมกลุ่มเพื่อ แก้ปัญหาได้
	4. การได้รับความช่วยเหลือเบื้องต้นจาก นายอำเภอตะกั่วป่าและนายกองค์การบริหาร ส่วนตำบลบางม่วง

5.4.2 ช่วงฟื้นฟู

ปัจจัยภายใน

1. การทำงานที่ประสานความร่วมมือกันระหว่างผู้นำกับนักพัฒนาเอกชน การประสานความร่วมมือกันนี้ทำให้เกิด "สภากาแฟ" และจากสภากาแฟ พัฒนามาเป็น "ศูนย์ประสานความช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิ" ในช่วงฉุกเฉิน ซึ่งเป็นกลไกที่สำคัญในการดำเนินงานประสานความช่วยเหลือระหว่างชุมชนและภาคีภายนอกในช่วงฟื้นฟูนี้ จนทำให้ชุมชนนั้นสามารถจัดการตนเองได้ โดยใช้หลักการออมเงิน และ กระบวนการกลุ่ม ในการดำเนินงานเพื่อฟื้นฟูชุมชนนับแต่นั้นเป็นต้นมา

2. ความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากการจัดการตนเองนั้นเห็นเป็นรูปธรรม เช่น ธนาคารชุมชน ศูนย์ประสานความช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิ จากหลักการออม และ กระบวนการกลุ่ม ก่อให้เกิดความร่วมมือของผู้ประสบภัยมากขึ้นในการที่เข้ามาเป็นสมาชิกของธนาคารชุมชน ทำให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงานเพื่อฟื้นฟูชุมชนมากขึ้น

3. ความต้องการที่จะได้รับความช่วยเหลือเพื่อแก้ไขปัญหาของผู้ประสบภัย เช่น เรื่องที่อยู่อาศัย เรื่องรายได้ระหว่างที่ไม่มีงานทำ

ปัจจัยภายนอก

1. ความช่วยเหลือเรื่องงบประมาณจากภาคีภายนอกเป็นจำนวนมาก
2. ปัญหาเรื่องการบริจาคที่ไม่เท่าเทียมก่อให้เกิดความขัดแย้งเรื่อง เงิน ของรับบริจาค
3. การให้ความช่วยเหลือและเป็นพี่ปรึกษาให้กับชุมชนขององค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อแก้ไข ปัญหาเรื่องความขัดแย้งและวางแผนไปถึงช่วงของการพัฒนา

5.4.3 ช่วงเตรียมความพร้อม

ปัจจัยภายใน

(ก) องค์กรชุมชน การฟื้นฟูชุมชนที่ประสบความสำเร็จในช่วงฉุกเฉินและช่วงฟื้นฟูมีผลต่อ การทำงานและการก่อเกิดองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการ คือ “ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้าน น้ำเค็ม” การบริหารจัดการงานของศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มที่ก่อตั้งและเริ่มดำเนินการ หลังจากเหตุการณ์สึนามิในช่วงที่อยู่ศูนย์พักชั่วคราวบางม่วงซึ่งทำหน้าที่ในการประสานงาน ระหว่างชาวบ้านเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมการจัดการความรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิ ในรูปแบบของแผนเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติสึนามิ โดยมีกลไกการทำงานที่สำคัญของ องค์กร 2 ประการ คือ 1. การออมเงิน และ 2. การทำงานแบบกระบวนการกลุ่ม

(ข) การมีอาสาสมัครเกิดขึ้นในชุมชน คือ อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็มที่ เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการขับเคลื่อนแผนเตรียมความพร้อมอย่างสมัครใจที่จะทำงานเพื่อชุมชน

สนใจงานอพพร. เพราะว่าเป็นงานสาธารณะ เรา เต็มใจที่จะทำงาน

นพคุณ แสงสุริยัน, หัวหน้าฝ่ายอพยพอพพร.บ้านน้ำเค็ม, **สนทนากลุ่ม**, 10 ธันวาคม 2550

(ค) การได้รับความร่วมมือต่าง ๆ จากองค์กรที่มีอยู่ในชุมชน เช่น สถานีอนามัยบ้าน น้ำเค็ม โรงเรียนบ้านน้ำเค็ม องค์กรพัฒนาเอกชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ เช่น ศูนย์พัฒนาชุมชน ที่เป็น หน่วยงานในการดูแลเด็กชาวพม่าในการให้การศึกษา

(ง) ความตระหนักถึงความสำคัญของการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิใน ส่วนของผู้นำและแกนนำ

ปัจจัยภายนอก

(ก) การจัดการความรู้เพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิของชุมชนบ้านน้ำเค็มนั้นสอดคล้องกับสถานการณ์และนโยบายที่มาจากหลักการของการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนเป็นฐาน (Community - Based Disaster Risk Management - CBDRM) กล่าวคือ ภัยพิบัติสึนามินั้นมีบริบทของความเป็นนานาชาติ เป็นเหตุการณ์ภัยพิบัติครั้งร้ายแรงครั้งหนึ่งที่สร้างความเสียหายให้กับมนุษยชาติ จากเหตุการณ์ที่ผ่านมาอันมีผู้เสียชีวิตทั้งที่เป็นชาวไทยและชาวต่างชาติเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจึงเกิดความตื่นตัวและให้ความสำคัญในเรื่องของการรับมือกับภัยพิบัติขนาดใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่งภัยจากแผ่นดินไหวและสึนามิ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการภัยพิบัติทั้งในภายในระดับนานาชาติ ระดับชาติ ต่างปรับเปลี่ยนนโยบายและให้ความสำคัญกับชุมชนในการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติมากขึ้น

ในส่วนของประเทศไทย หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการทำงานเรื่องของการป้องกันภัยพิบัติโดยตรงคือ กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ได้รับแนวคิดการให้ความสำคัญกับการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติโดยเน้นที่ชุมชนเป็นศูนย์กลางมาจากการประชุมที่ประเทศญี่ปุ่น โดยกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยนั้นได้กำหนดนโยบายในการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับแนวคิดจากการประชุมดังกล่าว พัฒนาเป็นโครงการการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนเป็นฐานขึ้น (Community - Based Disaster Risk Management - CBDRM) และจัดทำหลักสูตรให้กับบุคลากรของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยในการเรียนรู้ที่จะปฏิบัติงานและเป็นวิทยากรในการให้ความรู้กับชุมชนที่อยู่ในเขตเสี่ยงภัยต่าง ๆ เช่น หลักสูตรอบรมวิทยากรตัวคูณ เป็นต้น ดังนั้นสถานการณ์ความเสียหายจากสึนามิในครั้งก่อนจึงมีผลให้เกิดนโยบายเพื่อเร่งป้องกันและลดความเสี่ยงภัยโดยชุมชนมากขึ้น

(ข) การช่วยเหลืออย่างจริงจังและต่อเนื่องขององค์กรพัฒนาเอกชนในส่วนของบ้านน้ำเค็มนั้นมีจุดเริ่มต้นของการให้ความช่วยเหลือจากองค์กรพัฒนาเอกชนจากเหตุการณ์สึนามิเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2547 ซึ่งเป็นช่วงที่วิกฤติที่สุดช่วงหนึ่ง ท่ามกลางสถานการณ์ภัยพิบัติ ความวุ่นวายต่าง ๆ มีองค์กรพัฒนาเอกชนหลายองค์กรที่มีประสบการณ์ในการทำงานด้านชุมชนเข้ามาช่วยเหลือในการจัดระบบการทำงานของชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านสามารถช่วยกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นได้ การช่วยเหลือขององค์กรพัฒนาเอกชนทั้งด้านงบประมาณ การปฏิบัติงานที่แนบเนืองไปกับผู้ประสบภัยในเวลานั้นทำให้เกิดเป็นความทรงจำ และประสบการณ์ร่วมกัน จุดเริ่มต้นจากการที่ให้ความช่วยเหลือในช่วงเวลาดังกล่าวได้สานต่อการทำงานด้วยความรู้สึกเชื่อมั่นและศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

“ที่คิดว่าบทบาทของ เอ็น จี โอ มีมากเลย เขาเข้ามาช่วยเราไว้ได้เยอะช่วงนั้นวุ่นวายมาก ตอนนั้นอยู่ฝ่ายโอดังจัดการของบริษัท เอ็น จี โอ ช่วยเราเยอะที่สุด ตอนนี้ก็ยิ่งช่วยอยู่”

(ศักดิ์ พรพรรณรังษี, เลขาธิการศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มและสมาชิกอปพร.บ้านน้ำเค็ม, สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2550)

(ค) สถานการณ์ของแผ่นดินไหวในทะเลอันดามันที่ยังคงมีอยู่ ยกตัวอย่างเช่น วันที่ 12 กันยายน 2550 นั้นเกิดแผ่นดินไหวที่ประเทศอินโดนีเซีย มีระดับของความรุนแรงที่ 8.6 ตามมาตราริกเตอร์ จนทำให้ผู้ที่อยู่บนตึกหรืออาคารที่สูงในกรุงเทพมหานครนั้นสามารถรู้สึกได้ (ไทยรัฐออนไลน์) และมีการประกาศให้อพยพผู้ที่อยู่ในเขตเสี่ยงภัยขึ้นที่สูงรวมทั้งที่บ้านน้ำเค็มด้วย จากการเกิดแผ่นดินไหวในทะเลอันดามันนี้ทำให้ชาวบ้านที่เคยประสบภัยสึนามิในครั้งก่อนรู้สึกไม่ปลอดภัย

(ง) การได้รับการยอมรับทางสังคม ในเวทีสาธารณะต่าง ๆ ล้วนเป็นแรงผลักดันสำคัญ ชุมชนบ้านน้ำเค็มได้รับการยอมรับทางสังคมจากนักพัฒนาเอกชน หน่วยงานภาครัฐ คือ กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยให้เป็นชุมชนต้นแบบของการฟื้นฟูชุมชนและการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติ ที่ผ่านมานั้น มีการจัดเวทีการสรุปทริเจนการการทำงานขึ้นทั้งในสถาบันการศึกษา เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือในโอกาสต่าง ๆ เช่น งานครบรอบเหตุการณ์สึนามิ “ชุมชนธงเขียว” จาก ศูนย์เตรียมความพร้อมป้องกันภัยพิบัติแห่งเอเชีย “ชุมชนปลอดภัย” จากคุณ ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม อดีตรัฐมนตรีกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ หรือคำนิยามจาก คุณอนุชา โมกขะเวส อธิบดีกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

“การที่ชุมชนน้ำเค็มมีความตื่นตัวในการเตรียมพร้อมจัดการป้องกันภัยพิบัติด้วยตนเองหลังจากผ่านภัยพิบัติครั้งใหญ่ได้อย่างน่าชื่นชมเช่นนี้ ทราบว่าเกิดจากความหวาดวิตกของชาวชุมชนจนกระทั่งได้รับการชี้แนะและอบรมให้ความรู้จากหน่วยงานของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยและ ADPC จนตื่นตัว สนใจ มุ่งมั่น ประสานป้องกันภัยพิบัติเบื้องต้นในระดับพื้นที่อย่างต่อเนื่องและจริงจัง มีทั้ง องค์กร ศูนย์ อาสาสมัคร แผนงาน การประชุม การชักชวน การประชาสัมพันธ์ การฝึกซ้อมอพยพหลบภัย ตลอดจนการปรับปรุงพื้นที่ ป้าย การปลูกป่ากันคลื่น ฯลฯ ภายใต้การสนับสนุนส่งเสริมจากหลายฝ่าย ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมทั้งชาวบ้านเอง จึงถือเป็นกรณีศึกษาที่ดีซึ่งสมควรนำมาเป็นแบบอย่างในการพัฒนาการจัดการภัยพิบัติของชุมชน กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยขอแสดงความชื่นชมในผลงานร่วมกันนี้และหวังว่าจะเป็นแรงบันดาลใจ

ใจ ให้ชุมชนท้องถิ่นอื่น ๆ ทั่วประเทศใช้เป็นกรณีศึกษาเพื่อพัฒนาระบบบริหารจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (CBDRM) ให้บรรลุผลตามที่คาดหวังไว้” (ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม, 2551 : คำนิยาม)

ตารางที่ 1 สรุปปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการความรู้เพื่อฟื้นฟูชุมชนและรับมือกับภัยพิบัติสึนามิ ระยะเตรียมความพร้อม

ปัจจัยภายใน	ปัจจัยภายนอก
1. การบริหารงานของศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มในฐานะองค์กรชุมชนที่เน้นการทำงานแบบกระบวนการกลุ่มและการออมเงิน	1. กิจกรรมการจัดการความรู้เพื่อรับมือกับภัยพิบัติสึนามิของชุมชนสอดคล้องกับนโยบายการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนเป็นฐานของกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
2. อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนของชุมชน	2. การได้รับความช่วยเหลืออย่างต่อเนื่องเรื่องงบประมาณและการประสานงานจากองค์กรพัฒนาเอกชน
3. การได้รับความช่วยเหลือจากภาคีในชุมชน	3. สถานการณ์แผ่นดินไหวในทะเลอันดามันที่ยังคงมีอยู่ เหตุการณ์ วันที่ 12 กันยายน 2550
4. ความตระหนักถึงความสำคัญของการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือภัยพิบัติสึนามิในส่วนของผู้นำและแกนนำ	4. การได้รับการยอมรับทางสังคมให้เป็นชุมชนต้นแบบของชุมชนที่มีการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับภัยพิบัติ

3.3.12 องค์กรชุมชน

(ก) **ธนาคารชุมชนบ้านน้ำเค็ม** ตั้งอยู่ในศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์สึนามิในช่วงที่ชุมชนอยู่ในระหว่างการฟื้นฟูมีจุดเริ่มต้นจากการรวมกลุ่มกันขึ้นของชาวบ้านที่ประสบภัยในลักษณะของสภาภาพ ที่ศูนย์พักชั่วคราวบางม่วง และประกอบกับในขณะนั้นมีผู้มาบริจาคเงินเป็นจำนวนมาก ดังนั้น ชาวบ้านและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานร่วมกันในช่วงนั้น จึงมีความคิดที่จะนำเงินบริจาคนี้มาจัดให้เป็นระบบกองทุนหมุนเวียน เพื่อสนับสนุนการก่อตั้งกลุ่มอาชีพขึ้นมา เพื่อให้ชาวบ้านได้มีอาชีพและรายได้ในช่วงที่สภาวะจิตใจย่ำแย่ โดยมีธนาคารกรุงไทย จำกัด มหาชน สนับสนุนเครื่องคอมพิวเตอร์และระบบบัญชี โดยเปิดทำการวันแรก เมื่อวันที่ 4 มีนาคม 2548 ซึ่งเป็นวันครบ 100 วัน ของเหตุการณ์สึนามิ ธนาคารชุมชนมี

คณะกรรมการที่เป็นชาวบ้านน้ำเค็มทั้งหมด โดยรับฝากเงินแบบออมทรัพย์ รายบุคคล ออมสัจจะ รายบุคคลและกลุ่มโดยธนาคารมีจุดประสงค์เพื่อ “สร้างวินัยในการออมและพัฒนาาระบบสวัสดิการชุมชนที่ดูแลสวัสดิการพื้นฐานอย่างครบวงจรให้กับสมาชิก” ธนาคารชุมชนบ้านน้ำเค็ม มีสมาชิกแบบการฝากสัจจะ 1,045 ราย สมาชิกแบบออมทรัพย์บุคคล 62 ราย สมาชิกออมทรัพย์รายกลุ่ม 94 ราย สมาชิกออมทรัพย์ชอย 32 ราย มีเงินหมุนเวียนในบัญชีจำนวน 8,012,532.55 บาท (ข้อมูลจากรายงานการประชุมสามัญประจำปีธนาคารชุมชนบ้านน้ำเค็ม ประจำปี 2550 วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2550)

(ข) ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม เกิดขึ้นหลังเหตุการณ์สึนามิในช่วงที่ชุมชนอยู่ระหว่างการฟื้นฟูโดยได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนและนักพัฒนาเอกชนคอยเป็นที่ปรึกษาในการจัดระบบและเป็นที่ปรึกษาการทำงานให้กับศูนย์ประสานงาน ปัจจุบันศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มมีบทบาทมากในชุมชน เป็นศูนย์ข้อมูลที่สำคัญแห่งหนึ่งของชุมชน และให้การสนับสนุนงบประมาณกับหลายโครงการที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยทำงานประสานความช่วยเหลือกับชุมชนภายนอกและชาวบ้าน

(ค) ศูนย์อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็ม ตั้งขึ้นมาในช่วงเวลาเดียวกันกับการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็ม

กลุ่มกิจกรรมทางสังคม กลุ่มกิจกรรมทางสังคมของบ้านน้ำเค็มประกอบด้วย

(ก) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อ.ส.ม.) มีจำนวน 41 คน ชาย 13 คน หญิง 28 คนมีหน้าที่ให้ความรู้ด้านสาธารณสุขมูลฐานทั่วไปกับคนในชุมชนและประสานงานกับสถานีอนามัยบ้านน้ำเค็ม รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่จัดขึ้น

(ข) อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็ม โดยหลังจากเหตุการณ์สึนามินั้นบ้านน้ำเค็มได้มีการจัดการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนบ้านน้ำเค็มขึ้นเป็นครั้งแรกของชุมชน เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม - 4 เมษายน 2550 ที่โรงเรียนบ้านน้ำเค็ม ปัจจุบันบ้านน้ำเค็มมีอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนจำนวน 38 คน เป็นชาย 31 คน หญิง 7 คน มีบทบาทเพื่อดูแลความสงบเรียบร้อยในชุมชนทั่วไปรวมทั้งมีบทบาทและเป็นกลไกสำคัญในการจัดทำแผนเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติสึนามิของชุมชนบ้านน้ำเค็ม

คณะกรรมการชุมชน คณะกรรมการชุมชนของบ้านน้ำเค็มนั้น มี 2 รูปแบบคือ

(ก) คณะกรรมการหมู่บ้านประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 1 คน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง 2 คน และมีการจัดประชุมหมู่บ้านเดือนละ 1 ครั้งโดยจัดทุกวันที่ 7 ของเดือน

(ข) คณะกรรมการจัดทำแผนเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติสึนามิ ซึ่งเป็นคณะทำงานที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการลดความเสี่ยงและความล่าช้าต่าง ๆ จากภัยสึนามิโดยเฉพาะ ซึ่งมีศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็มเป็นผู้มีบทบาทหลักในการดำเนินงาน